

МАУП

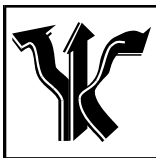
Міжрегіональна
Академія управління
персоналом

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ДЕНЬ СОБОРНОСТІ УКРАЇНИ: історико-політологічні дискусії

*до 80-річчя з дня смерті
Софії Русової
(18.02.1856 – 05.02.1940)*

Хмельницький, 2020

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ІНСТИТУТ
імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України
Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

**ДЕНЬ СОБОРНОСТІ УКРАЇНИ:
ІСТОРИКО-ПОЛІТОЛОГІЧНІ ДИСКУСІЇ**
(до 80-річчя з дня смерті активної учасниці руху за
українізацію освіти, авторки «Українського букваря»,
членкині Української Центральної Ради Софії Русової
(18.02.1856 р. - 05.02.1940 р.)

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 7

Хмельницький - 2020

УДК 94(477).084.61

ББК 63.3(4Укр)

З 89

**День Соборності України: історико-політологічні дискусії :
зб. наук. пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. – Хмельницький : Вид-во Хмельниц.
ін-ту МАУП, 2020. – Вип. 7. – 114 с.**

У збірнику наукових праць вміщено статті, виголошені на засіданні Всеукраїнської науково-практичної конференції «День Соборності України: історико-політологічні дискусії» (до 100-річчя Української революції 1917–1921 рр.). Авторами статей розкрито такі питання: історія української державності; Українська Центральна Рада та Директорія в документах; українська національно-демократична революція 1917–1921 рр.: перебіг і причини поразки; День Соборності України: початки ідеї соборності; передумови возз'єднання українських земель; Акт возз'єднання українських земель: політологічний аналіз; День Соборності України: історія та сучасність.

Редакційна колегія:

Головний редактор: Білий Л. Г., кандидат педагогічних наук, доцент, директор Хмельницького інституту МАУП.

Члени редакційної колегії:

Авсієвич А.В., доктор філософії в галузі права; **Байдич В.Г.**, кандидат історичних наук, директор Державного архіву Хмельницької області; **Блажевич Ю.І.**, кандидат історичних наук, доцент; **Галатир В.В.**, кандидат історичних наук; **Гуменюк А.Ф.**, кандидат економічних наук, доцент; **Дацюк О.А.**, кандидат богослов'я; **Коцюк В.Д.**, кандидат історичних наук; **Олійник В.В.**, кандидат педагогічних наук, доцент; **Олійник Ю.В.**, кандидат історичних наук; **Парандій В.О.**, кандидат історичних наук, доцент (відповідальна за випуск); **Савчук Л.О.**, кандидат педагогічних наук, доцент; **Трембіцький А.М.**, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник; **Циганюк Ю.В.**, кандидат юридичних наук.

Рецензенти:

Кабачинський М.І., доктор історичних наук, професор

Адамський В.Р., кандидат історичних наук

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 1 від 27 січня 2020 р.)

© Хмельницький інститут
Міжрегіональної Академії управління персоналом, 2020
© автори статей

Л. Г. Білий,
кандидат педагогічних наук, доцент
(м. Хмельницький)

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ СОФІЇ РУСОВОЇ: КЛЮЧОВІ ІДЕЇ

Стрижневою ідеєю, що проймає всі педагогічні пошуки С. Русової, є створення національної системи освіти. Як педагог-філософ і педагог-практик вона глибоко усвідомлювала, що школа й виховання мають функціонувати у повній відповідності з особливостями й потребами своєї країни, нації. З утворенням Української Народної Республіки Софія Русова входить до Центральної Ради і Секретаріату освіти, в якому очолила дошкільний і позашкільний відділи. Вона рішуче втілює в життя гасло: «Українізація народної освіти, всіх її організацій».

С. Русова бере саму активну участь в освітянських форумах: Всеукраїнському з'їзді вчителів (квітень 1917 р.), на якому була створена Всеукраїнська вчительська спілка, яку очолила С. Русова; Всеукраїнському професійному учительському з'їзді (серпень 1917 р.), на якому було вироблено план націоналізації освіти та організації українського вчителства. На II Всеукраїнському з'їзді вчителів спільно з органами місцевого самоврядування (серпень 1917 р.), присвяченому проблемі націоналізації освіти, з основною доповіддю з цієї проблеми виступила Софія Федорівна. Вона наголошувала, що «доля, щастя нашого народу залежить від того, як ми проведемо в життя дороге, велике гасло: вільна національна школа для виховання вільної свідомої дужої нації» [1].

Щоб успішно виконати це своє призначення, школи в Україні, на думку С. Русової, мають бути різними за змістом, формами, методами і організацією навчання і виховання, але всі вони повинні бути національними за своєю сутністю, передусім навчання в оновленій школі повинно вестися рідною мовою, учні мають глибоко пізнавати рідне фізичне й соціальне оточення. За словами С. Русової, всі народності, які проживають в Україні, повинні знати її мову, літературу, географію, історію. З цього виходить, що українознавство має бути обов'язковим для всіх шкіл України. Воно повинно стати

основою національного виховання. 7 листопада 1917 р. С. Русова виступила співзасновником Педагогічної Академії для підготовки вчителів українознавства. У Києві, Одесі, Катеринославі (нині Дніпропетровськ) за її підтримки при університетах створювались факультети з українською, єврейською, польською мовами викладання. Були підготовлені плани про відкриття українських гімназій в містах України. Сама Софія Федорівна очолює українське відділення у Фребелівському інституті і читає лекції з педагогіки українською мовою, розробляє концепцію українського дитячого садка, яку виклала у праці „Дошкільне виховання” (1918 р.), розробляє основні засади позашкільної роботи і викладає їх у праці «Позашкільна робота і засоби її проведення». Після відкриття у Кам'янці-Подільському українського університету С. Русова на запрошення І. Огієнка, ректора університету, викладає там педагогіку.

Як досвідчений педагог, відомий вчений, член Центральної Ради і Міністерства освіти, голова Всеукраїнської учительської спілки С. Русова виступає одним із фундаторів та членів редакційної колегії часопису «Вільна українська школа» (1917–1920 рр.). Цей часопис став віддзеркаленням визвольних змагань українського народу в галузі освіти. На його сторінках висвітлювались шляхи реформування шкільної системи в Україні, документи уряду та керівних освітніх установ, наукові підходи та практичний досвід, здійснювався аналіз класичної педагогічної спадщини та новітніх течій у сучасній зарубіжній педагогіці (педагогічні погляди А. Я. Коменського, Ж. Ж. Руссо, Г. Кершенштейнера, Дж. Дьюї та ін.) та освітнє життя в Російській Федерації (погляди П. П. Блонського, С. Т. Шацького).

У цілому простежується реформаторський підхід до організації навчально-виховного процесу, в основу якого клялися принципи націоналізації і демократизації освіти, принцип єдиної трудової (діяльної) школи. Актуальними є й сьогодні думки С. Русової про те, що «пошана й любов до свого народу виховує в дітях пошану й любов до інших народів», що саме національна система забезпечить підготовку нового покоління людей, відданих інтересам народу, палких патріотів, здатних вивести народ з культурної, економічної відсталості в ряди високорозвинених цивілізованих націй, що «школа є глибоке прагнення кожного народу знайти себе як відокремлену

частину людства і свідомо розуміти своє місце серед людності всього світу, свою національну роль у світовому культурному русі» [2].

Софія Русова жила й працювала в епоху бурхливих реформ в педагогічній теорії та практиці, в час, коли розвивалось „нове виховання”, в багатьох зарубіжних країнах виникали авторські школи, інноваційні форми й методи організації навчально-виховного процесу, що призвело до появи ряду течій: експериментальної педагогіки, прагматичної педагогіки, теорії вільного виховання, теорії трудової школи та ін. С. Русова аналізує цей рух і зазначає, що «такий стан сучасного нового виховання по всій Європі, в Північних Штатах Америки за настирливістю своїх вимог, за гострою критикою минулого можна назвати революційним; він хоче все минуле відкинути, збудувати вмість оце нове, нову школу, якої вимагає психологія душі дитини і соціально-економічний стан народного життя. Але за глибиною своїх принципів, за своїми моральними теоретичними вимогами цей рух є еволюційний, міцно зв’язаний із найяснішими ідеалами найкращих мислителів минулих епох. У цьому його сила. Сучасна педагогіка не відкине себе від раціональних традицій минулих епох. Вони дають їй лише ту життєву форму, якої вимагає даний час у того чи іншого народу. І в цьому нерозривному зв’язку з минулими ідеалами є його сила, його забезпеченість у майбутньому» [3].

Одним із головних завдань нової школи, на думку С. Русової, є збудження, виявлення і розвиток самостійних творчих сил дитини, її творчого мислення. Як і більшість прогресивних вітчизняних і зарубіжних педагогів кінця XIX – початку XX століття вона різко критикувала існуючу школу за придушення волі та активності дитини, пасивне слухання та тривале сидіння за партою, підкреслюючи, що така організація навчання не відповідає природі дитини. Вона зазначала, що прагнення дитини до будь-якої діяльності – гри, праці чи творчої самодіяльності – є її найсильнішим життєвим прагненням, «і можна собі уявити, – писала з цього приводу С. Русова, – який гріх брала на себе стара школа (на жаль, ще існуюча) своїми методами пасивного навчання, нехтуючи всю дитячу рухливість та безпосередню творчість. Це й шкодило тим, що паралізувало живу, самостійну душу дитини, а також псувало характер, бо воля закладається й розвивається лише на ґрунті активності» [4]. Вона

відстоювала педоцентристський підхід до організації шкільного життя, який розуміла як глибоку індивідуалізацію навчально-виховного процесу на основі вивчення дитини, її інтересів, нахилів, схильностей, можливостей, біологічних ритмів, тощо.

Софія Русова наголошувала, що сучасна педагогіка в своєму теоретичному дослідженні й у практичній реалізації має користуватися науковими вказівками філософії, етики, психології, соціології та соціальної психології. За її глибоким переконанням головною відмінною новою виховання є те, що воно базується на власному зусиллі самої дитини, її не тренують зверху за певним трафаретом, а ставлять її перед самостійним розв'язанням різноманітних проблем – і моральних і наукових, що зумовлює розвиток усіх її здібностей, зміцнення волі й усіх творчих сил.

С. Русова входила до Міністерства освіти Української Народної Республіки і за доби Центральної Ради, і Гетьманату, і Директорії. Весь цей час вона брала найактивнішу участь у вирішенні науково-педагогічного обґрунтування нової української школи, роз'ясненні сутності українізації, в оновленні змісту, форм і методів навчання і виховання. [5]

У період визвольних змагань (1917–1920 рр.) С. Русова написала понад 15 праць, серед них «Нова школа», «Націоналізація школи», «Позашкільна освіта та засоби її проведення», «У дитячому садку», підручники – «Український буквар» (II видання), «Початкова географія», «Методика початкової географії», «Початковий підручник з французької мови» з українським коментарем та ін.

Після остаточного приходу до влади більшовицького уряду С. Русова зневірилась у можливості національного відродження України, зазнає переслідувань з боку нової влади і це змушує її емігрувати до Чехословаччини, яка на той час стала осередком української культурної еміграції.

У Празі С. Русова веде активну педагогічну і науково-видавничу діяльність: бере участь у створенні і діяльності Українського Високого педагогічного інституту, української гімназії, Української Академії в Падебрадах, захищає докторську дисертацію з соціальної педагогіки, керує дитячим притулком для дітей емігрантів і одночасно веде велику роботу з підготовки і видання монографій і підручників: «Єдина діяльна (трудова) школа», «Нова школа

соціального виховання», «Теорія і практика дошкільного виховання», «Дидактика», «Нові методи дошкільного виховання», «Теорія педагогіки на основі психології», «Сучасні течії в новій педагогіці», «Історії педагогіки», «Соціальна педагогіка» та ін.

Оцінюючи сьогодні роль С. Русової в розвитку педагогічної думки в Україні, можна однозначно стверджувати, що її творчий доробок є внеском у скарбницю не лише української, а й світової педагогіки, що її ідеї – це не лише минуле, вони не обмежені часовими рамками, бо є глибоко науковими, народними, просякнуті ідеями гуманізму, спрямовані в майбутнє. Її думки набувають особливого звучання в час кардинальної зміни підходів до дитини, до філософії освіти і виховання, що постали у зв'язку з розбудовою вільної, самостійної України.

Як гасло звучить і сьогодні заклик С. Русової: «В наші часи бути гарним педагогом – це бути справжнім реформатором майбутнього життя України, бути апостолом Правди й Науки. Тільки великими зусиллями таких апостолів Україна матиме чесних діячів-патріотів, вмілих практичних робітників і соціально об'єднану, інтелектуально розвинену народну масу».

Учитель, говорить С. Русова, завжди повинен пам'ятати, що його покликання не можна ні з чим поставити поруч, бо «хіба є в кожного народу щось коштовніше, ніж душі його дітей, і хіба є обов'язки вищі за обов'язки виховати з них людей – громадян?» [6].

Список використаних джерел та літератури :

1. Коваленко Є. І. Софія Русова. Жінка, якою пишаємось. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до інформ.: <http://msmb.org.ua/biblioresursi/bibliografiya/osobistosti/sofiya-rusova-zhinka-yakoyu-pishayemosy/>
2. Майборода В. «Той народ бере перемогу, який має найкращу школу» [Текст]: до 150-річчя від дня народження Софії Русової / В. Майборода // Урядовий кур'єр. – 2006. – 16 лют.(№32). – С. 16.
3. Дацюк Г. Раз добром нагріте серце... [Електронний ресурс] – Режим доступу до інформ.: <http://incognita.day.kiev.ua/raz-dobrom->

nagrite-sercze.html: до дня народження Софії Русової / Дацюк, Галина // День. - 2014. - 17 лют.

4. Базильчук Г. Українка по духу [Текст]: за книгою «Видатні постаті України», МАУП, К., 2004 / Г. Базильчук // Культура і життя. – 2006. – 8 бер.(№9-10). - С. 7.

5. Гупало С. Хрест великої українки [Електронний ресурс] – Режим доступу до інформ.: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/ukrayina-incognita/hrest-velikoyi-ukrayinki>

6. Русова С.Ф. Вибрані педагогічні твори / Русова, Софія Федорівна ; Вступ. ст. О.Проскури; Худож. Т.Я.Смолякова. – К. : Освіта, 1996. – 304 с.

В. Р. Адамський,
кандидат історичних наук, доцент
(м. Хмельницький)

ПРОСКУРІВСЬКЕ ЗЕМСТВО НА ПОЧАТКУ 1918 РОКУ: РОЗПОДІЛ ПОВНОВАЖЕНЬ МІЖ ПОВІТОМ ТА ВОЛОСТЯМИ

У повідомленні аналізується комплекс питань, які стали предметом обговорення на спільній нараді в Проскурівській повітовій земській управі 9-10 січня 1918 року представників волосних самоврядних органів. Наведено рішення ухвал з найбільш важливих та принципових питань, які учасниками наради були віднесені на кошториси повітового та волосних самоврядних органів.

Ключові слова: земство, Проскурівський повіт, фінансування, школи, продовольчі управи, будівництво доріг, волосні управи.

У результаті Лютневої революції в Росії 1917 р. до влади прийшов Тимчасовий уряд. Ним було заініційовано низку реформ у різних сферах суспільного буття й, зокрема, нову конструкцію моделі функціонування органів місцевого самоврядування. Реформа передбачала демократизацію земської виборчої системи, розширення повноважень губернських та повітових самоврядних структур та заснування нової її ланки на рівні волостей. Усі ці зміни були зафіксовані у постанові «Про волосне земське управління» від 21 травня 1917 р. [1].

Впродовж останніх років історіографія проблеми поповнилася низкою ґрунтовних студій, в яких аналізуються політичні та організаційно-правові засади діяльності земських установ, а також розглядаються різні аспекти їхньої професійної праці [2; 3; 4; 5; 6].

Подільськими дослідниками О. Завальнюком та В. Стецюком підготовлено узагальнюючий доробок з історії земських структур у знаковий період Української революції 1917–1921 рр. На думку авторів оригінальної монографії, модель взаємовідносин земств Поділля з Центральною Радою не була сталою, а зазнавала певних змін під впливом різноманітних чинників [7].

Та попри певні напрацювання науковців, чимало актуальних проблем земської тематики залишаються не розробленими. До них

варто віднести питання щодо меж функціональної та предметної компетенції волосних самоврядних органів. Тому у даному повідомленні автор ставить за мету зосередитися на цьому аспекті проблематики крізь призму дискусії, що відбулася на спеціальній нараді у Проскуріві. Аналіз вирішуваних на ній питань дає можливість прослідкувати, яким чином ухвалювалися рішення з важливих життєвих питань місцевих громад та власне які аргументи при цьому наводилися.

9-10 січня 1918 р. у Проскурівській повітській земській управі відбулася нарада за участі самоврядного керівництва повіту та волостей. Зокрема, участь у засіданні брали голова земської управи Т. Верхола, член управи С. Полозов, бухгалтер М. Ільшанко та його помічник С. Матвійчук. Інститут секретаря управи репрезентував Я. Жемакін.

Уповноважені від волосних земських управ були представлені наступними делегаціями. Від Пашковецької волості участь у нараді брали голова І. Шляховий та секретар Н. Сапожник, від Чорно-Острівської – голова А. Лисовий, член управи Ф. Вавринюк та секретар Ф. Атаман, від Третельницької – голова Т. Пасічник та секретар І. Дичаковський, від Сарнівської – голова І. Слободян та секретар С. Байда, від Юринецької – голова Т. Рогомонов, від Кузьминської – член управи А. Німий та секретар Г. Гончар, від Фельштинської – голова М. Матусяк та секретар Н. Козира, від Ярмолинецької – голова І. Кучер, член управи А. Судилківський та секретар П. Піддубний, від Шарівської – голова З. Ростецький, член управи Г. Дейнега та секретар Ф. Каретун та від Малиничської – голова Г. Антонюк та секретар С. Балда [8].

Головою зібрання обрали С. Полозова, а секретарем Я. Жемакіна.

За пропозицією голови наради присутні затвердили порядок денний. Далі С. Полозов прочитав та прокоментував найбільш важливі статті закону про волосне земське управління, а також ознайомив учасників з колом питань, які відносилися до компетенції волосних самоврядних органів.

Після з'ясування теоретичних положень, уповноважені перейшли до розгляду практичних питань, передусім тих, які мали становити предмет відання повітових або волосних структур. Першим

за ліком розглядалося питання щодо земських поштових станцій. Член Чорно-Острівської земської управи Ф. Вавринюк висловився за те, аби поштові станції, як і раніше, знаходились у віданні повітового земства. Відповідно витрати на утримання цих станцій мали бути віднесені до кошторису повітового земства. Дана пропозиція обгрунтовувалася тим, що тяглова сила на окремих поштових пунктах була розподілена нерівномірно [9].

Натомість секретар Пашковецької волосної управи висловився за те, щоб утримання поштових станцій було віднесено на рахунок бюджету волостей. Цю точку зору також підтримали помічник бухгалтера повітової управи С. Матвійчук та І. Ящук.

Свою позицію з обговорюваного питання висловив і голова Проскурівського земства Т. Верхола. Він доводив, що зменшення витрат на утримання коней та встановлення контролю за правильністю використання роз'їздів неминуче зумовлює передачу колишніх повітових та волосних поштових станцій у відання волосних управ. Такий підхід, на його думку, був значно ефективнішим. Але, передаючи пункти на утримання волостей, необхідно було передбачити відповідне резервування коштів у їхніх кошторисах [10].

Відтак більшістю голосів нарада винесла наступну резолюцію з цього питання: «1) завідування волосними та земськими поштовими станціями прийняти на волосні народні Управи; 2) витрати на утримання волосних поштових станцій віднести на рахунок волосних земств, а витрати на утримання земських поштових станцій віднести на рахунок Повітового Земства з тим, щоб суми, що асигнувалися на утримання земських поштових станцій поступали в розпорядження волосних народних Управ; 3) торги на віддачу з підряду утримання поштових станцій та підписання контрактів віднести до обов'язків волосних Управ та 4) волосні Управи мають повідомити Повітовій Управі про кількість коней, які планується утримувати для волосних поштових станцій» [11].

Другим питанням порядку денного розглядалася виплата квартирних мировим суддям. Нарада ухвалила віднести витрати за квартирне проживання на рахунок кошторису повітового земства.

У такому ж ключі присутні висловилися щодо утримання арештних домів та відбуття етапної повинності. Витрати на функціонування Проскурівського та Ярмолинецького арештних домів

та відбуття етапної повинності були віднесені на рахунок кошторису повітового земства.

Достатньо розлога резолюція учасниками наради була винесена з питання дорожньої повинності. У ній, зокрема, йшлося: «1) утримання техніко-будівельного персоналу віднести на рахунок Повітового Земства. 2) Віднести на рахунок Повітового Земства влаштування та утримання дорожнього полотна та дорожніх будівель (мостів, труб та ін.) на таких поштових та трактових дорогах загального користування у межах Проскурівського повіту, а саме: 1) Проскурів-Сатанів, 2) Проскурів-Волочиськ, 3) Сатанів-Війтівці, 4) Ярмолинці-Городок, 5) Проскурів-Миколаїв, 6) Фельштин-Скибнево-Казимірок-Михалполь, 7) Чорний Острів-Миколаїв, 8) Ярмолинці-Фельштин-Волочиськ, 9) Купель-Сарново-Кузьмин-Городок, 10) Шаравка-Михалполь та 11) Ярмолинці-Фрамполь». Прибирання мостових від багнюки на дорогах загального користування нарада віднесла на рахунок Повітового Земства, але з умовою, щоб прибирання мостових відбувалося при сприянні волосних управ [12].

Певну дискусію викликало питання й щодо утримання шкільної мережі у повіті. Врешті, після обміну думками, учасники зібрання ухвалили наступну резолюцію: «1) витрати на утримання вчителів віднести на рахунок кошторису Повітового Земства, при чому виплату утримання вчителям як від казни, так і від Земства віднести до сфери відання Повітової Земської (народної) Управи; 2) всі витрати на господарські потреби шкіл, так само як і придбання навчальних посібників віднести на рахунок кошторису Повітового Земства» [13].

Однак уже наступного дня нарада знову повернулася до цього питання. Як наслідок повторного розгляду, учасники переглянули попереднє рішення і змінили його в частині, згідно з якою господарські видатки для шкіл були віднесені на місцеві засоби.

Далі присутні перейшли до розгляду фінансових питань. Голова наради С. Полозов наголосив на критичному фінансовому стані повітового земства. Причиною тому слугувало вкрай погане поступлення коштів від земських зборів. З метою заощадження коштів управа змушена була закрити з 1 грудня 1917 р. усі поштові станції в повіті, а також увела плату за лікування в земських лікарнях.

Виконуючий обов'язки Проскурівського повітового комісара С. Кисельов запропонував, як можливий вихід із складної ситуації, увести додатковий податок на видовища, солодовий напій, дріжджі та ін. товари, які проходили через повітову продовольчу управу. Крім того, С. Кисельов пропонував встановити штрафні санкції за таємне винокуріння, «самогонку», відрахування від прибутків кооперативів і земської каси дрібного кредиту, дорожні стягнення та ярмаркові збори з займаних площадок. У результаті учасникам наради такі пропозиції здалися виправданими, а відтак вони цілком підтримали повітового комісара [14].

Наступним питанням порядку денного присутні обговорили джерела надходження та видатків волосних земств. Із повідомленням на цю тему виступив бухгалтер повітового земства М. Ільяшенко. Він зачитав правила про волосні податки, кошториси, розкладки та волосних збирачів податків, а також доповів про форми бухгалтерських книг, кошторисів і розкладок, що були вироблені на з'їзді бухгалтерів. Доповідач наразі ознайомив присутніх із листом Консультаційного бюро земських бухгалтерів Подільської губернії, що взяло на себе клопоти з організації курсів з підготовки волосних рахівників та виготовленню замовлень книг, кошторисів, розкладок та ін. і клопотання щодо асигнування земствами засобів на утримання бюро.

Після обміну думками нарада ухвалила наступну резолюцію: «1) просити Повітову Управу повідомити волосним Управам виписки з зведення земельних володінь, що обкладаються земськими зборами; 2) розкладку волосних земських зборів проводити у спосіб, прийнятий для розкладок повітових Земських зборів; 3) просити Повітову Управу виробити форму окладних листів в такому вигляді, щоби на цих листах були проведені рубрики для заповнення Повітового і волосного земських зборів. Окладні листи, по заповненню в них сум повітового земського збору, розсилаються волосним Управам, а останні вписують в них суми волосного земського збору, а потім окладні листи вручають платникам; 4) просити Повітову Управу замовити і вислати волосним Управам комплекти бухгалтерських і окладних книг, кошторисів і розкладок за формами, виробленими на з'їзді бухгалтерів та 5) просити повітову Управу внести на розгляд Повітового Земського Зібрання доповідь про матеріальну підтримку

Консультаційного бюро земських бухгалтерів Подільської губернії» [15].

Після цього учасники наради перейшли до обговорення вкрай важливого питання, пов'язаного з фінансуванням волосних земств. У підсумку присутні погодилися з тим, що з огляду на новизну справи потрібно буде чимало часу, аби налагодити збори податків та встановити належну грошову звітність. Принаймні, цього можна було очікувати не раніше як в другій половині 1918 р. А, поза тим, волосні земства уже потребували коштів на забезпечення важливих ділянок життя громад. Тому було ухвалено рішення, аби клопотати перед центральними владними структурами про позичку в сумі 350000 карб. із розрахунку фінансування у першому півріччі 1918 р. кожної волосної управи в сумі 35000 карб. [16].

Важливе рішення учасники наради винесли з питання щодо волосних продовольчих управ. Зібрання висловилося за те, аби функції продовольчих підрозділів були передані волосним народним управам, тим самим убезпечити регіони від наявного двовладдя.

Також присутні приділили увагу медико-санітарним питанням, які входили до предмету їхньої компетентності. З огляду на віддаленість багатьох населених пунктів від існуючих лікарень, амбулаторій та фельдшерських пунктів і, створюючи цим перепони у наданні допомоги хворим, нарада ухвалила: «1) просити Повітову Управу внести на розгляд Повітового Земського Зібрання доповідь про збільшення в повіті кількості медичних та ветеринарних фельдшерських пунктів та 2) витрати на лікування хворих, яких вкусили заразні тварини, в Бактеріологічному інституті віднести на рахунок кошторисів волосних земств, так само як і транспортування хворих на лікування [17].

На волосні кошториси нарада віднесла і витрати, пов'язані з утриманням пожежних обозів та загальних криниць. Наразі усі заходи з сільськогосподарської галузі, як такі, що мали значення для усього повіту, були відтерміновані до розгляду їх на повітовому земському зібранні. Таке ж рішення уповноважені ухвалили й щодо заходів з суспільної моралі [18].

Таким чином, формування органів місцевого самоврядування після Лютневої революції в Росії 1917 р. на рівні волостей не зняло з порядку денного вирішення актуальних питань, які мали полегшити

життя людей. Сформовані у демократичний спосіб шляхом проведення загальних, прямих, таємних та вільних виборів, волосні земства не мали ані відповідної господарської практики, що породжувало проблеми, ані розуміння та усвідомлення меж своєї компетенції. Уведений до наукового обігу документ, який засвідчує обговорення низки проблематик у Проскурівському повіті, дещо проливає світло на те, яким чином вироблялися рішення щодо життєзабезпеченості громадян між самоврядними структурами.

Список використаних джерел та літератури:

1. Козаченко А. Повноваження волосного земства за «Тимчасовим положенням про волосне земське управління» 1917 р. // Вісник Національної академії правових наук України. – 2014. – № 1. – С. 86–92.
2. Лохматова А. І. Катеринославське земство. – Запоріжжя: РА «Тандем-У», 1999. – 198 с.
3. Калугін С. А. Земське самоврядування на Харківщині (1865–1917 рр.): монографія. – Харків: Університет внутрішніх справ, 2000. – 148 с.
4. Матвієнко Т. О. Боротьба за демократизацію земств України (березень – травень 1917 р.) // Гілея: науковий вісник. – 2010. – Вип. 38. – С. 54–63.
5. Матвієнко Т. О. Земства України в контексті процесу формування інституту комісарів Тимчасового уряду в березні – травні 1917 року // Історична пам'ять: науковий збірник /ред. кол.: В. О. Пащенко (гол. ред.). – 2010. – № 1. – С. 93–102.
6. Гвоздик В. С. Земства України в умовах революційних потрясінь 1917 року // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2010. – Вип. XXIX. – С. 98–105.
7. Завальнюк О. М., Стецюк В. Б. Земства Поділля в добу Української революції 1917–1920 рр. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. – 220 с.
8. Державний архів Хмельницької області (далі: ДАХМО). – Ф. 255. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 50.
9. Там само.

10. Там само.
11. Там само. Арк. 50 зв.
12. Там само. Арк. 50 зв. – 51.
13. Там само. Арк. 51.
14. Там само.
15. Там само. Арк. 51 зв.
16. Там само. Арк. 51 зв. – 52.
17. Там само. Арк. 52 – 52 зв.
18. Там само. Арк. 52 – 52 зв.

Ю. І. Блажевич,
*кандидат історичних наук, доцент,
Почесний краєзнавець України
(м. Хмельницький)*

ІВАН ОГІЄНКО ПРО ЗАСАДИ УКРАЇНІЗАЦІЇ, СОБОРНОСТІ І АВТОКЕФАЛІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ (1918-1920 РР.)

Іван Огієнко (1882-1972) – визначний церковний і громадський діяч, вчений-мовознавець та історик православної церкви, богослов, доктор філософії. В часи УНР – організатор Українських державних університетів в Києві та Кам'янці-Подільському (його ректор в 1918-1920 рр.), водночас у 1918-1918 рр. – міністр освіти і віросповідань. Із 1920 р. в еміграції. У 1940 р. приймає єпископський сан з ім'ям Іларіон. У 1944 р. отримав звання митрополита. Після Другої світової війни емігрував до Канади, у 1951 р. очолив православну церкву українців-діаспорників в Канаді. Здійснив переклад Біблії українською мовою (1962 р.). залишив велику наукову і богословську спадщину.

Як вже зазначалось, в період Української революції 1917-1921 рр. Іван Огієнко брав активну участь в політичному та духовному житті України і Поділля, був одним з ініціаторів утворення автокефальної православної церкви в Україні. Як міністр віросповідань він запроваджував ідеї автокефалії та соборності в церковному управлінні в усіх губерніях УНР, зокрема найактивніше в Кам'янці-Подільському, де він залишався ректором новоутвореного українського державного університету. Тут, до речі, у дні більшовицького нападу на Київ в січні 1918 р. до Кам'янця-Подільського на певний час переїхала Всеукраїнська Православна Церковна Рада, утворена в листопаді 1917 р. в Києві. За ініціативи І.Огієнка з діячів ВПЦР у Кам'янці-Подільському сформувалося відділення Кирило-Мефодіївського братства, головою якого був обраний Василь Біднов, професор, декан богословського факультету. Фактично Кирило-Мефодіївське братство виконувало роль оргцентра ВПЦР [1, с.43]. Водночас І. Огієнко прикладав максимум зусиль щодо українізації світського і духовного життя на Поділлі, як і в Україні,

ініціював створення при Міністерстві віросповідань і в університеті Комісії з перекладу Святого Письма на українську мову, видання підручників і посібників для навчальних закладів українською мовою, організації курсів з українознавства для священників, семінаристів та учнів вчительської школи, читання лекцій з української історії для військовослужбовців, чиновників та пересічних мешканців краю тощо.

В м. Києві підготовкою свята Акту Злуки займався міністр освіти, а за сумісництвом ректор Кам'янець-Подільського українського державного університету Іван Огієнко. Для цих цілей він отримав із державної скарбниці УНР 100 тис. крб. Як свідчать періодичні видання того часу, з самого ранку 22 січня 1919 року місто прийняло урочистий вигляд, на будинках були вивішені національні прапори і транспаранти, а на будівлях навколо Софіївської площі були поміщені портрети і бюсти Т. Шевченка. Триумфальна арка при вході з Володимирівської вулиці на Софіївську площу була прибрана зверху і по боках старовинними гербами України і Галичини. По всій площі на стовпах були прикріплені різні плакати і герби українських губерній. В 11 годин ранку Софіївську площу під звуки музики почали заповнювати представники військових частин всіх родів військ, учні і студенти навчальних закладів, мешканці Києва, церковні хори, делегати скликаного з усієї України до Києва Всеукраїнського Трудового конгресу, які після урочистостей мали вирішити питання влади в Україні й державний устрій, а також члени Директорії, міністри з головою уряду, делегати від ЗУНР, представники дипломатичного корпусу, київське духовенство на чолі з архієпископом Агапітом.

Видатний історик православ'я і богослов Іван Огієнко був одним з розробників Закону «Про автокефалію Української Православної Церкви та її вищий уряд», що був виданий Директорією 1 січня 1919 р. і ставив за мету активно залучити духовенство до державотворчої справи. Цей закон, до речі, не передбачав відокремлення церкви від держави, а школи від церкви, як це робилося більшовицькою владою, а утверджував тісний союз між державою і церквою в справі виховання громадян Української Народної Республіки, їх духовного збагачення і зростання [2]. На жаль, через складні політичні і воєнні обставини, повністю

реалізувати цей закон Українській державі не вдалося, хоча питання інституалізації УАПЦ та утворення її системи управління стояло на той час одним з найактуальніших в порядку денному. Предметом окремого розгляду воно стало вже на другому засідання Ради Міністра віросповідань, що відбулося 20 вересня 1919 р., де І. Огієнко запропонував схему, за якою на чолі Української Церкви повинен стояти Найсвятіший Український Синод. Духовні консисторії мали бути скасованими, а натомість утворені Губерніальні Церковні Управи, голови яких мали призначатися Синодом, а її члени – обиратися. Правлячий архієрей не повинен був мати до Церковної Управи юрисдикційного відношення. Управлятися вона мала Українським Синодом, частково, з деяких питань – Міністерством віросповідань. Далі по структурі йшла Повітова Церковна Управа. На рівні волостей замість благочинь утворювалась Волосна Церковна Управа. І нарешті, первинною ланкою або одиницею в новій церковній системі управління повинна була бути парафія, члени якої обирали собі священика та дяка, які разом з церковною громадою повинні були піклуватися всіма сторонами життя парафіян. Обраний громадою священик благословлявся правлячим архієреєм та затверджувався Управою [3, арк.9 зв.-10; 4, арк.134].

Як бачимо, Іван Огієнко поклав в свій проект організації нової системи церковного управління принцип ліквідації безконтрольної влади правлячих архієреїв на місцях і встановлення, вірніше, повернення до інституту виборності церковних управлінських структур, який існував в Українській православній церкві до інкорпорації Правобережної України, зокрема й Поділля, до складу Російської імперії і Російської Православної Церкви в кінці XVIII ст., і базувався на повсюдному дотриманні засад справжньої соборності і автокефалії. До початку дії нової системи управління автор проекту пропонував лишити чинними існуючі на той час Духовні Консисторії, до складу яких повинні буди призначатися урядові комісарі, наділені контрольними функціями влади [5, с.156].

Проект міністра підтримали усі члени Ради. На думку В. Біднова, організацію церковного управління варто було б розпочати з низової ланки, однак, враховуючи складну суспільно-політичну, соціально-економічну та духовно-культурну ситуацію в державі, постійну зміну влади (лише в Кам'янці з грудня 1917 р. по листопад

1920 р. влада мінялася 12 разів), неналагодженість парафій, В. Біднов все-таки визнав за необхідне, не втрачаючи часу, розпочати такий процес зверху, тобто зі створення Найсвятішого Українського Синоду. Оскільки об'єктивної змоги провести вибори до Синоду не було, то Василь Біднов запропонував сформувати його розпорядчим рішенням вищої державної влади [3, арк.10, арк.32; 8, арк.4].

8 жовтня 1919 р. за поданням І.Огієнка Директорія УНР своїм декретом сповістила про заснування Українського Священного Синоду як найвищого органу управління Українською Православною Церквою. До його складу ввійшли й представники богословського факультету Кам'янець-Подільського державного українського університету В. Біднов та Є. Сіцінський [7, арк.3].

Урочисте відкриття Синоду відбулося 11 жовтня 1919 р. в Кам'янці-Подільському. Тут варто зазначити, що протягом Української революції 1917-1921 років, як наслідок бурхливих подій того часу, Кам'янець з 10 червня 1919 р. став останньою столицею УНР і тут зосередились всі міністерства Ради міністрів, канцелярія Директорії та інші важливі державні установи [8, с.3-4]. Враховуючи наявність такої великої кількості державних службовців, було прийнято рішення провести урочисте відкриття Синоду на базі університету. В зібранні взяли участь керівники Директорії, міністри, представники земств та міського голови, члени Кирило-Мефодіївського братства, професори університету, духовництво, парафіяни. Перед початком першого засідання в університетській церкві відбувся молебень, який провели члени Синоду спільно з міським духовенством. Потім в своїй доповіді міністр віросповідань І. Огієнко сформулював основні завдання, які був покликаний вирішувати вищий орган Української Автокефальної Православної Церкви [9, с.1-2; 10, арк.14].

Однак цією подією проігнорували єпископ Подільський і Брацлавський Пимен та вікарний єпископ Амвросій, яких також ввели до складу Українського Священного Синоду. Аби з'ясувати обставини цього факту та в цілому виявити ставлення цих архієреїв до Української Автокефальної Церкви, Синодом була направлена до них спеціальна делегація у складі професора В. Біднова, ректора Духовної семінарії М. Крамаренка та протоієрея Є. Сіцінського. Тут варто зазначити, що єпископ Пимен (у миру Павло Григорович Пегов),

росіянин, у 1901 р. закінчив Казанську духовну академію, єпископський сан отримав у 1911 р., в 1914 р. став вікарним єпископом Балтським в Подільській єпархії, у 1918 р. став єпископом Подільським і Брацлавським. Пимен займав відверту промосковську позицію і за вказівкою патріарха Тихона вживав всіх заходів, щоб не допустити українізації та автокефалізації православного життя на Поділлі. Тому він заявив членам комісії, що співчуває (і тільки) ідеї автокефалії, визначає державну владу УНР і виконує її розпорядження, але щодо його членства в Українському Священному Синоді йому необхідно зв'язатися із київським митрополитом Антонієм, а до того часу він не має змоги прийняти рішення щодо власного входження до складу Синоду [5, с.157].

Така позиція викликала різку реакцію у членів Кирило-Методіївського братства, які забажали вжити усіх можливих заходів, аби накази та розпорядження Українського уряду виконувалися своєчасно і у повному обсязі. У відповідь єпископ Пимен заборонив священнослужіння протоієреям В. Липківському, Є. Сіцинському і священнику М. Крамаренку через те, що вони відійшли від Московського патріархату і визнали автокефалію Української церкви [1, с.45].

29 листопада 1919 р. міністр освіти і віросповідань І. Огієнко усунув єпископа Пимена від керівництва єпархією «за руйнування УАПЦ, за непослух законам УНР, за втручання в компетенцію цивільної влади і за агітацію на користь Денікіна». 11 грудня відбулася передача єпархії єпископу Вінницькому Амвросію. 14 грудня голова Директорії С. Петлюра затвердив усунення Пимена [1, с.45-46].

Намагаючись поставити під певний контроль справи національно-духовного життя та з метою належного інформування місцевої влади про діяльність центрального українського уряду, широке роз'яснення ідеї автокефалії і принципу соборності в діяльності Української Церкви, Іван Огієнко 23 листопада 1919 р. як Головноуповноважений уряду УНР підписав наказ, яким призначив при Духовній Консисторії тимчасового комісара. До обов'язків останнього входило здійснення контролю над постановами та листуванням єпархіальної влади. Він повинен був бути особисто присутнім на засіданнях Духовної Консисторії, у разі потреби мати

можливість виступу та внесення своїх пропозицій на її розгляд. Тимчасовий комісар мав право припиняти до остаточного вирішення Міністерством сповідань чинність тих постанов єпархіальної влади, які не відповідатимуть законам і розпорядженням Українського уряду та інтересам і добробуту Української держави, контролювати грошові суми та майно церковних установ. Він також мав право у разі виявлення державного злочину, негайно усувати від виконання обов'язків урядовців та інших осіб, котрі обслуговують потреби церковних установ, надсилаючи негайно свої розпорядження в таких справах на затвердження Міністра віросповідань [11, арк.12-13 зв.].

Як бачимо, Іван Огієнко вів активну боротьбу за українізацію і соборність православного життя в Україні, зокрема й на Поділлі, підтримував всіма силами цей національно-духовний рух, який ширився Україною і лише евакуація Директорії з Кам'янця-Подільського 16 листопада 1920 р., а пізніше й від'їзд І. Огієнка в еміграцію, що означало завершення діяльності УНР, привели до реакційного наступу РПЦ, поверненню Пимена на єпископську кафедру й заборону ним священнодіяти протоієреям Сіцінському, Якубовському, Старинкевичу і Борецькому «за вживання в храмі української мови». Однак, незважаючи на це, процес українізації церкви на Поділлі тривав.

Список використаних джерел та літератури

1. Зінченко А. Л. Благовістя національного духу. Українська Церква на Поділлі в першій третині XX ст. / А. Л. Зінченко. – К.: Освіта, 1993. – 256 с.
2. Ухвалений Радою Народних Міністрів Закон про вищий уряд Української Автокефальної Православної Соборної Церкви 1 січня 1919 р. // Вісник Державних законів для всіх земель Української Народної Республіки. – 1919. – 18 січня. – Вип. І.
3. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО). – Київ. – Ф.1072. – ОП.1. – Спр. – 3. – 81 арк.
4. ЦДАВО. – Ф.1131. – Оп.1. – Спр. 2. – 296 арк.
5. Адамський В. Р. Заснування та функціонування богословського факультету Кам'янець-Подільського державного

українського університету (1918-1920): Рукопис дисертації на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 070001 «Історія України» / В. Р. Адамський. – Київ, 2016. – 270 с.

6. ЦДАВО. – Ф.1131. – Оп.1. – Спр. 108. – 10 арк.

7. ЦДАВО. – Ф.1429. – Оп.1. – Спр. 2. – 7 арк.

8. Кам'янець – остання столиця УНР. Путівник. – Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори – 2006», 2014. – 64 с.

9. Відкриття Українського Священного Синоду // Україна (щоденна газета). – Кам'янець-Подільський, 1919. – 19 жовтня.

10. ЦДАВО. – Ф.1072. – Оп.1. – Спр. 28. – 33 арк.

11. ЦДАВО. – Ф.1131. – Оп.1. – Спр. 1. – 44 арк.

***А.В. Волянюк ,**
магістрант
(м. Миколаїв)*

АКТ ВОЗЗ'ЄДНАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ЯК ВІДПРАВНА ТОЧКА ДЛЯ УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Початок двадцятого століття ознаменувався великою кількістю події які кардинально змінили всю систему політичних процесів на теренах українських земель та процесів світобачення та світосприйняття взагалі в світі.

До таких доленосних подій по – перше треба віднести Першу Світову війну, подію яка вперше в світі розділила на два ворожі табори майже всі провідні країни тогочасного світу, і яка в тому числі активно проходила на теренах сучасних Західної України, Галичини та Волині. Саме в цій війні українці за волею долі знаходилися по різні сторони окопів та траншей, одні в складі військових підрозділів Російської імперії, а близько 250 тисяч в складі війська Австрійської імперії.

Перша Світова війна увійшла в історію не тільки як одна з найбільш смертоносних війн, але як і війна після якої повністю чи частково були зруйновані великі імперії, в тому числі Російська імперія, яка внаслідок цих подій докорінно змінила свій політичний, державний, соціальний устрій.

Революційні події та подальша громадянська війна на теренах Російської імперії точилася з 1917 по 1921-22 роки, і залишила глобальний та суттєвий слід на всій історії не тільки України, але й світу взагалі. Саме революція 1917 року, надала багатьом колишнім землям які входили до складу великою Російської імперії робити перші спроби об'єднання, визначення своєї самобутності та національної ідентичності.

Не стала виключенням і тогочасна Україна, перші спроби та намагання стати незалежною та офіційно визнаною в світі країною почали відбуватися ще в 1917 році, коли стало зрозуміло, що поступово колишній світ входить в стан хаосу та політичної невизначеності.

Російська революція мала важливе значення для утвердження національно-визвольного руху в Україні. В результаті даних подій ідеї національної ідентичності вийшли на передній план та стали всеобговорюючими [1, с.233].

Саме тоді в Україні утворився національний центр політичної та військової влади, а саме Українська Центральна Рада, саме її діячі очолили всі національно-визвольні процеси в державі.

Про те політичний тиск з боку революційної Росії та політична невизначеність в середині України не дала довго проіснувати даному органу, і згодом у виданні Третього універсалу йшлося про створення Української Народної Республіки [2, с.183]

Утворення яке набуло сили першого політично визначеного, з чітко окресленими цілями та політичними пріори тема державницького формування на українських землях.

Про те навіть після цього ціла частина українських земель знаходилась по різні боки кордонів, та в складі інших країн.

Аналогічним державницьким утворенням на західній Україні на уламках колись могутньої Австро-Угорської було утворено Західноукраїнську Народну Республіку, з політичним та культурним центром у місті Львові [2, с.189-190]

Таке положення, коли українські землі вже мають самостійний характер, але все ж таки не мають об'єднання був просто неприпустимим та абсолютно не логічним.

І вже в 1919 році почалися перші спроби політичного та територіального об'єднання України, в одну цілу та самобутню державу. Влада ЗУНР доручила своєму уряду вжити всіх необхідних заходів для возз'єднання всіх укр. земель в єдиній державі.

Після цього до УНР була направлена делегація політиків та визначних громадських діячів з метою проведення переговорів та дістання консенсусу в цьому складному, про те дуже важливу питанні.

Про те військові дії на території України та загарбницькі зазіхання багатьох сусідніх держав не дали змоги провести нормальні та спокійні переговори, і тому остаточне вирішення питання було відкладено.

Про те 1 грудня у Фастові між УНР і ЗУНР було підписано перший не тільки міждержавний, але й взагалі від початку Української

національної революції, договір про наміри, який отримав назву «передвступний договір» [2, с.121]

Всі рішення по даним питанням були зовсім відкриті та набували широкого та емоційного обговорення серед простих людей, тому, що на думку багатьох саме ця подія повинна була поставити крапку в усіх не простих подіях початку двадцятого століття, в яких опинилася тогочасна Україна.

За нормами якого закріплювався намір УНР та ЗУНР об'єднатися в одну державну одиницю, при перших же сприятливих політичну та військових умовах.

Трохи згодом у місті Станіславі, Українська національна рада ЗУНР ратифікувала передвступний договір, а вже 22 січня 1919 року на Софійському майдані в Києві в урочистій атмосфері відбулося проголошення Акта злуки УНР та ЗУНР в єдину незалежну державу.

Того ж дня у Києві відбувся Трудовий конгрес – законодавчий орган Директорії УНР, який першим питанням розглянув справу возз'єднання українських республік [2. с.193]

В тогочасній історії України ця подія мала глобальне значення бо була першою в історії повномасштабною вдалою спробою об'єднання більшості українських земель в одну централізовану державу. Даний акт виходив з споконвічної жаги українського народу до об'єднання, в соборну, незалежну та самобутню країну.

Саме Акт злуки сформував кінцеву модель української держави та подолав всі ідеї розбрату та боротьби між самими українцями.

Також треба зауважити, що коли інші країни колишньої Російської імперії знаходилися в хаосі революційних подій, даний документ хоча би на певний час про те зміг встановити цивілізовану та демократичну модель та форму державності в Україні.

Також в свою чергу Акт злуки та подальше утворення однієї держави змогло побороти та викоринити всі ідеї федералізму, які в той час теж існували, при чому в різних кінцях країни.

Якщо говорити про конкретні переваги які українські землі отримали після підписання даного документу то по-перше це централізація військової сили, шляхом об'єднання військових та військово-технічних ресурсів і ЗУНР і УНР, яке в часи війни яка точилися повсюди не могло залишитися не поміченим фактом.

Бо крім внутрішньодержавних конфліктів факти іноземного втручання набули систематичного характеру.

Про те оточуючі революційні події, велика кількість охочих до розриву частин території України та не завжди однастайність в самих органах управління призвели до того, що ідеї соборності та централізованості почали розбиватися.

На територію України проникли ідеї різних революційних течій, з як правило зовсім не державницькою ідеологією, які згодом вилилися в появу лівих українських есерів, соціал -демократів і так далі.

І все це поступово призводило до того факту, що верхівка держави по різному трактувала подальше майбутнє та вектори розвитку держави.

І згодом це призвело до краху ідей соборності та єдності в складі однієї, цілісної країни.

Про те якщо зробити висновок всьому вищевикладеному треба сказати, що дана подія навіть не дивлячись на свій короткостроковий характер мала глобальне значення для всієї подальшої історії України.

Вперше в історії України була втілена перша вдала спроба об'єднання більшості територій в одну державу, була створена розгалужена система державних органів, відроджена армія, та національна ідеологія.

Тому можна зі сто відсотковою впевненістю сказати, що події навколо проголошення Акту злуки і сам цей документ залишили фундаментальний слід в українській історії та стали першоосновою для подальшого утворення та розповсюдження національно-визвольних ідей та подій на українських теренах.

Список використаних джерел та літератури:

1. Історія держави та права України: підручник. За заг. ред. док. юрид. Наук, проф.. О.М. Бандурки/О.М. Головка, В.А.Греченко, О.А.Гавриленко, І.А.Логвиненко, С.Ю. Обрусна, В.Є. Кириченко та ін.-Харків:Майдан, 2018. 640 с.

2 . Історія держави і права України: Навчальний посібник (конспекти лекцій). - Тернопіль: Вектор, 2011. - 378 с

***В.В.Галатир,**
кандидат історичних наук, доцент
(м. Хмельницький)*

ЗАХОДИ Я. ТОКАРЖЕВСЬКОГО-КАРАШЕВИЧА ІЗ СТВОРЕННЯ САМОСТІЙНОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ МИТРОПОЛІЇ В УКРАЇНІ ТА НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ У 1918-1921 РР.

Із початком українського державного будівництва 1917-1921 рр. виникла необхідність і в розбудові незалежної католицької та православної церкви в Україні. Серед основних завдань державних діячів цього часу насамперед можна виділити намагання створити самостійну католицьку митрополію та налагодити прямі зв'язки зі Святою Апостольською Столицею й створення Української автокефальної православної церкви.

На думку таємного камергера Ватиканського двору Діонісія Банчковського, яку він виклав ще у листі до Центральної Ради 15 березня 1918 року, якби Україна спорядила свою посольську делегацію до Папського Престолу, то він «не залишився б у боргу і прислав би своїх делегатів, або через цю ж делегацію прислав би Українській Республіці своє апостольське послання на нове державне життя для блага всіх підданих... Добрі відносини з Ватиканською Курією допомогли б Українській Республіці розв'язати деякі питання стосовно держав центральних і коаліції, а в деяких випадках при колізії поглядів інтервенція Святійшого Отця як Особи, яка стоїть поза коаліцією чи центральними державами, була б відмінним примиренням і об'єднанням двох країн» [1, с.530]. Ксьондз Банчковський брав на себе місію або очолити або бути членом української делегації до Ватикану. Він залишався переконаним, що така поїздка допомогла б «відстояти ідейне значення для інтересів Народної Української Республіки і вплинути на гідне реагування в Римі і належну оцінку цієї делегації, яка дає підставу Римській Курії в свою чергу вислати делегатів до Української Республіки, а можливо і влаштувати в Києві вже тепер чи після закінчення війни постійне представництво Ватиканського Двору, через який можна зробити

дуже багато в сфері зносин з іншими державами для користі і блага України» [2].

Зі зміною влади налагоджувати відносини з Ватиканом продовжував уже уряд гетьмана П.Скоропадського. Вирішувати справу підтримки католицької церкви в Україні було доручено раднику посольства Української Держави у Відні – Я. Токаржевському-Карашевичу. 25 квітня 1918 р. Папа Бенедикт XV призначив Акілле Ратті (бібліотекаря й історика) апостольським візитатором для Польщі й країн колишньої Російської імперії. Він мав займатися Латинською церквою та допомагати східним католицьким церквам розвиватися, для посередництва церковної єдності між католиками й православними.

Дипломат особисто був знайомий із Акілле Ратті. 29 серпня 1918 р. Я. Токаржевський-Карашевич повідомляв міністра закордонних справ Д. Дорошенка: «Мав я тут нагоду познайомитися з папським нунцієм, у котрого я був приватно вже стільки раз. Під час одної візити говорили ми про необхідність зав'язання офіційних зносин поміж нашою державою, нашим урядом та Папською столицею, а також про необхідність для нашої держави відокремлення управління католицької церкви у самостійну Українську Митрополію. З цієї нагоди нунцій граф Вальфро ді Бонзо дає мені раду звернутися з цілком приватним листом до Папського нунція на все бувше царство російське, котрий тепер знаходиться у Варшаві – монсін'єр Ратті, що я і зробив» [3, с. 531]. Поряд з цим наголошував, що «наша залежність від Петроградського митрополита єсть явище цілком не бажане, та що Україна є держава досить велика, а в будучині досить могутня, щоби мати свою католицьку митрополію та зноситися безпосередньо з Римом» [4]. У вересні 1918 р., подякувавши Д.Дорошенку за прихильне прийняття його пропозиції про налагодження відносин із Римом, висовує ідею скликати «у Києві нараду з представників Католицької церкви – з єпархій Луцько-Житомирської, Кам'янецької та тих частин Могилівської та Саратовської, котрі знаходяться в межах України, та панів міністрів справ закордонних, внутрішніх та віросповідань і під председательством пана міністра віроісповідань. На цій нараді потрібно вирішити всі справи відносин церкви до уряду, щоби нараз покінчити з зв'язками з Петербургом» [5]. Він також вимагав прислати посольству доручення «увійти у зносини офіційні

з Папською Столицею через нунціїв Віденського та Мюнхенського (котрий має далеко важніше становище, як тутешній) та виробити признання самостійності України» [6, с. 532].

У вересні 1918 р., проконсультувавшись з латинськими єпископами Луцьким і Кам'янецьким та українським міністерством закордонних справ, Я. Токаржевський звернувся до віденської апостольської нунціятури в справі католицької церкви в Україні. Віденський нунцій порадив йому звернутися радше до новопризначеного візитатора – Акілле Ратті. Тоді дипломат написав перший лист до візитатора 14 вересня 1918 р., звертаючись «не як офіційний представник країни, але як добрий католик». Він писав, що Україна хоче розірвати всі зв'язки з Росією й тому потребує допомоги вищої церковної влади, щоб відновити католицькі структури в Україні, які були придушені російською владою. Я. Токаржевський-Карашевич зауважив, що на жаль, Українська Держава ще не визнана Святою Столицею, мабуть на його думку, «через попередні революційні уряди». Також просив поради, як Українська Держава могла б увійти в офіційні відносини із Ватиканом і запрошував Ратті стати її речником перед Ватиканом. Інший представник України, граф М. Тишкевич 1 вересня 1918 р. звернувся до Ватикану визнати Україну, та його прохання відмовили. Я. Токаржевський-Карашевич чекав більше місяця на відповідь. Коли Ратті повернувся до Варшави й побачив цей лист, відповів: «цілим моїм серцем хочу прислуговувати моїм друзям, щоб бути вашим промовцем у Святому Престолі». Він порадив, щоб Україна офіційно звернулася до Ватикану, і коли б уряд його запросив, він сам готовий приїхати в Україну, щоб провести апостольську візитацію, тобто відвідати католицькі церкви, як перший крок по дорозі до еventуальних дипломатичних зв'язків Ватикану з Україною. Через тиждень Ратті звернувся до свого настоятеля кардинала Гаспарі, папського секретеря, віддаючи подяку Богові та людям доброї волі (тобто Токаржевському-Карашевичу). Але до України Ратті так і не приїхав [7].

Уже 15 жовтня 1918 р., звертаючись до Д. Дорошенка з Відня Я. Токаржевський-Карашевич зазначав: «Папський Нунцій та Митрополит граф Шептицький радять, щоби просити Ясновельможного Пана Гетьмана звернутися прямо листом до його

Святійшества Папи у справі зав'язання безпосередніх зносин, котрі би не допускали таких річей, як назначення Кам'янецького католицького єпископа без відома нашого уряду» [8].

Після чергової зміни влади, із приходом Директорії дипломат продовжував вирішувати питання щодо католицької церкви в Україні. В наступному листі до Ратті, він вказував, що нова влада не вимагала від уряду приймати пропозицію останнього про його апостольську візитацію. Наголошуючи візитатору, що Директорія вирішила послати делегацію до Ватикану і тому, задля посади Ратті, як візитатора всіх колишніх російських країн – просив у нього рекомендаційного листа для графа М. Тишкевича, щоб його могли представити кардиналам Римської курії. У цьому листі автор висловлював надію «на європеїзацію України». Ратті відповів на лист 4 березня 1919 р. й просив надалі інформувати його про справи. Ще в лютому 1919 р. Я. Токаржевський-Карашевич повідомляв віденському нунцію Вальфреді Бондзо про плани нового українського уряду. Нунцій підтвердив думку дипломата, що представник Ватикану в Києві укріпив би церковний рух відхилення від Росії й прихильність до Риму між українцями. Хоча нунцій ухвалив особу Я. Токаржевського-Карашевича, однак сумнівався, чи український уряд поділяв би думки до католицизму й висловлював ідею таких пропозицій цілковито з політичних міркувань. Не зважаючи на ці реалістичні сумніви, віденський нунцій заохотив кардинала прийняти місію М. Тишкевича. Я. Токаржевський-Карашевич відписав до Ратті 19 березня 1919 р. з обширною інформацією про особу графа М. Тишкевича (що той є папським лицарем, а його син був єзуїтом). Він також подав інформацію про інших можливих членів місії (семинариста Петра Карманського та монсіньйора Юрика). Дипломат висловив думку, про обмін послами. А. Ратті звернувся до кардинала Гаспарі підтверджуючи пропозицію Я. Токаржевського-Карашевича. Однак єпископ Маньковський відмовився написати рекомендаційного листа, бо Я. Токаржевський-Карашевич застерігав його, що польське духовенство може загрожувати Українській Державі, а латинський єпископат мав ясно висловити своє становище щодо національного питання. З квітня 1919 р., дипломат перестає на якийсь час займатися цією справою, бо Ватикан приймав надзвичайну українську місію. Цим було «de facto» визнано український уряд, але, за

дипломатичними звичаями, чекали на визнання інших країн, щоб визнати «*de jure*» незалежну українську державу. Я. Токаржевський-Карашевич липень 1919 р. провів у Римі. Листом від 12 липня М. Тишкевич представив його кардиналові Гаспарі, щоб він міг інформувати Ватикан про важке становище українців і греко-католицьку церкву в Галичині під польською окупацією. 24 липня священик К. Королевський представив дипломата, кардиналу Маріні, керівникові ватиканської конгрегації відповідальної за східні церкви. У розмові з Маріні, Я. Токаржевський-Карашевич просив «інтервенції Святої Столиці» за переслідуваного польською військовою владою митрополита А. Шептицького, з яким був близько пов'язаний. Також дипломат вказував, що митрополит «не лишень національний наш герой але теж пропагатор нашої віри й дуже відданий захисник католицької церкви». Ватиканські урядовці були так задоволені дипломатичними вміннями Я. Токаржевського-Карашевича, що папа Бенедикт XV прийняв його в приватній аудієнції, яка тривала майже годину, розпитуючи докладно про ті справи, що дипломат представив куріальним кардиналам [9].

В 1919 р. місцевий апостолський делегат Анджело Дольчі написав до кардинала Гаспарі, що Я. Токаржевський-Карашевич просив хоча б неофіційного представника, тому, що він дуже б допоміг, коли вирішувалася б справа існування незалежної України. В цей час дипломат таємно повідомляв Дольчі, що український уряд почав переговори з Константинопольським патріархатом за Українську автокефальну православну церкву. Нунцій Ратті дав рекомендаційного листа монсінйорові Черетті, відповідальному за церковні справи, що торкалися політичних питань, щоб Я. Токаржевський-Карашевич міг би знову представити важке становище українців у Східній Галичині й переслідування греко-католицької церкви. Тоді він написав два листи до папських урядовців, знову прохаючи призначення апостолського візитатора. На останній лист відповів кардинал Гаспарі 9 грудня 1919 р. Він зауважував, що умови були ще не відповідні. Ще під час аудієнції 28 січня 1919 р. єпископ Пападопулос, секретар Східної конгрегації, склав звіт про стан греко-католицької церкви в Галичині й взагалі про прагнення українського народу. Він пропонував призначити офіційного візитатора, щоб координувати матеріальну й медичну допомогу для України але, таємно, щоб моніторити

становище українців у Східній Галичині. Папа апробував цей план і 13 лютого призначив італійського місіонера, отця Джованні Дженоккі апостольським візитатором України. На це призначення Я. Токаржевський-Карашевич написав останній лист до Ватикану із Константинополя, цей раз до голови Східної конгрегації. Від імені українського уряду та взагалі від усіх українців, дипломат висловив задоволення за цей важливий крок призначення Дженоккі. Нарешті, те, що Я. Токаржевський-Карашевич пропонував ще з 1918 р, здійснилося [10]. Завдяки цим заходам папа Бенедикт XV виявив не тільки визнання права України на суверенність, але й виділив у лютому 1920 р. для неї 100 000 лір у готівці та ліках. Крім цього «Конгрегація для Східної Церкви» при Ватикані передала українській місії 50 000 лір «на служби духовенству» [11].

Врешті 7 квітня 1920 р. посол Ватикану Дженоккі прибув до Відня, де його вітала українська громада на чолі з повним складом посольства УНР в Австрії та уряду ЗУНР. Проте тогочасна ситуація в Україні не дозволила нунцію одразу продовжити подорож до місця призначення. Польський уряд, дізнавшись, що Ватикан включає до складу України й Галичину, висловив протест Папі і добився того, що «Апостольському Візитатору України було доручено почати ведення справи тільки переїхавши Збруч з України, а не з Східної Галичини. Тому патер Дженоккі, прибувши до Варшави і не маючи змоги переїхати в ті часи за Збруч і не починав своєї праці...» [12]. З переходом УНР в екзил в листопаді 1920 р. фактично перестало існувати і його представництво при Ватикані. Водночас Ватикан не відкликав свого посла. Як свідчить український дипломат М. Сидоренко від 23 квітня 1921 р., «не повертається патер Дженоккі назад до Риму, а перебуває в Відні тому, що одержав від Ватикана наказ з з'ясуванням, що поворот його до Риму означав би невдачу політики Ватикана і тому він залишається у Відні, вичикуючи слушного часу, щоб переїхати на Україну і тоді розпочати там свою діяльність» [13, с. 536].

Паралельно з цим в Україні тривав процес із створення незалежної православної церкви. 1 січня 1919 р. було проголошено «Закон УНР про вищий уряд Української автокефальної православної соборної церкви». Уряд відправив у відрядження до Константинополя О. Лотоцького, якому було доручено вирішувати визнання

Вселенським Патріархом канонічності автокефалії УПЦ. Загалом, церковні кола взагалі були консервативними щодо зміни будь-якого «status quo», крім того, Патріарший Престол був вільний, а справами Патріархії видав місцєблоститель (locumtenens) Патріаршого трону митрополит Дорофей. Формально ж перепоною для початку роботи в церковній справі було зволікання Туреччини з посольським визнанням. Ще 15 січня 1919 р. було подано прохання до Патріархату про визнання автокефалії УПЦ відповідно закону УНР від 1 січня 1919 р. [14, с. 76].

До липня 1919 р. формальності частково були вирішені, і українську делегацію, з належними почестями прийняв митрополит Дорофей. Ще складнішою виявилася справа щодо згоди на автокефальність з боку Російської Православної Церкви (РПЦ), від якої відділялась нова Церква. Як матірня Церква, Константинопольський Патріархат традиційно виступав проти будь-яких відокремлень [15, с. 59]. Обстоюючи свої позиції, українське посольство виходило з того, що «усамостійнення церков відбувалося не з добровільної згоди, а ставало наслідком вже конечної необхідности в результаті довгого та впертого опору [...] засоби остаточного висліду тої боротьби мусять бути відповідні – *реальне відношення сил та фактична можливість*. На такому – і лише на такому ґрунті вирішалася справа автокефалії на протязі останніх майже тисячі літ». У відповіді митрополит Дорофей повідомляв про неможливість прийняття остаточного рішення по питанню начебто з причин канонічних [16, с. 41].

В Україні, зважаючи на той факт, що Директорія не контролювала всієї території, центральна церковна влада та єпископат на місцях перестали серйозно її сприймати. Єпископ Подільський Пимен (Пєгов), якому найбільше з усіх ієрархів Російської Православної Церкви довелося мати справу з урядовцями Директорії, називав їх «хлопчаками, що вирішили погратися у державу» [17].

25 березня 1920 р. на вимогу українського уряду О. Лотоцький покинув Константинополь, залишивши замість себе Я. Токаржевського-Карашевича. Він виконував обов'язки довіреного у справах України, а від квітня 1920 р. до 11 грудня 1921 р. – надзвичайного посла УНР в Туреччині. Дипломат отримав весною 1921 р. від Константинопольського Патріарха грамоту з

благословенням голови держави, уряду і УПЦ, що було хоча й не визнанням місії, але все ж таки кроком вперед. Домагання з боку українського уряду та посольства УНР в справі автокефалії УПЦ після від'їзду О. Лотоцького деякий час продовжував Я. Токаржевський-Карашевич [18].

5 лютого 1921 р. міністр ісповідань Іван Огієнко надіслав до Я. Токаржевського-Карашевича запитальник, в якому планував з'ясувати: « 1) Хто зараз Царгородським Патріархом; 2) Коли і як відбувалися вибори Царгородського Патріярха; 3) Як Патріярх відноситься до Української Церкви; 4) На який прийом Патріярха може рахувати наша делегація; 5) Яке політичне становище самого Царгородського Патріярхату; 6) Стан церковної справи серед москалів-біженців в Туреччині та Греції; 7) Які єпископи перебувають в Царгороді, на Атоні та Атенах і що вони там роблять; 8) Де б. Митрополит Київський Антоній; 9) Де архієпископ Володимирський Олексій (Дородницин), українець? Чи правда, ніби він помер на Катеринославщині?» [19].

Я. Токаржевський-Карашевич щоб надати відповіді на запитання міністра вів діалог із секретарем Св. Синоду Митрополитом Галіпотійським і Дарданельським, для котрого з'ясував стан церкви в Україні. Після цього посольство рекомендувало уряду УНР, що було б добре, аби «прислана депутація мала на руках постанову зібрання Духовенства чи прохання і, коли б можливо, за підписом хоч би одного Єпископа». Коли на місце Дорофея місцеблюстителем Патріаршого престолу було призначено Митрополита Кесарійського Миколу, то Я. Токаржевський-Карашевич навідав його із офіційним візитом [20, с. 824-825].

Розумівши всю складність ситуації він вказував: «від того, чи Англія дає Греції гроші, чи ні; чи турки б'ють греків, чи греки б'ють турків. Цей погляд склався ... після численних спроб говорити з тутешніми ієрархами лише про справи віри, відділяючи їх від політики. Патріярха, мабуть, не виберуть, доки греко-турецька війна не скінчиться. Митрополити і єпископи, константиністи і венізелісти сваряться з сепаратистами (туркофілами) і лише це займає Св. Синод. Стосовно української Церкви в патріархії гадають, що Україна знаходиться відносно до Царгородського патріярха, як Сербія до Московського, що значить: згоду на автокефалію повинен дати нам

Московський. Грецькі ієрархи бояться втратити в майбутньому російську допомогу і тому складають все на канони та відсутність Патріарха, а в дійсності все те є лише політика і матеріалізм» [21]. І далі: «Сербія солідно заплатила. Кажуть про кілька мільйонів динарів і це може бути правда. Патріарх поставив себе в ролі пасивної – зареєстрував факт відділення Сербії і вибору патріарха і кінець». Тому українська церква за відсутності національної ієрархії й національної державності, сприймалася як сфера впливу РПЦ, а відтак не могла бути повноправним суб'єктом міжнародної політики [22].

Таким чином, одним із багатьох напрямків діяльності Я. Токаржевського-Карашевича на дипломатичній посаді було вирішення нагального питання становлення самостійної відділеної від Росії католицької та православної церкви в Україні. Безперечно що здобутки того часу стали складовою у вирішенні актуальних викликів сьогодення, найвищого рівня відносин Ватикану з Україною та отримання Томосу про автокефалію Православній Церкві України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Сергійчук В. Неусвідомлення України. Ставлення світу до Української державності: погляд у 1917-1921 роки з аналізом сьогодення. Видання друге, доповнене. – Київ: ПП Сергійчук М. І., 2012. – 872 с.
2. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі ЦДАВО України), ф. 2592, оп. 1, спр. 61, арк. 4.
3. Сергійчук В. Вказана праця... – 872 с.
4. ЦДАВО України, ф. 3766, оп. 3, спр. 1, арк. 106.
5. Там само, арк. 137 зв. - 138
6. Сергійчук В. Вказана праця... – 872 с.
7. Маквей А. Свята Столиця й Україна. Дипломатичне посередництво Князя Токаржевського-Карашевича / А. Маквей // Поступ. – 2008. – С. 7, 12, 14.
8. ЦДАВО України, ф. 3766, оп. 3, спр. 2, арк. 22 зв.-23.
9. Маквей А. Вказана праця.... – С. 7, 12, 14.
10. Там само.

11. ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 33, арк. 20-20 зв.; Євсєєва Т. Традиції екуменізму в політиці міністерства ісповідань уряду Директорії УНР 1919 - 1921 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до інформ.: <http://www.history.org.ua/JournALL/pro/5/2.pdf>. – Назва з екрану.
12. ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 419, арк. 73
13. Сергійчук В. Вказана праця... – 872 с.
14. Трембіцький В. Зносини Української Держави 1918-1922 рр. з Царгородським патріархом / В. Трембіцький // Богословія. – Рим, 1965. – Т. 29. – С. 63-88.
15. Андрусишин Б. Церква в Українській державі 1917-1920 рр. (доба Директорії УНР): Навчальний посібник. – К.: «Либідь», 1997. – 176 с.
16. Швидкий В. Посольство Олександра Лотоцького та його заходи щодо визнання незалежності української церкви (Константинополь, 1918–1920 роки) / В. Швидкий // Проблеми історії України : факти, судження, пошуки : міжвід. зб. наук. пр. – К., 2005. – Вип. 14. – С. 33–44.
17. ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 9, арк. 13; Євсєєва Т. Традиції екуменізму в політиці міністерства ісповідань уряду Директорії УНР 1919 - 1921 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до інформ.: <http://www.history.org.ua/JournALL/pro/5/2.pdf>. – Назва з екрану
18. ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 111, арк. 1–51; спр. 121, арк. 1–63; спр. 122, арк. 1–49; спр. 149-а, арк. 1–4.; Швидкий В. Посольство Олександра Лотоцького та його заходи щодо визнання незалежності української церкви (Константинополь, 1918–1920 роки) / В. Швидкий // Проблеми історії України : факти, судження, пошуки : міжвід. зб. наук. пр. – К., 2005. – Вип. 14. – С. 33–44.
19. ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 39, арк. 36 зв, 37.
20. Сергійчук В. Вказана праця... – 872 с.
21. ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 116, арк. 4-4зв.
22. Євсєєва Т. Традиції екуменізму в політиці міністерства ісповідань уряду Директорії УНР 1919 - 1921 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до інформ.: <http://www.history.org.ua/JournALL/pro/5/2.pdf>. – Назва з екрану.

Додатки

**Лист міністра ісповідань УНР Івана Огієнка до міністра
закордонних справ з проханням підтримати діяльність
Української Дипломатичної Місії при Святому Престолі
22 січня 1921 року**

У.Н.Р.

МІНІСТР ІСПОВІДАНЬ

«22» Січня 1921 р.

Ч. 48

м. Тарнів

ДО ПАНА МІНІСТРА

ЗАКОРДОННИХ СПРАВ

Високоповажний Пане Міністре

В міжнародній політиці Ватикан відігравав і тепер відіграє дуже велику і поважну роль. Через своїх агентів, які роскинені по всьому світові, Ватикан кріпко держав в своїх руках усі нитки міжнародної політики, дуже добре у всьому орієнтується, зза чого всі держави, навіть першорядні, дуже заінтересовані тим чи іншим відношенням до них Ватикану.

Теперешній Папа Венедикт XV, по всіх попередніх відомостях, дуже прихильно ставиться до України і навіть, як відомо, секретар стану Емініція Кардинал Гаспарі відручним листом до Голови Директорії визнав суверенність Ук раїнської Держави (так повідомляє секретар нашої Місії при Ватикані КАРМАНСЬКИЙ).

За останній час Українська Дипльоматична Місія при Ватикані фактично припинила своє існування. Не торкаючись неї справи з боку нашої міжнародної політики, зауважу, що відсутність Українського Представництва при Ватикані де в чому дуже заважає і праці Міністерства Ісповідань.

От із-за цього останнього маю честь ласкаво просити Вас, Високоповажний Пане Міністре, сповістити мене, в якому стані тепер справа нашої Дипломатичної Місії при Ватикані і які міри Ви маєте предприняти, аби унормувати цю справу.

З щирою до Вас пошаною,

Міністр Ісповідань, професор І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 419, арк. 17.

**Звернення православних віруючих до Патріарха Царгородського з
проханням визнати Українську Автокефальну Православну
Церкву**

1921 рік

**ДО ЙОГО СВЯТИЙШЕСТВА
Найсвятішого Патріярха Царгородського
Архієпископа Нового Риму.**

Церква Царгородська була в свій час матір'ю Церкви Православної Української і передала останній за часи князя українсько-київського Володимира Великого науку християнську, всіма Вселенськими Соборами визнану, передала церковну ієрархію, службу Божу та Святі Таїнства, для спасіння душ християнських потрібні.

Цілими віками Українська Церква Православна була в тісному зв'язку та єднанню з найсвятішими патріярхами Царгородськими, владі їх корилася, порадами їх та розумними наказами користувалася і для свого розвитку, і для охорони від душепагубних ересів. За цей час наша Свята Церква Українська приймала з рук патріярших своїх найстарших владик та керівників, митрополитів київських, а коли наші єпископи самі вибирали собі київського митрополита, то просили в богоосвічених патріярхів Царгородських всесильного благословення й підтвердження обраного кандидата.

В часи найбільшої скрути та небезпеки для нашої Святої Церкви Української – в кінці XVI та початку XVII віків, коли наші владики з-за лакомства нещасного, з-за панства великого зрадили батьківській вірі і порвали єднання з світлим Царгородським Патріяршим Престолом і пішли до Риму, а оборонцями православної віри залишилися самі миряне, згуртовані в церковні православні братства, – тоді богомудрі патріярхи – Ієремія II, Кирило Лукарис та інші рішуче стали на боці цих братств і допомагали їм одстоювати від ворогів святу віру християнську.

Український нарід з великою втіхою та щирою подякою згадує ці славні часи тісного єднання любих його сердцеві Українських Братств Православних з патріархами вселенськими, і, навпаки, з сумом пригадує 1686-й рік, коли патріарх Досифей погодився відмовитися від керування Православною Церквою на Україні і переступив це право своє московському патріархові.

Часи господарювання в нас, на Україні, патріархів московських, а з 1721 р. Російського Найсвятішого Синоду, принесли багато шкоди та горя нашій Українській Православній Церкві, бо ми втратили тоді свої стародавні церковні права що до вибору всього духовенства од читача церковного до митрополита включно, втратили свою українську ієрархію, а примушено було нас окормлятися ієрархією московською, стародавні наші церковні звичаї знищено, текст наших служб церковних змінено, наші національні братські школи й освіту зруйновано і замінено їх московськими... Ми повсякчасно вживали заходів зберегти й заховати все це, – та не сила була наша, бо московський царський уряд відкрито гнітив нас, закидаючи, ніби ми не маємо в себе чистоти Вселенського Православ'я...

І тільки останні три роки, з 1917 р. починаючи, дали нам можливість повернути нашій Українській Православній Церкві те, що було знищено Москвою. Політична свобода та державна самостійність українського народу дають йому нині повну можливість оновити й своє церковне життя. Ми зараз відновляємо по своїх церквах наші українські стародавні церковні звичаї, вироблені ще за часів безпосереднього єднання з Найсвятішими Патріярхами Вселенськими; ми правимо службу Божу на зрозумілій для нашого народу рідній мові.

Але московська ієрархія творить нам перешкоди, заважає нашій праці святій на славу Великого Імени Божого. Світлий Уряд Української Народньої Республіки ще законом 1-го січня 1919 року визнав необхідним проголосити автокефалію Української Православної Церкви. Увесь православний український нарід і велика частина духовенства визнала українську церкву автокефальною і непідлеглою московському патріархові.

В числі інших громадських товариств, разом з усім українським народом, автокефалію нашої Церкви Української

підтримує і, працюючи на користь православної віри, просить ВАШЕ СВЯТІЙШЕСТВО благословити його труди і всю церковну справу на Україні.

Благослови, Богомудрий Отче, Своїм Святим Патріяршим Благословенням, Богу на славу, вселенській православній вірі на користь, Автокефальну Українську Православну Церкву. За каноничність цієї автокефалії стоїть славний Богословський Факультет Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету; він докладно з'ясував це в поданій до Вашого Святого Патріяршого Престолу записці, з змістом і побажаннями якої ми цілком погоджуємося і цілком підтримуємо їх.

Нехай Святий Царгородський Патріярший Престол і тепер підтримає наші всенародні зусилля оберігати Автокефальну Православну Українську Церкву, як він допомагав їй в часи діяльності наших славних Церковних Братств в XVI – XVII віках.

Римський папський престол призначив на Україну свого легата — патера Дженоккі. Благоволіть, ВАШЕ СВЯТІЙШЕСТВО, теж призначити на Україну своїм представником Єпископа, щоби він повсякчасно бачив нашу горливість до прадідівської православної віри і допомагав нам охороняти її в непорушній чистоті.

Просимо також ВАШОГО СВЯТІЙШЕСТВА не одмовити українському народові в хіротонії православних українських Єпископів, коли буде надіслано до Патріяршого Престолу обраних нами кандидатів.

Батьківська ласка ВАШОГО СВЯТІЙШЕСТВА до синовно-покірної Церкви Української оживотворить працю її, скріпить будову її і тісними узами знову зв'яже її з Святим Патріяршим Престолом Царгородським на віки віків.

Просячи ВАШИХ Святих Молитов і Всесильного Патріяршого Благословення, залишаємося назавжди покірливими синами ВАШОГО СВЯТІЙШЕСТВА.

ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 419, арк. 100—102 зв.

*Гжехулка О.В.,
викладач
(м. Хмельницький)*

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Сьогодні як ніколи раніше постає питання української державності. Подібна проблема у світлі більш ніж 20-річного існування незалежної Української держави виглядає досить драматично. Так, вона визнана світом, проводить свою внутрішню та зовнішню політику, є членом багатьох міжнародних організацій тощо; але чи забезпечує вона цілісність суспільства, чи відповідає її діяльність інтересам простих громадян? Відповіді на ці питання залишаються відкритими.

Сучасний стан України навряд чи відповідає класичним визначенням державності, якщо розглядати її з точки зору національної ідентифікації. Неприйняття української національної ідентичності є значно складнішим і більш вкоріненим питанням, ніж мовний поділ між Сходом та Заходом і Центром Української держави.

Проблеми державності та національної ідентифікації є досить популярними серед науковців з різних сфер знань. Це обумовлено тим, що визначення української ідентичності є певним теоретичним чинником формування національної держави. Вирішення цієї проблеми є необхідним компонентом розвитку українського суспільства. Проте, з іншого боку, теоретичне вирішення цієї проблеми допомагає висвітлити справжній національний інтерес, усвідомлення якого є необхідною компонентою розвитку українського суспільства, спроможного обумовити його життєздатність. Багато робіт українських науковців, а саме А Колодія, М. Козловець, Л. Нагорної, 2 С. Римаренка, М. Розумного, А. Ручки, О. Стегнія, О. Толкачова, М. Шульги та ін., присвячено питанням національної ідентичності.

У 80-х роках ХХ ст. в економіці та інших сферах суспільно-політичного життя СРСР відбулися серйозні зміни. У багатьох національних республіках з'явився рух протесту, почастішали вияви національно-визвольної боротьби, що були об'єктивною реакцією на

антидемократичну внутрішню політику влади щодо неросійських народів. Як наслідок, СРСР розпочав розпадатися [2, с. 31].

Першим кроком до здобуття Україною незалежності стало прийняття 16 липня 1990 р. ВР УРСР Декларації про державний суверенітет України. Декларація складалася з преамбули та десяти розділів. У преамбулі проголошувалося, що, виражаючи волю народу України та виходячи з низки інших підстав, ВР проголошує державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах. У розділі I Декларації „Самовизначення української нації” зазначалося, що УРСР як суверенна національна держава розвивається в існуючих кордонах на основі здійснення українською нацією свого невід’ємного права на самовизначення. У загальному вигляді потрібно відмітити, що, не маючи юридичної сили закону, Декларація про державний суверенітет відіграла ключову роль в утвердженні реального суверенітету України та стала правовою основою для будівництва Української держави в новому форматі – її незалежності.

Після невдалої спроби московської партійної номенклатури здійснити державний переворот (19 серпня 1991 р.), ВР УРСР 24 серпня 1991 р. ухвалила Акт проголошення незалежності України. У цьому історичному для України акті зазначалося, що продовжуючи тисячолітню традицію державотворення в Україні, виходячи з права на самовизначення, передбаченого Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами, здійснюючи Декларацію про державний суверенітет України, ВР УРСР урочисто проголошує незалежність України та створення самостійної Української держави – України. Територія України є неподільною і недоторканою. Вказувалося також, що з проголошенням незалежності на території України мають чинність виключно Конституція та закони України. Акт започаткував новий етап розвитку України як самостійної, суверенної держави. На Всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 р. 90,35 % населення України підтвердили Акт проголошення незалежності. У ході референдуму на альтернативні основі Президентом України було обрано Л. Кравчука [1, с. 98].

5 грудня 1991 р. ВР України прийняла звернення „До парламентів і народів світу”, в якому наголошувалося, що Договір про

утворення СРСР від 30 грудня 1922 р. Україна вважає стосовно себе недійсним. А вже 7 – 8 грудня 1991 р. у Біловезькій Пущі (неподалік від Мінська) керівники Республіки Білорусь (С. Шушкевич), Російської Федерації (Б. Єльцин) та України (Л. Кравчук) констатували розпад СРСР як суб'єкта міжнародного права та підписали угоду про створення Співдружності Незалежних Держав. Пізніше до неї приєдналися інші незалежні держави колишнього СРСР.

Процес становлення державницької ідеї, розвитку державотворчих процесів в Україні має тисячолітню традицію. Але сучасною незалежною державою Україна стала лише 24.08.1991 р., коли Верховною Радою було прийнято «Акт проголошення незалежності України». 01.12.1991 р. на Всенародному референдумі народ України величезною більшістю голосів підтвердив цей Акт і висловив своє бажання жити в самостійній Українській державі. Однак Україна як держава може відбутися лише коли більшість населення в усіх регіонах визнає себе її громадянами, тобто коли, за словами Дж. Гарібальді, після створення держави буде створено націю.

Спираючись на Декларацію про державний суверенітет України, ВР УРСР у жовтні 1990 р. утворила конституційну комісію, що мала розробити проект концепції Основного Закону. У червні 1991 р. концепцію нової Конституції було затверджено та розпочалася робота над її проектом [4, с. 125].

Укладачі вивчали та використовували Конституції багатьох держав, міжнародні конвенції, історичний досвід самої України. У проекті було закріплено положення, що містилися в Загальній декларації прав людини, пактах ООН про економічні, соціальні та культурні права, Європейській конвенції з прав людини тощо. Ці норми не викликали заперечень на всіх етапах конституційного процесу та увійшли в остаточний текст Конституції України. Дебати викликали суперечливі позиції Президента України Л. Кравчука та Голови ВР України І. Плюща щодо проблеми поділу державної влади. Різні думки висловлювалися стосовно форми державного правління в Україні – парламентська чи президентська республіка. Восени 1993 р. конституційний процес загальмувався. Чинною залишалася

Конституція УРСР 1978 р., до якої було внесено понад дві сотні поправок.

Другий етап конституційного процесу розпочинається після проведення дострокових парламентських і президентських виборів в Україні й охоплює період з 10 листопада 1994 р. до 8 червня 1995 р. У листопаді 1994 р. почала діяти нова конституційна комісія, створена за принципом представництва двох гілок влади. Співголовами комісії були затверджені Президент України Л. Кучма та Голова ВР України О. Мороз. Але конфронтація між двома основними суб'єктами конституційного процесу не дозволила зрушити з місця проблему[1, с. 25].

Здобуття Україною незалежності активізувало питання суспільно-політичних та культурно-духовних розбіжностей між регіонами держави. Протягом останніх 25 років зусилля українського суспільства і певною мірою державних структур спрямовувалися на будівництво незалежної держави та послаблення існуючих розколів по лінії Схід-Захід, Південь-Захід і т.д. Одночасно деструктивні політико-економічні угруповання як в Україні, так і за кордоном заради досягнення вузькокланових цілей або через іноземні впливи «прихвизували» національне багатство і розпалювали існуючі міжрегіональні протиріччя.

З приходом до керівництва держави в 2010 р. Президента В.Януковича національні інтереси перестали відігравати будь-яку значну роль у завданнях тодішнього керівництва України. Натомість кліка В.Януковича сконцентрувалася на особистому збагаченні і дозволила російській пропагандистській машині й агентурі повною мірою розгорнути інформаційну війну з ціллю послаблення та розколу країни за регіональною ознакою.

Револуція гідності в лютому 2014 р. зруйнувала антинародний політичний режим. Однак перемогу українців В.Путін розцінив як загрозу особистій владі, а тому анексував Крим, запустив механізми активізації сепаратистських політичних сил та організував повномасштабну війну на Донбасі.

На сьогодні ми можемо стверджувати, що в Україні сформовано державний механізм, забезпечуються основні функції держави. Одночасно російський зовнішньополітичний фактор і військова інтервенція цементують українську політичну націю.

Своїми діями В.Путін знищив результати насадження в Україні протягом століть ідеї «Росія – третій Рим», через яку українців намагалася контролювати Російська православна церква і концепції «Русского мира», що втілювала претензії Росії на всю спадщину Київської Русі.

Однак залишаються невирішені проблеми, що заважають перетворенню України у високорозвинену європейську державу. Так, через війну не забезпечена територіальна цілісність та недоторканість державного кордону. Лінії розколу і дезінтеграції країни помітні сьогодні у форматі «Україна – тимчасово окупована українська територія». А ще є частина українців, що залежна від російської пропаганди й агітації. Для зміни їх самосвідомості треба буде значний час та ефективна інформаційна політика держави [5, с. 89].

У владних елітах протягом існування незалежної України немає цілісного розуміння шляхів розвитку країни, в економіці домінують інтереси олігархічних груп. На жаль, не завершеними є люстраційні процеси, значною є корумпованість еліти, крім того, незавершеність децентралізаційних процесів консервує домінування інтересів владної вертикалі над потребами громад.

Як наслідок відсутності адекватної владної еліти ми спостерігаємо збідніння і жалюгідне соціально-економічне становище більшості українців, не говорячи уже про те, що не забезпечується комплекс основних прав і свобод громадян.

Вважаємо, що результатом революційних перетворень, які ми переживаємо нині, стане остаточне формування української політичної нації. У територіальному вимірі в майбутньому Україна для досягнення соборності домагатиметься повернення тимчасово окупованих українських земель. Немає сумнівів у прогресивному розвитку країни, але вже від нас самих залежить, наскільки швидкими будуть позитивні перетворення.

Список використаних джерел та літератури:

1. Іванченко Р.П. Історія без міфів: Бесіди з історії української державності: Навчальний посіб. для студентів вищих навч. закладів. – К., 2007. – 253 с.

2. Історія світової та української культури // Греченко В.А., Чорний І.В., Кушнерук В.А., Режко В.А. – К.: Літера, 2002. – 225 с.
3. Історія України: Навчальний посібник / Панібудьласка В.Ф., Деревінський В.Ф., Тороп А.В. та ін. – К.: КНУБА, 2010. – 140 с.
4. Історія української культури: навчальний посібник/Є.В. Перегуда, В.Ф. Панібудьласка, А.В. Тороп, В.П. Макогон, П.О. Дьомкін та ін..- К.: КНУБА, 2011. - 152 с.
5. Децинський І.Є., Гаврилів І.О., Зінкевич Р.Д, та ін. Історія України та її державності. – Львів, 2005. – 148 с.

О.О. Грицишина
(м. Хмельницький)

СОФІЯ РУСОВА – ТАЛАНОВИТИЙ ПЕДАГОГ ТА ПРОСВІТИТЕЛЬ

“Національне виховання забезпечує кожній нації найширшу демократизацію освіти, коли його творчі сили не будуть покалічені, а навпаки – дадуть нові оригінальні, самобутні скарби задля вселюдського поступу: воно через пошану і любов до свого народу виховує в дітях пошану і любов до других народів і тим приведе нас не до вузького відокремлення, а до широкого єднання й світового порозуміння між народами і націями” – так вважала Софія Русова.

Софія Федорівна Русова – талановитий педагог-теоретик і практик, просвітитель, письменник та етнограф, організатор народної освіти, доктор соціології Українського соціологічного інституту.

За своє 84-річне життя шведка Ліндфорс по батьківській лінії, французенка Жерве – по материнській, російська дворянка, що виросла в оточенні задушливої атмосфери царської Росії останнього півстоліття її існування, пережила різні влади, режимам яких майже ніколи не була «угодна»: зазнала переслідувань і заборон жити на території України, сиділа у п'яти тюрмах у часи російського самодержавства; за нею стежили, писали доноси і називали небезпечною “петлюрівкою” з утвердженням більшовицької влади. Успадкувавши методи царської охоранки, радянський режим оголосив її ворогом українського народу, буржуазною націоналісткою за те, що все життя боролася за відродження української нації, з міжнародних трибун лунало її палке слово на захист понівеченої батьківщини, однією з перших на міжнародному рівні заявила про голод і геноцид української інтелігенції в СРСР, у Галичині, на Буковині та в Закарпатті. [1, с. 34]

Народилася Софія Ліндфорс в лютому 1856 року в родовому маєтку родини на території села Олешня (сучасна Чернігівська область). Вона була дочкою шведа та французенки, проте стала видатною дочкою України; народжена у багатій аристократичній сім'ї - зросла щирою палкою поборницею народних інтересів.

Саме завдяки спілкуванню із такими визначними українцями, як Ф.К. Вовк, М.П. Драгоманов, П.Г. Житецький, І.С. Нечуй-Левицький, П.П. Чубинський, М.В. Лисенко, Олена Пчілка - Софія Федорівна пройнялася любов'ю до знедоленого українського народу, який протягом століть позбавлений можливості розвиватися у своїй державі. Вона сформувалася не тільки як педагог і вчений, а й як публіцист, літературознавець, мистецтвознавець, історик.

Життя її кидало по різних куточках України, де вона завше залишала вагомий слід у розвитку української культури та освіти. Винятком не стала і Хмельницька область, а саме місто Кам'янець-Подільський.

Перше знайомство Софії Федорівни з Кам'янцем припало на 22 жовтня 1918 року, коли в місті пишно відкривали державний український університет. У своєму щоденнику Софія Русова пригадує: «Приїхали туди цілим вагоном – ціле Міністерство Освіти, представники інших міністерств, члени клубу та ин. Це було в жовтні. Кам'янець справляв враження південного міста, в садах сила плодів, дерева в золотих кольорах. Приходько, Солуха, о. Січинський, яко представники інтелігенції Кам'янця і організатори університету зустрічали нас.» [2, с. 183].

Вона була переконана: « Тут справді якраз було місце для університету, сила архівів, 2 місцевих музеї, великий будинок семінарії і так близько до Європи, до Галичини. Всі казали, що це прорубується вікно в Європу, до її науки».

Досить цікавою є характеристика Софії Федорівни про ректора університету Івана Огієнка: «На ректора університету призначений був Огієнко, відомий тоді тільки як автор української граматики й завзятий філолог. Вибір був правильний, бо Огієнко відразу весь віддався організації нового університету, професорської колегії, бібліотеки та влаштуванню лабораторій. Це була людина дуже амбітна, яка для піднесення свого авторитету не жаліла ані власних сил, ані сил усіх своїх співробітників. Пізніше, за часів Директорії, він довгий час з'єднував дві посади — міністра освіти й ректора. Хоч уся праця в міністерстві лежала на плечах Петра Івановича Холодного, але жодної справи не можна було провести без згоди чи за відомістю Огієнка. Це дуже гальмувало справи, часто спричиняло різні конфлікти. Дріб'язкове честолюбство Огієнка доходило до того, що до

нього навіть у звичайних справах не можна було звертатись інакше, як «Пане Міністре» або «Пане Ректоре». Але цю дріб'язковість треба Огієнкові простити й цінити його за надзвичайну працездатність та повну відданість українським справам, які він підтримував часто не без ризику для себе, зостаючись на сторожі їх до останньої хвилини» [2, с. 184].

У Кам'янці-Подільському Софія Русова налагодила тісні контакти з різними демократичними організаціями, зокрема з Товариством ім. Песталоцці. Виступала з публічними лекціями. На запрошення товариства читала лекції на місячних курсах по вихованню дитини. Як член Всеукраїнської учительської спілки, входила до складу редколегії педагогічного журналу «Вільна українська школа», при її допомозі були видані «Труди з'їздів діячів позашкільної освіти і дошкільного виховання». Опублікувала низку своїх наукових праць. За її редакцією вийшло також кілька номерів журналу «Ранок» для дітей.

Наступний приїзд Софії Русової до адміністративного центру Поділля був неплановим, пов'язаний з евакуацією державних установ УНР з Києва. Софія Федорівна згадувала: «Минуло два-три тижні, а за поворот до Києва не могло й бути мови. Там уже засіли більшовики куди певніше, ніж першого разу. Замість повороту до Києва зарядили нову евакуацію до Кам'янця. На цей раз я вже не опиралася, а разом з міністерством на початку березня 1919 року поїхала до Кам'янця. Там нас усіх жінок, що служили в міністерстві, примістили в школі мистецтва, біля університету». Свій побут у цьому помешканні Софія Русова описує так: «Мені припала величезна кімната з одним ліжком, одним столом і одним стільцем. Як почнеш було ходити по ній, то лякаєшся луни своїх власних кроків. Ранком і ввечері якийсь сторож приносив нам гарячої води на чай.» [2, с. 189].

Міністерство освіти та інші урядові установи, які розташовувалися в університеті Кам'янця-Подільського затрималися ненадовго. Русова писала: «Починалася весна, але справи на фронтах не кращали. А наприкінці березня заряджено нову евакуацію, найтяжчу, бо їхали вже, самі не знаючи куди, навіть не всі міністерства в те саме місце. Нам призначили Рівне» [2, с. 190].

Третього червня 1919 року генералу Олександрові Удовиченку вдалося відбити Кам'янець у більшовиків. Софія Федорівна тоді

перебувала в Борщеві. Вона згадувала: «Вночі з мого балкона чутно було гуркіт гармат, видно було, як підлітали в повітря стрільна (набої - О. Б.), серце билось від тривоги й щастя. Потім Юрко (син Софії Русової) мені розказував, як козаки просто рвалися в бій, - звечора лагодились, проспівали молитву і національний гімн, а вдосвіта пішли в наступ. Не хотілося їм руйнувати своє місто гарматним огнем, але гранати таки прилітали на місто. І дивно, мешканці дому, куди одна з них впала, потім мені показували те місце, як щось святе: сюди козаки стріляли! Більшовики тікали, бо бачили в наших козаків таке піднесення, що не мали надії встояти перед ними. І того таки дня наші ступили до Кам'янця. Людність їх засипала квітками, всі раді були пристати до давно жданих рідних переможців. На другий день Огієнко й я авто виїхали з Борщева. Боже, я цілувала землю, коли переїхали в Скалі Збруч і рідні степи прийняли нас у свої обійми! Наше авто раз у раз псувалось й останню частину дороги довелось йти пішки. Огієнко сердився - ректорові університету не личило пішки входити в своє місто, але я раділа. Юрко їхав з санітарним обозом, перегнав нас і зустрів за фортецею. Що то була за щаслива ніч! Всі вдома».[2, с. 192]

Місто над Смотричем майже на півроку стало столицею Української Народної Республіки. 10 червня сюди приїхав головний отаман Симон Петлюра. Софія Федорівна згадувала: «Ентузіазм був величезний. Маленькі діти з дитячого садка йшли спереду перед Петлюрою й тонесенькими голосками співали «Ще не вмерла Україна», а він підняв і поцілував ту дитину, що подала йому квіти».

З 1920 року Софія Федорівна викладала курс педагогіки на історико-філологічному факультеті Кам'янець-Подільського державного українського університету, разом з тим продовжувала писати свої педагогічні твори, які не втратили свого значення й донині. Читання лекцій із педагогіки у Кам'янець-Подільському університеті надзвичайно захоплювала Софію Федорівну. Аудиторія в якій вона працювала, завжди була переповнена студентами і вільними слухачами. Часто на її лекції приїжджали учителі з сіл, які навіть не мали відповідної освіти. Педагог читала лекції, не знаючи того, чи буде в неї такої можливості наступного дня.

І вона не помилилась, Кам'янецький період біографії С. Ф. Русової став для неї завершальним в Україні. З великим болем вона покинула свою батьківщину:

«Прощай, рідна дорога Україно! Кидаю тебе з одним палким бажанням усі свої старі сили віддати на визволення твого народу, щоб знову пишалася Ти й волею і наукою, і багатством», – записала у щоденнику Софія Федорівна.

Яскравий карєрний шлях Русової обірвався після остаточного приходу до влади більшовицького уряду. Педагог зневірилась у можливості національного відродження України. Переслідування з боку нової влади змушує її емігрувати до Чехословаччини, яка на той час стала осередком української культурної еміграції. У Празі С. Русова веде активну педагогічну і науково-видавничу діяльність: бере участь у створенні і діяльності Українського Високого педагогічного інституту, української гімназії, Української Академії в Падебрадах, захищає докторську дисертацію з соціальної педагогіки, керує дитячим притулком для дітей емігрантів і одночасно веде велику роботу з підготовки і видання монографій і підручників: «Єдина діяльна (трудова) школа», «Нова школа соціального виховання», «Теорія і практика дошкільного виховання», «Дидактика», «Нові методи дошкільного виховання», «Теорія педагогіки на основі психології», «Сучасні течії в новій педагогіці», «Історії педагогіки», «Соціальна педагогіка» та ін.

С. Русову завжди глибоко хвилювало жіноче питання. З молодих літ вона обстоювала ідею про важливу роль жінки в загальнокультурному житті країни, підготувала книгу про визначних українських жінок. Вона постійно проводила велику роботу серед жінок, залучаючи їх до громадських справ. Коли в період існування Української Народної Республіки була створена Українська жіноча національна рада, С. Русова відразу активно включається в її роботу, а згодом її обирають головою цієї організації. Головною метою Ради було об'єднання всіх жіночих організацій в Україні і їх зв'язок з закордонними організаціями, утвердження авторитету і визнання України в світі. В еміграції жіноча Українська Рада продовжила свою діяльність і С. Русова з властивим їй ентузіазмом й енергією керувала роботою цієї організації до кінця свого життя. Як представниця України вона брала участь у всесвітніх жіночих конгресах в Гаазі, Женеві, Відні, Копенгагені.

Суспільною та педагогічною роботою Русова займалася практично до самої смерті. Вона продовжила жити в Празі, де й

зупинилося її серце 5 лютого 1940 року. Похована педагог на Ольшанському цвинтарі, недалеко від могили Олександра Олеся.

Упродовж короткого періоду незалежності України Софія Русова встигла лише частково здійснити свої грандіозні плани щодо розвитку української освіти, розробити й реалізувати програму становлення й утвердження різних форм позашкільної освіти.

На жаль, Русова вже ніколи не повернеться в Україну. Радянському Союзу не потрібна була національна школа, за яку боролася Софія Федорівна, адже тут збиралися сформувати нового “советского человека”, а російська мова поступово мала витіснити інші.

Сьогодні звернення до ідей Софії Русової щодо засад організації та діяльності національної школи в Україні має неабияке значення – у державі гостро стоїть проблема формування справжнього українця-патріота, який працюватиме для розквіту своєї держави, де кожний її громадянин має відчувати себе захищеним і сповненим почуття людської та національної гідності.

Список використаних джерел та літератури:

1. Джус О. Софія Русова на персоналістичному тлі епохи: проєвропейсько-державницький контекст / Софія Русова: наук. праці / упоряд. та наук. ред. Д. Герцюк, П. Сікорський. – Львів: «СПОЛОМ», 2017. – С. 34-45

2. Русова С. Мемуари. Щоденник / С. Ф. Русова; ред. М. Іщенко ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, Центр. держ. архів вищих органів влади та упр. України, Центр. держ. архів громад. об'єднань України. - К. : Поліграфкнига, 2004. - 544 с.

3. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету / М-во освіти і науки України, Кам'янець-Поділ. держ. ун-т. - Кам'янець-Подільський: Аксіома. - (Серія соціально-педагогічна). Вип. 5: Серія соціально-педагогічна: Просвітницька діяльність Софії Русової, Т. 2 / уклад. В.А. Гурський. - Кам'янець-Поділ., 2007. - 344 с.

4. Софія Русова - педагог, державний діяч, просвітител (до 155-річчя від дня народження): біобібліогр. покажч. / НАПН України,

Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя ; упоряд. А. М. Доркєну, Т. В. Лога,
наук. ред. П. І. Рогова. - Київ : [б. в.], 2010. - 176 с.

5. Будзей О. Як бабуса української революції тричі з Кам'янця
втікала // Подолянин. – 2013. – 11 жовт. – С. 8.

*А. І. Денисюк,
здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: С. І. Никитюк,
старший викладач
(м. Кам'янець-Подільський)*

ПРОБЛЕМА ВМОТИВОВАНОСТІ УЧНІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Вільне володіння англійською мовою є одним із пунктом перспективного майбутнього учнів. Тому під час вивчення англійської мови учні зосереджуються на різних мовних аспектах: читання, аудіювання, письмо, усне мовлення. Завданням навчального процесу з іноземної мови в сучасних умовах є надання можливостей кожному учневі вивчити мову як для особистих цілей, так і для відповідності потребам сучасного суспільства. Від майбутніх громадян вимагається фахове оволодіння іноземною мовою з метою здійснення процесів спілкування та співпраці між країнами в різних галузях і з різними фахівцями тих країн, які є носіями різних мов та культур [3].

На основі цього нерідко учні, володіючи граматичним, лексичним матеріалом, мають проблему під час говоріння. Їм важко висловити свою позицію, точку зору, спростувати чи підтримати аргумент, через малий практичний досвід, а теоретичні знання не забезпечать учням цілковите знання мови. Оскільки основною ціллю вивчення будь-якої мови є перш за все вільне володіння нею, то з'являється потреба в оволодінні комунікативними навичками. Цього досягнути важко, якщо учень не вмотивований і не розуміє, для чого йому вивчення іноземної мови.

Метою статті є охарактеризувати проблему вмотивованості учнів під час вивчення англійської мови та проблему усного мовлення через мовний бар'єр, спричинений нестачею комунікативних навичок, який постає в учнів під час навчання. Запропонувати шляхи вирішення цих питань на основі різних методів, засобів та технік.

Під поняттям «мотивація» розуміють декілька психологічних явищ:

✓ систему факторів або сукупність причин, які спрямовують людину до виконання певних дій чи бездіяльності, спонукають до активності;

✓ усвідомлене використання цілої системи збудників, які сприяють активізації діяльності;

✓ процес розгортання системи збудників, який безпосередньо відбувається в структурі відповідної діяльності [1].

Варто виокремити такі шляхи формування мотивації у школярів:

- учень повинен бачити *практичну мету* вивчення мови (користування нею, професійне зростання (якщо йдеться про дорослих), гарні оцінки тощо);

- учень має *відчувати, що вивчення мови вдається*. Автономність, впевненість у собі та досягнення – частини цього відчуття. Якщо людині здається, що в неї щось гарно виходить – вона хоче продовжувати це робити;

- учень має *бажати вільно спілкуватися* – з родичами з іншої країни, друзями, хлопцями/дівчатами, тощо;

- *заохочення з боку інших людей*. Якщо людина живе у спільноті, де знання іноземної мови високо цінується, – вона розумітиме важливість її вивчення. Якщо ж навпаки – людина не буде бачити сенсу у вивченні і, відповідно, не матиме мотивації;

- *учень повинен отримувати насолоду від процесу навчання*. Таких дітей, певно, небагато, але вони є – ті, для кого навчання як процес пізнання нового є цікавим. Цікавим/-ою може бути вчитель/-ка, що викладає предмет, підручник, в якому зібрані теми, важливі для учня/учениці – це все мотивує;

- *учень повинен захоплюватися культурою народу, мова якого вивчається*. Наприклад, учень/-иця буде вмотивований/-ою вивчити англійську, якщо він чи вона збираються поїхати на навчання за кордон [2].

До речі, вчитель також не лишається осторонь під час навчального процесу, оскільки саме учитель створює атмосферу і ситуації, в яких учні вмотивовуються. Завдяки ньому учні відчувають позитивні або негативні почуття до англійської мови. Тому у вчителя стоїть нелегке завдання врахувати потреби і інтереси кожного учня і

вмотивувати до вивчення англійської мови за допомогою різних інтерактивних занять.

Важливо, щоб учень міг перебороти стан невпевненості, який виникає при зіткненні з труднощами спілкування нерідною мовою. Для цього необхідно створювати навчально-практичні ситуації зі сфери можливої майбутньої діяльності.

Слід назвати такі шляхи формування мотивації школярів до навчання: увага до потреб і можливостей кожного із учнів; визнання особистості та індивідуальності кожного; перехід до інноваційних методів навчання, що дають змогу учневі не нудьгувати на уроках; враховувати умови в яких виховується дитина.

На початковому етапі уроку можна запропонувати прийом для створення позитивного налаштування на урок. Наприклад, «Незакінчене речення»: «Я (назвати себе) зараз відчуваю себе як...» – допоможе зрозуміти емоційний настрій учнів.

Наступна інтерактивна гра «Cinquain». Сінквейн – це неримований вірш, що складається з п'яти рядків, розташованих певним чином. Структура цього вірша така: перший рядок 1 слово – поняття або тема (іменник); другий рядок 2 слова – опис цього поняття (прикметники); третій рядок 3 слова – дії (дієслова); четвертий рядок – фраза або речення; п'ятий рядок 1 слово – синонім або антонім до теми. Наприклад: Food Tasty, healthy Chew, swallow, buy Food for thoughts Meal. Сінквейн – це особливий вид вірша, який виникає в учнів в результаті аналізу і синтезу інформації. Думка, перекладена в образ, якраз і свідчить про рівень розуміння учня. Цей прийом дозволяє розвивати здібності лаконізувати інформацію, викладати складні ідеї, почуття і уявлення в декількох словах, вимагає вдумливої рефлексії. Це швидкий, але потужний інструмент для рефлексії.

«Інтерв'ю» – ще один із засобів мотивації та заохочення до спілкування. Завдяки цьому учні виражають свої думки, ідеї і власний досвід, що значно покращує ефективність при вивченні англійської мови. Наприклад на тему «Природа», учні, які сидять поряд, можуть давати по черзі такі питання:

1. What is your favorite season?
2. Do you like sunny or chilly weather?
3. Do you use weather forecast?

Одна із мотиваційних вправ, яка зможе розвинути комунікативні навички учнів, є «And I'm a fashion designer». Учні повинні сидіти, сформувавши коло. Кожен повинен вигадати ім'я і професію, учні говорять по черзі. Один учень говорить, наступний запам'ятовує і називає своє, і так по колу.

Використовувати пісню як фонетичну зарядку на початку уроку. Пісня дозволяє учням перейти від звуків рідної мови до звуків іноземної мови, тренуючи мовні органи й готуючи їх до більш складної артикуляції. Більшість пісень має форму діалогу. Це допомагає розвивати комунікативні особливості учнів [3].

Отже, мотивація спрямована на формування у школярів позитивного ставлення до вивчення іноземної мови. Різноманітні методи і засоби використовуються для набуття учнями необхідних мовних компетентностей.

Список використаних джерел та літератури:

1. Даниїл Озерний. Як мотивувати учнів до вивчення іноземних мов. URL: <https://nus.org.ua/view/yak-motyvuvaty-uchnivstvo-do-vyvchennya-inozemnyh-mov/>.

2. Докучина Т.О. Мотивація навчання як запорука стимулювання учнів до досягнення успіху. Збірник наукових праць. 2011. № 8. С. 32-37.

3. Ніколаєва С.Ю. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. Вид. 2-е, випр. і перероб./ Кол. авт. під керівн. С.Ю. Ніколаєвої. К.: Ленвіт, 2002. 328 с.

4. Оцюк Л.М., Пилипенко О.О. Класичний підхід до аналізу помилок у процесі вивчення іноземної мови. Наукові записки національного університету «Острозька академія». 2016. Випуск 60. С. 37-40.

Я.О.Кулеша,
здобувачка освіти
Педагогічний керівник:
вчитель О.І.Атаманчук

УКРАЇНЬСЬКА ДЕРЖАВА НА ТИХОМУ ОКЕАНІ

Лютнева демократична революція 1917 р., що призвела до краху самодержавства в Російській імперії, не лише докорінно змінила політичну структуру суспільства, а й створила сприятливі умови для розгортання національно-визвольної боротьби російських колоній за державне відродження. Не винятком цього був і 30-мільйонний український народ – найчисельніший серед поневолених народів імперії. Втративши понад двох століть тому власну державність, він також піднявся на боротьбу за визволення.

В авангарді цієї боротьби стали українці, які в умовах Першої світової війни 1914-1918 рр. були призвані на військову службу до російської армії.

Український військовий рух, що розгорнувся в російській армії з падінням царату, став важливою складовою національного відродження доби Визвольних змагань 1917-1921 рр. в Україні. За підрахунками істориків з 4 млн. українців у російській армії у 1917 р. військовим рухом було охоплено близько 1,5 млн. осіб [1, т. 2. с. 507].

«Українізація багнета» дала змогу українському народу закласти підвалини національної армії і протягом майже чотирьох років відстоювати власну державність від посягань зовнішніх та внутрішніх ворогів.

Національне державотворення та військове будівництво не оминуло і українців, що мешкали на російському Далекому Сході (популярна українська назва – Зелений Клин, Зелена Україна). Адже на початку XX ст. серед 1,5 млн. населення цієї віддаленої окраїни Російської імперії, яка охопила південь азійського узбережжя Тихого океану (на той час територія Амурської області та Усурійсько-Приморського краю), біля мільйону були вихідцями з України. Тогочасні національні та соціальні прагнення та державні змагання українців Зеленого Клину вписалися в славну сторінку національно-визвольної боротьби всього українського народу за незалежність.

Одними з перших питання українського військово-політичного руху на Далекому Сході під час Громадянської війни 1917-1922 рр. в Росії на сторінках своїх статей та спогадів підняли закордонні українські дослідники: М. Андрусак, І. Світ, В. Кубійович [2-5] та ін. У своїй більшості історичні дослідження авторів цієї групи спирались на доволі слабку джерельну базу.

Сьогодні українське військове будівництво як складова національного державотворення українців на Далекому Сході у 1917-1922 рр. в центрі досліджень вітчизняних та закордонних науковців: В. Вериги, В. Сергійчука, В. Черномаза, С. Чорного та ін. [6, т. 2, с. 380-390; 7; 8, с. 243-248; 9-11].

Навесні 1917 р. серед українців Далекого Сходу розгортається національний рух. Лютнева буржуазно-демократична революція 1917 р. зі знищенням монархії ліквідувала в Росії багаточисельні обмеження національних прав та свобод різних народів та етнічних груп, поклала початок бурхливому розвитку українського громадського життя, яке проявилось у створенні цілої мережі українських громадських організацій (громад, кооперативів, товариств «Просвіта», військових рад, вчительських спілок, професійних об'єднань акторів, залізничників, поштово-телеграфних службовців тощо). Ці організації спочатку не мали певного об'єднувального центру та чітко окресленої мети, а їх головним завданням було відстоювання національних інтересів українського населення, з метою реалізації його прав як етнічної спільноти. У квітні 1917 р. такі громади були створені у Владивостоці, Хабаровську, Благовіщенську, Свободному, Імані, Микольську-Уссурійському, Харбіні та інших містах та селах Далекого Сходу, де компактно проживали українці. Найбільш чисельною була українська громада у м. Владивосток, яка у своїх лавах об'єднувала понад 1,5 тис. осіб, серед яких чимало було вояків місцевого гарнізону. Її зусиллями з 30 квітня 1917 р. почав виходити перший на Далекому Сході український часопис «Українець на Зеленому Кліні».

Активну культурно-просвітницьку діяльність проводило громадсько-культурне об'єднання «Просвіта», Широкий розвиток набув кооперативний рух, який очолював крайовий український

кооператив «Чумак». Виникли і активно діяли осередки українських політичних партій – есерів (200 членів) та соціал-демократів.

1 травня 1917 р. у м. Владивосток вояки місцевого гарнізону разом з цивільним населенням під жовто-блакитними прапорами взяли участь у масовій демонстрації. А згодом заходами вояків-українців у місті було проведено українське військове віче, на якому з промовою виступили сотник К. Андруженко та полковник Ф. Стешко. «Після віча понад три тисячі учасників пройшли вулицями міста до залізничної станції, з якої вояки виїжджали на фронт, – пише у своїй монографії В. Верига. – На станції їх проводжав полковник Стешко, а вояк Савченко передав український прапор. Під звуки гімну «Ще не вмерла Україна» поїзд вирушив у далеку дорогу через Сибір на фронт в Європі» [6, т. 2, с. 385].

Планова робота українських організацій розпочинається з 11 червня 1917 р., коли в Микольську-Усурійському з ініціативи українських громадських організацій при участі 57 делегатів почав свою роботу 1-й Всеукраїнський Далекосхідний з'їзд.

Проте з першого дня своєї роботи делегати з'їзду зазнали утисків з боку російських політичних кіл. Так, командування російської армії заборонило на ньому бути присутніми 8-ми військовополоненим-галичанам, які у складі австрійської армії брали участь у Першій світовій війні [2, с. 6-7].

Рада робітничих та солдатських депутатів м. Владивосток, більшість якої складали більшовики, прийняла рішення розігнати з'їзд, який на їх думку вносив розкол у «революційний рух». Однак солдати, більшість з яких були українцями, відмовились виконувати її резолюцію, і впродовж чотирьох днів (до 14.06) з'їзд проходить у спокійній обстановці. Підсумком роботи з'їзду стало звернення до Тимчасового уряду з вимогою про визнання ним широкої національно-культурної автономії для українського населення, організацію українських військових частин з українців-вояків російської армії, створення Далекосхідної Української Крайової Ради та її Секретаріату. Історичне значення першого Всеукраїнського з'їзду для Зеленого Клину було значним. Фактично з цього моменту починається організована боротьба українців краю за національну державність, у якій вирішальну роль повинні були відіграти національні військові формування.

Після з'їзду активізувалися процеси українізації і в російській армії. Майже у кожній військовій частині на території Далекого Сходу, де проходили службу українці, стихійно виникали Українські військові ради, які висували перед своїм командуванням вимоги про створення українізованих військових підрозділів. Так, наприклад, навесні 1917 р. виникла і короткий час проіснувала Українська військова рада амурської флотилії, «але тут праця не вийшла поза межі організаційних справ». У той же час український військовий рух зіткнувся з певними труднощами: відсутність єдиних поглядів серед його керівництва щодо політичного майбутнього Зеленого Клину та його Збройних сил; значна віддаленість краю від України та слабкі контакти Крайової Ради з Українською Центральною Радою; брак національно свідомих генералів та офіцерів; сильна протидія з боку російського керівництва та російських політичних партій тощо.

Найбільш організованого характеру український військовий рух набув серед українців-військовиків, які проходили службу у Маньчжурії на Східно-Китайській залізниці із центром у м. Харбіні. Причина цього полягала у тому, що управляючий залізницею генерал Д.Л. Хорват (1858-1937), його помічник – генерал М. Афанасійв, командувач військами охорони генерал Переверзев та начальник штабу генерал А. Івашкевич були тісно пов'язані з Україною, симпатизували та допомагали українському рухові. В липні 1917 р. у Харбіні відбувся загальний з'їзд делегатів, на якому була створена Українська Окружна Маньчжурська Рада, на чолі з лікарем штабу військ І. Модзалевським. При Раді, яка розміщувалась в будинку головного штабу, була заснована військова секція на чолі з ад'ютантом штабу 2-го відділу Кордонної сторожі поручником Петром Твердовським [6, т. 2, с.383].

Влітку 1917 р. під час переговорів І. Модзалевського та П. Твердовського з генералом Д. Хорватом був отриманий дозвіл на формування українських військових відділів. Невдовзі в Харбіні на кошти українських громад Маньчжурії була створена перша українська сотня ім. Т. Шевченка, командиром якої став заступник голови Української Окружної Маньчжурської Ради П. Твердовський. У серпні 1917 р. активний громадський діяч Г. Живаго виступив з відозвою про потребу створення в Маньчжурії українського військового куреня з метою відправки його в Україну на захист

Центральної Ради [6, т. 2, с. 384]. Але на практиці ця ідея була реалізована тільки у листопаді 1917 р.

Після більшовицького перевороту у Петрограді розпочалися безпорядки та почастішали напади китайців на російські гарнізони в Маньчжурії. З погодження генерала Д. Хорвата для захисту Східно-Китайської залізниці були створені два окремих українських куреня (біля 1000 осіб). Наприкінці грудня 1917 р., коли влада Маньчжурії повністю перейшла до Китаю, ці підрозділи були відправлені в Україну. П. Твердовський восени 1918 р. повернувся з Києва до Харбіна, призначений С. Петлюрою генеральним консулом Української Народної Республіки (УНР) на Далекому Сході та в Маньчжурії [14].

В цей же період починають створюватись перші українські збройні загони самооборони. Щоб відрізнятись від військовослужбовців російських частин, вояки-українці нашивали на рукава своїх шинелей жовто-сині пов'язки, покидали російські частини та звертались за допомогою до українських органів самоврядування [14]. У владивостоцькому гарнізоні, де українці складали до двох третин особового складу, за допомогою місцевої громади протягом літа 1917 р. було сформовано 9 українських рот. Однак процес створення українських військових формувань йшов доволі повільно. Перші військові загони були малочисельними, російське військове керівництво аж до листопада 1917 р. чинило доволі вдалий опір українізації військ на Далекому Сході.

У свою чергу лідери українського військового руху Зеленого Клину на перших порах у своїй боротьбі помилково робили ставку на свою історичну Батьківщину (Українську Народну Республіку, а згодом – Українську Державу гетьмана П. Скоропадського). Вони вважали, якщо Україна стане незалежною державою, то і Зелений Клин автоматично відокремиться від Москви. Отже, головним завданням новостворених українських частин на той час, як зауважив В. Кубійович, «було виїздити на Україну для її оборони; перша сотня виїхала в червні 1917 з Владивостоку, друга восени з Харбіна.

Згодом виїздили ін. відділи, поки шлях не був закритий більшовиками»[5, с. 776].

Все це знайшло документальне відображення в рішеннях Другого Всеукраїнського з'їзду, який 7 січня 1918 р. відбувся у

Хабаровську. На ньому було прийнято звернення до Центральної Ради. У цьому зверненні делегати вимагали від українського уряду, щоб він поставив перед російськими властями питання про визнання Зеленого Клину частиною УНР. Щодо українських військових частин з'їзд прийняв постанову, у якому проголошувалось, що «всі українські вояки, як сухопутні, так і морські, повинні організуватися в окремі частини... Такі організовані частини підлягають безпосередньо Далекосхідному Тимчасовому Комітетові. Зорганізоване українське військо ... має вислати своїх делегатів до Генерального Секретаріату військових справ, щоб одержати інструкції для організування військових частин»[3,с.119].

З початку 1918 р. територія та населення Зеленого Клину опиняються у вирі Громадянської війни та іноземної інтервенції, яка продовжувалась до жовтня 1922 р., і закінчилась більшовицькою окупацією Далекого Сходу. Майже на чотири роки Амурська область та Приморський край стають ареною збройної боротьби з'єднань Червоної армії, Чеського легіону, армії адмірала О. Колчака, збройних формувань отамана Г. Семенова, англійських, канадських, французьких, американських, китайських та японських регулярних військ. Зрозуміло, що жодна з ворогуючих сторін не була зацікавлена у створенні українських військових формувань. Проте, не дивлячись на несприятливі умови, національне військове будівництво на Далекому Сході Росії продовжувалось. 7 квітня 1918 р. у Хабаровську відбувається Третій Всеукраїнський з'їзд, на якому було прийнято рішення про створення Української держави на Тихому океані та приступити до формування Української армії Зеленого Клину. Очолити цей процес повинен був Крайовий секретаріат на чолі з Юрієм Мовою-Глушко (1882-1942), призначеним на цю посаду Далекосхідною Українською Крайовою Радою ще у січні 1918 р. Верховним командиром українських загонів самооборони Далекосхідна Рада призначила полковника Слищенка. Але, не дивлячись на всі намагання Крайової Ради, за весь цей час вдалося сформувати тільки один український полк імені Т. Шевченка (без зброї), який у жовтні 1918 р. постав у Владивостоці. Процес створення українського війська зрушився з «мертвої» точки після роботи Четвертого Всеукраїнського з'їзду, який відбувся 24.10.1918 р. у Владивостоці. З'їзд виробив проект Конституції

українства Далекого Сходу й виніс рішучу ухвалу про створення українського війська. Ідея створення українського корпусу та використання його у боротьбі з більшовиками, запропонована на з'їзді П. Твердовським, знайшла несподівану підтримку у представника Вищого міжсоюзного командування та головнокомандувача союзними військами у Сибіру та на Далекому Сході французького генерала Мориса Жанена (1862-1946) [5, с. 777]. Однак уряд Франції поставився до цієї ідеї стримано і наказав Жанену не порушувати цього питання. Не дивлячись на це, Секретаріат доручив створення української армії генерал-лейтенанту Борису Хрещатицькому (1881-1940), який з листопада 1918 по серпень 1919 рр. проходив службу в армії О. Колчака і безпосередньо брав участь у війні з більшовиками. Б. Хрещатицький приступив до формування українських дивізій на залізничній станції Ехо, однак непохитний прибічник «єдиної та неподільної» Росії адмірал О. Колчак заборонив формування окремої української армії, а вже сформовану дивізію наказав відправити на фронт, де її підрозділи мали бути включені до складу білих військ для боротьби з більшовиками.

З тієї ж причини не була здійснена і ідея українців Галичини та Буковини, які потрапили у російський полон під час Першої світової війни. Колчаківський уряд не дозволив їм створити окремий курінь на зразок Українських Січових стрільців та використати його для захисту національних інтересів населення Зеленого Клину. Більш успішними були заходи, зроблені в цьому напрямку навесні 1919 р., коли було досягнуто відповідних домовленостей з генералом Л.В. Веріго, під керівництвом якого у квітні 1919 р. було розпочато створення добровольчих формувань «вільного козацтва». У цей час у Владивостоці було зорганізовано 1-й Український Далекосхідний Ново-Запорожський курінь вільного козацтва.

Проте цим новоствореним частинам бракувало зброї та амуніції.

Небажання колчаківського уряду признати за українцями Далекого Сходу їх право на створення власної держави, постійні експропріації серед селян та примусова мобілізація чоловічого населення до колчаківської армії налаштувало місцеве населення цих регіонів проти Верховного правителя та його режиму. На таємній нараді Крайового секретаріату Зеленого Клину, яка

відбулася у червні 1919 р., Ю. Мова та інші члени секретаріату прийшли до висновку, що російська влада не дасть українцям створити власної армії для захисту українського населення. Тому було прийнято рішення разом з командиром чеських легіонерів генералом Р. Гайдою оголосити війну О. Колчаку та самостійно приступити до створення партизанських загонів, які повинні були у майбутньому створити кістяк Української армії. Про плани Крайової Ради стало відомо колчаківській контррозвідці. Незабаром проти українського руху було вжито безпосередніх репресій. 20 червня 1919 р. за наказом губернатора Примор'я генерала С. Розанова було заарештовано вояків українського куреня у Владивостоці та голову Українського Далекосхідного Секретаріату Юрія Глушка-Мову.

Але ці репресії не змогли зупинити антиколчаківського повстання, яке розгорнулося на Далекому Сході та в Сибіру. Серед повсталих було чимало українців – селян та вояків українських загонів самооборони, які створювали партизанські загони, і під жовто-синьо-зеленими прапорами успішно воювали проти білих аж до остаточного повалення колчаківського режиму у січні 1920 р.

20 січня 1920 р. голова Читинської окружної ради В. Козак від імені українців Далекого Сходу звернувся до отамана Г. Семенова з проханням надати їм всю повноту влади на місцях та допомогти організувати Українську армію.

Після визнання у жовтні 1920 р. Далекосхідною Радою отамана Г. Семенова головою Далекосхідної держави українці отримали від нього підтримку у створенні власної армії – 14 кг золота та 10 вагонів борошна.

У листопаді того ж року Далекосхідна Рада доручила генералу Л. Веригу сформувати два українських полка у м. Владивосток, де знаходились вищі органи української влади Зеленого Клину. Вже в перші дні в Українську армію записалось 300 добровольців. Впродовж двох місяців вдалося сформувати один полк, казарми якого знаходились на окраїні м. Владивосток у Гнилому Куті. Брак зброї не дозволив швидко сформувати боєздатні українські частини.

Налякані процесом створення національної армії, більшовицька Воєнна рада у січні 1920 р. підступно захопила склад зі зброєю та продовольством для Української армії. У квітні того ж року генерал Л. Веригу під загрозою насильницького розгону та масового

розстрілу з боку більшовиків, розпустив українські полки Зеленого Клину. 22 жовтня 1922 р. японські війська остаточно залишили Примор'я, а Владивосток захопила Червона армія. Залишившись без зброї та війська, Далекосхідна Рада не наважилась чинити збройний опір більшовикам. 10 листопада 1922 р. більшовики примусили парламент Далекосхідної Республіки схвалити резолюцію про об'єднання з Радянською Росією.

Список використаних джерел та літератури:

1. Енциклопедія Українознавства. Загальна частина: у 3-х т. / Гол. ред. проф. д-р В. Кубійович і проф. д-р Кузеля. – Мюнхен – Нью-Йорк: Наукове Т-во ім. Шевченка, 1949-1955. – 1230с.
2. Андрусяк М. Державні змагання українців на Далекому Сході (1917-1920) / М. Андрусяк // Літопис Червоної Калини. – 1932. – № 4. – С. 5-9.
3. Світ І. Українське військо в Маньчжурії / І. Світ // Календар «Червоної Калини». – Львів, 1937. – С. 115-122.
4. Світ І. Український Далекий Схід // Україна. – 1992. – № 4. – С. 16-19.
5. Кубійович В., Світ І. Зелений Клин // Енциклопедія українознавства. Словникова частина. Т.2. Перевидання в Україні. – Львів, 1993. – С. 768-780.
6. Верига В. Визвольні змагання в Україні: 1914-1923 рр.: у 2-х т. / В. Верига – Л.: Місіонер, 1998. Т.1. – 523с.; Т.2. – 502с.
7. Див.: Сергійчук В. Українська соборність. Відродження українства в 1917 – 1920 роках / В. Сергійчук – К.: ТзОВ «Українська Видавнича Спілка», 1999. – С. 294-320 та ін.
8. Черномаз В. А. Украинское национальное движение на Дальнем Востоке (1917–1917-1922 гг.): дис. ...канд. ист. наук. – Владивосток, 2005. – 316 с.

О.Л. Ковальчук ,
старший викладач
(м. Хмельницький)

Гасла цьогорічної кампанії
з відзначення Дня Соборності:
“В єдності сила” або “Разом сильніші”.

СОБОРНІСТЬ – НЕВІДЄМНИЙ АТРИБУТ ПОБУДОВИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Соборність землі України – духовне єднання всіх територій, які історично належали нашому народові, єдність і цілісність загальної території України, недоторканність її кордонів.

Соборність української державності означає, що Україна має свою єдину національну державу, яку створює сам народ, як вільну, суверенну, демократичну, правову і соціальну.

Ідея соборності для українців завжди була актуальною та наріжною.

Від часів роздробленості Київської Русі ідея Соборності стала однією з заporук збереження української державності та національного самоусвідомлення. Володимир Великий і Ярослав Мудрий, Володимир Мономах і Ярослав Осмомисл, Роман Мстиславич і Данило Галицький, Богдан Хмельницький і Іван Виговський, Петро Дорошенко і Іван Мазепа у різні часи і за різних історичних обставин намагалися втілювати цю ідею у життя.

Навіть у часи поділу між чужинними державами українці завжди вірили у національне об'єднання. Доказом цього є подвижницька діяльність "Руської трійці" й Головної Руської Ради у Львові, творчість Юліана Бачинського і Миколи Міхновського, які переконливо обґрунтовували потребу здобуття політичної незалежності України на всьому просторі української етнічної території.

Підтвердження розуміння українським народом єдності – незалежно від політичних кордонів, які розділяли нашу територію, – можна знайти у різних епохах. Так, наприклад, у «Топографічному описі Харківського намісництва», виданому в 1788 році, йдеться про

народ, що проживає у трьох державах: Російській імперії (Лівобережжя і Слобожанщина), Речі Посполитій (Правобережжя) та в монархії Габсбургів (Галичина, Буковина і Закарпаття). У «Топографічному описі...» про українців йдеться: «...Коли вони збираються для поклоніння в Київ зі Сходу від Волги і Дону, із Заходу з Галичини і Лодомерії і ближче до Києва прилеглих місць, дивляться один на одного не як на іншомовних, але як на представників єдиного роду... всі ці розпорошені земляки і донині зберігають синівську повагу до матері своїх давніх країв міста Києва».[2]

Прагнення до ідеалу монолітності народу, його об'єднання в соборній державі було притаманне різним національним рухам Європи. Хрестоматійні приклади втілення цього взірця – об'єднання Німеччини й Італії у XIX столітті. Італійці навіть запровадили поняття для опису політичної програми об'єднання різних народів – іредентизм.

Український національний рух виступив із програмою іредентизму під час «Весни народів» 1848–1849 років – серії революцій, які прокотилися Європою від Франції до Валахії. Перша українська політична організація Головна Руська Рада, що постала у Львові, взяла активну участь у цих подіях. У маніфесті 10 травня 1848 року вона задекларувала: «Ми Русини Галицькі належимо до великого руського народу, котрий одним говорить язиком і 15 мільонів виносить, з котрого пілтреття мільона землю Галицьку замешкує». Серед збережених матеріалів Головної Руської Ради є анонімна стаття, в якій зазначається: «Від Тиси за Карпатами, по обидва боки від Дністра і Дніпра аж до берегів Дону розкинулися поселення одного слов'янського народу, чисельність котрого досягає 15 мільйонів. Тому призначенням такого великого народу не може бути, щоб у Європі займати побічне становище, щоб підпорядковуватись іншому».[2]

З другої половини XIX століття українська політична єдність (соборність) стала одним із провідних мотивів декларацій та діяльності національного руху по обидва боки від Збруча. Після 1865 року у версії пісні на слова наддніпрянця Павла Чубинського та музику галичанина Михайла Вербицького (саме вона пізніше стала основою гімну України) з'явилися такі слова:

*«Станем, браття, в бій кривавий від Сяну до Дону,
В ріднім краю панувати не дамо нікому».*[1]

Створена у 1891 році в Полтаві таємна студентська організація «Братство тарасівців» проголошувала у програмі: «Самостійна суверенна Україна: соборна й неподільна, від Сяну по Кубань, від Карпат до Кавказ». Пізніше гасло «Одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від Карпатів аж по Кавказ» використав Микола Міхновський у брошурі «Самостійна Україна» (1905). [4] У 1895-му галичанин Юліан Бачинський у книзі «Ukraina Irredenta» проголосив: «Україна для себе! От і її клич. Вільна, велика, незалежна політично самостійна Україна – одна нероздільна від Сяну по Кавказ – от її стяг!». [5]

На практиці ідея соборності виражалася у співпраці українців–підданих різних держав. У 1870-х–1890-х роках із Російської імперії до Австро-Угорщини приїздили працювати Михайло Драгоманов, Пантелеймон Куліш, Михайло Грушевський. Там вони реалізовували таланти та задавали інтелектуальний імпульс життю української громади. 1906 року Михайло Грушевський писав: «За останніх двадцять або двадцять п'ять літ суспільність галицька привикла бачити й уявляти собі Галичину як духовий і культурний центр української землі, як ту духову фабрику, де виковується українська культура для цілої соборної України». [2]

Перша світова війна, Лютнева революція 1917 року та розпад Австро-Угорщини восени 1918-го наблизили втілення ідеалу соборності. Символічною була зустріч вояків українських національних формувань – не на фронті Першої світової, де вони змушені були вбивати одне одного, а в урочистій атмосфері на батьківщині козацтва – острові Хортиця у квітні 1918 року. Галицький Легіон Українських січових стрільців на чолі з ерцгерцогом Вільгельмом (Василем Вишиваним) прийшов сюди разом із австрійськими військами, а Кримська група Запорізького корпусу військ УНР Петра Болбочана якраз прямувала до Сивашу. Не випадково назви обох формувань відсилали до традицій Запорозької Січі.

Наприкінці 1918 року, після завершення Першої світової війни, на Наддніпрянщині повалили Гетьманат Павла Скоропадського та відновили Українську Народну Республіку (УНР). Водночас, у Західній Україні, після розпаду Австро-Угорщини, постала Західно-Українська Народна Республіка (ЗУНР).

Від самого початку ЗУНР втягли у виснажливу війну з Польщею, яка зазіхала на її землі. Політики ЗУНР нагально потребували допомоги з боку наддніпрянців і стали ініціаторами проголошення Акту Злуки.

Державний секретаріат (уряд) ЗУНР розумів, що возз'єднання могло реалізовуватися тільки на ґрунтовних правових засадах. Тому виробив проект попереднього договору і направив до Директорії у Фастів делегацію Дмитра Левицького і Лонгіна Цегельського. Після докладного обговорення цього проекту Директорія і делегація ЗУНР 1 грудня 1918 року підписали Передвступний договір, в якому говорилося:

"Західноукраїнська Народня Республіка заявляє цим непохитний намір злитися в найкоротшій часі в одну велику державу з Українською Народньою Республікою, значить, заявляє свій намір перестати існувати як окрема держава, а натомість увійти з усею своєю територією і населенням як складова частина державної цілісності в Українську Народню Республіку... Правительства обох Республік уважають себе зобов'язаними сю державну злуку можливо в найкоротшій часі перевести в діло, щоб обі держави утворили справді одну неподільну державну одиницю".[2]

Від імені Директорії Передвступний договір підписали Володимир Винниченко, Опанас Андрієвський, Федір Швець, Симон Петлюра.

ЗУНР зберігала за собою права "територіальної автономії, котрої межі означить в хвилі реалізації злуки обох республік в одну державну цілість окрема спільна комісія за ратифікацією її рішень компетентними правительственними державними органами обох Республік".

Нині на Фастівському залізничному вокзалі є Музей-вагон злуки УНР і ЗУНР, в якому було підписано Передвступний договір 1 грудня 1918 року.

Ідея соборності українських земель охопила у ті часи не лише Наддніпрянщину і терени, підконтрольні ЗУНР, а й Закарпаття.

21 січня 1919 року у Хусті 420 делегатів Всенародних Зборів українців Закарпаття ухвалили "з'єдинення з Соборною Україною" і просили, "щоби українське військо обсадило комітати, заселені українцями". Проте, таке легітимне і правове рішення не було втілено

в життя, оскільки невдовзі чеські та румунські війська окупували територію Закарпаття. [1]

Опівдні, 22 січня 1919 року – у першу річницю проголошення самостійності УНР – у Києві на Софійській площі у святковій обстановці (день був оголошений неробочим) відбулася урочиста церемонія Злуки.

Маловідомий факт: через два дні після проголошення Акту Злуки, 24 січня 1919 року, Рада Народних Міністрів УНР прийняла закон про встановлення щорічного святкування 22 січня дня самостійності України, на честь роковин проголошення самостійності УНР.

Починаючи з лютого 1919 року, органи влади ЗУНР у документах та офіційних зверненнях використовували назву "Західна Область Української Народної Республіки".

Формальні наслідки об'єднання зафіксували і на місцевому рівні – на печатках повітових органів влади зображення лева як символу Галичини поступилося місцем тризубу. Наприкінці лютого 1919 року у Станіславові розпочало роботу Галицьке Інформаційне Бюро при Директорії УНР. До тимчасової столиці ЗОУНР перебралися Державний банк УНР та Експедиція заготовки державних паперів, яка друкувала українські банкноти.

30 березня 1919 року делегація Соборної УНР офіційно повідомила послів усіх держав, що були акредитовані у Відні, про злиття УНР і ЗУНР в єдину державу.

Однак об'єднання УНР і ЗУНР в одну державу через низку обставин не було доведено до логічного завершення.

Чому не завершили?

ЗОУНР зберігала за собою власні органи законодавчої та виконавчої влади з чітко окресленими обсягом їхніх повноважень. Кожне з державних утворень продовжувало розпоряджатися власними військами, дії яких, щоправда, певним чином координувалися обома командуваннями і урядами. Крім того, де-юре остаточне рішення про зазначене державне злиття мали прийняти загальноукраїнські Установчі Збори.

Отже, ці дві національні українські формації складали, швидше, конфедеративне державне об'єднання, що було обумовлено як об'єктивними, так і суб'єктивними тогочасними причинами.

Головна з них – скрутне становище, в якому незабаром опинилися Директорія УНР та її уряд, які змушені були під натиском більшовицьких військ залишити майже всю територію України.

Чимало сучасників розуміли, наскільки складно буде Соборній Українській державі вистояти проти усіх своїх ворогів – більшовицької Росії, Польщі, російських білогвардійців. До того ж відносини між урядами УНР і ЗУНР були не найкращими. Галицькі лідери не співчували соціалістичним експериментам Директорії, вважаючи провідників УНР нездатними до державотворчої праці демагогами. У свою чергу, керівники УНР закидали західноукраїнським політикам «буржуазність» й нерозуміння соціалістичних ідеалів. [3, с. 142]

Поглибилися протиріччя між УНР і ЗОУНР. Для першої головною небезпекою були більшовики та білогвардійці, для другої – поляки.

2 грудня представники УНР і Польщі підписали проект Декларації, згідно з яким Польща в обмін на військову допомогу отримувала Холмщину, Полісся, Підляшшя, Західну Волинь і Східну Галичину. ЗОУНР протестувала, але діячі УНР не взяли це до уваги. Тому 20 грудня 1919 року Петрушевич скликав засідання свого уряду у Відні, на якому вирішили в односторонньому порядку скасувати Акт Злуки.

Отже, Соборність УНР було зруйновано, по суті, українськими ж руками, що стало однією з причин поразки Української революції 1917–1921 років. Цей досвід є надзвичайно повчальним для сьогодення. Головний висновок очевидний: за будь-яких обставин українці мають залишатися згуртованою нацією, міцно триматися один одного і в жодному разі не допускати ані найменшої поступки у питанні єдності й територіальної цілісності України.

Чому тоді Акт Злуки досі шанують?

Бо він лишився знаменною подією, що дала змогу заявити перед усім світом про неподільність українських земель, єдність і солідарність українського народу. Акт Злуки 22 січня 1919 року – це орієнтир для усіх поколінь борців за волю України, заклик до єдності й неподільності українських земель і українського народу від Закарпаття до Донбасу.

Акт Злуки став прологом, дороговказом для всіх борців за волю нашої держави і для сучасної соборної суверенної України.

Вперше на офіційному рівні свято Соборності України відзначили на Закарпатті 22 січня 1939 року. Політична еліта Карпатської України розглядала святкування в Хусті, приурочені до 20-ліття Акту Злуки, як додатковий засіб маніфестації загальноукраїнських прагнень мешканців краю на міжнародній арені.

Водночас, це був чудовий привід нагадати закарпатцям про їхнє волевиявлення від 21 січня 1919 року, щодо приєднання Закарпаття до Української Народної Республіки зі столицею у Києві. То була найбільша за 20 років перебування краю у складі Чехословаччини демонстрація місцевого населення за участю 30 тисяч людей, які з'їхалися до столиці Карпатської України з усіх куточків краю.

22 січня 1990 року між Києвом і Львовом було створено живий ланцюг єднання – "Українська хвиля" – з нагоди 71-ї річниці проголошення Акту Злуки УНР та ЗУНР. За різними оцінками, участь в акції взяли від 500 тисяч до 3 мільйонів українців. Щороку тепер 22 січня відбувається акція "Живий ланцюг Соборності". Акція засвідчила, що українці подолали страх перед комуністичною партією і готові протистояти тоталітарному режимові. 30 років тому ця подія стала провісником падіння СРСР і відновлення незалежної України.
[1]

24 серпня 1991 року позачергова сесія Верховної Ради УРСР ухвалила Акт проголошення незалежності України. Його підтримали українці на Всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 року. Ця подія стала відправною точкою для відліку історії сучасної Української державності.

Утім, історики цілком справедливо відзначають, що 24 серпня 1991 року насправді відбулося відновлення державної незалежності України. Вперше у XX столітті українська незалежність була проголошена 22 січня 1918 року IV Універсалом Української Центральної Ради, а вже за рік (22 січня 1919 року) на Софійському майдані в Києві відбулася не менш вагома подія – об'єднання Української Народної Республіки (далі – УНР) і Західноукраїнської Народної Республіки (далі – ЗУНР) в одну державу. Внаслідок невдач Української революції 1917–1921 року державність зберегти не

вдалося. І як результат, упродовж XX століття українці змушені були кількаразово відновлювати її в боротьбі. [2]

За часів радянського тоталітарного режиму проголошення незалежності УНР і День Соборності не відзначалися. Зі встановленням радянської влади всі українські свята були витіснені з суспільного простору. Пам'ять про об'єднання УНР і ЗУНР зберігали мешканці Західної України й українська політична еміграція в країнах Західної Європи й Америки. 22 січня там урочисто відзначали свято незалежності та соборності Української держави.

21 січня 1999 року Президент України Леонід Кучма своїм указом встановив свято – День соборності. 30 грудня 2011 року тодішній президент Віктор Янукович скасував і День соборності, і День Свободи (22 листопада), натомість встановив нове свято – День соборності та свободи України 22 січня. Він зробив так, аби знищити пам'ять про Помаранчеву революцію, початок якої припав на 22 листопада 2004 року.

Зрештою, Президент Петро Порошенко 13 листопада 2014 року розділив ці свята, встановивши День соборності України 22 січня (на честь річниці Акту Злуки) і День Гідності та Свободи 21 листопада (на честь річниці початку Помаранчевої революції та Революції Гідності).

Є низка значень терміну “соборність”. Найбільш вживані з них: об'єднання в одне державне ціле всіх земель, заселених конкретною нацією на суцільній території; духовна консолідація всіх жителів держави, згуртованість громадян, незалежно від їхньої національності. Нарешті, соборність невіддільна від державності, суверенітету й реальної незалежності народу – фундаменту для побудови демократичної держави.

Акт Злуки став історичним об'єднанням українських земель в одній державі. Він увінчав соборницькі прагнення українців обох частин України – Наддніпрянщини та Наддністрянщини – щонайменше з середини XIX століття. Це була основоположна подія для українського державотворення.

Пам'ять про існування власної держави у 1917–1921 роках стала одним із наріжних каменів формування модерної національної ідентичності українців, надихала на продовження визвольної боротьби. Зрештою вона завершилася відновленням незалежності у

1991 році. Через сторіччя після проголошення Акта Злуки на Софійському майдані соборність залишається на порядку денному національних завдань. Відновлення соборності відбудеться після деокупації Криму й окремих районів Донецької і Луганської областей.

Список використаних джерел та літератури:

1. Мараєв В. День соборності: як українські землі об'єднались в одній державі. Назва з екрану. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до інформ.: https://24tv.ua/den_sobornosti_ukrayini_22_sichnya_yak_obyednalis_zemli_ukrayini_n1099752
2. Український інститут національної пам'яті. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до інформ.: <http://www.memory.gov.ua/news/>
3. Брехуненко В. «Братня навала». Війни Росії проти України XII-XXI ст. – Київ, 2016.
4. Міхновський М. Самостійна Україна. – Київ, 2000.
5. Юліан Бачинський. Україна irredenta. – Берлін: Вид-во укр. Молоді, 1924.

В. В. Олійник,
кандидат педагогічних наук, доцент
(м. Хмельницький)

ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ СОФІЇ РУСОВОЇ: НАЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Нині в ході розвитку Української держави національне виховання розглядається як один із найважливіших компонентів формування особистості. Зауважимо, що відродження України неможливе без пробудження національної свідомості українського народу, насамперед учнівської молоді. Діти мають виявляти цікавість до українських традицій, звичаїв, які передаються від покоління до покоління.

Софія Русова – видатний педагог, державний, громадський діяч України. Усе своє життя Софія Федорівна присвятила практичній педагогіці, розбудові української національної школи та освіти. У своїх працях на противагу офіційній доктрині відстоювала загальнолюдські й національні цінності, духовно-моральні ідеали, що лягли в основу її творчого доробку. Педагог активно порушувала й обговорювала в широких колах громадськості актуальні питання виховання підростаючого покоління на національній основі.

До питання вивчення педагогічної спадщини Софії Русової більшою мірою у своїх працях звертаються сучасні історики педагогіки й історики Н. Антоненко, Л. Березівська, О. Завальнюк, І. Зайченко, Н. Копиленко, О. Сухомлинська, Ю. Телячий та ін. [1; 2; 3; 4; 5; 12].

Значний вплив на становлення поглядів С. Русової мав О. Русов. Дітячка національно-визвольного руху згадувала у своїй праці «Мої спомини», що «О. Русов етнограф, фольклорист, громадський діяч, а на той час викладач грецької мови 1-ої київської гімназії, відкрив мені красу української народної поезії, заговорив до мене українською мовою і без довгих промов та пояснень збудив у мене ту любов до нашого народу, яка вже ніколи не покидала мого серця й кермувала всією моєю працею довгі літа» [1, с. 137; 7].

У 1902 р. до Петербурга Русови були змушені переїхати після арешту та висилки з Полтави. Жили там до 1908 року. У травні 1906 р.

на шпальтах першої української щоденної політичної, економічної і літературної газети «Громадська думка», що виходила в Києві, з'явилася стаття Софії Федорівни «До вчительської української спілки у Петербурзі» про наміри скликати у червні того ж року конференцію національних учительських організацій [1, с. 139].

Зазначимо, що С. Русова співпрацювала з Київським товариством грамотності та петербурзьким Благодійним товариством для видання загальнокорисних і дешевих книжок. Були видрукувані україномовні брошури: «Божа іскра. Оповідання про Рафаеля» (1904), «Серед виноградарів південної Франції» (1905), «Як люде живуть у Норвегії» (1906) [1, с. 138; 11]. Побачив світ «Український букварь» (1906) С. Русової. Завдяки ініціативі С. Русової під керівництвом Б. Грінченка в умовах відсутності рідномовної школи було вперше здійснено спробу об'єднати тих освітян Наддніпрянщини, які вболівали за розвиток національної культури та освіти українського народу, в загальну спілку [1, с. 139].

У 1910 р. у Києві видавався журнал «Світло» під керівництвом Г. Шерстюка, а помічниками були С. Черкасенко і С. Русова. Разом із активною роботою в редакції «Світла» С. Русова продовжує діяльність у галузі національного підручникотворення [1, с. 141; 10]. У 1911 р. в Санкт-Петербурзі вийшов друком підручник С. Русової «Початкова географія». Зауважимо, що події Лютневої революції 1917 р. С. Русова зустріла в Києві, де вона знову працювала викладачем педагогічних дисциплін у Фребелівському та французької мови в Комерційному інститутах [1, с. 142].

Сама діячка відігравала найактивнішу роль у самовідданих праці будівництва національної системи освіти в Україні. 8 квітня 1917 р. на Всеукраїнському національному конгресі Софію Федорівну обирають від просвітницьких організацій Києва членом загальноукраїнського представницького громадсько-політичного органу Української Центральної Ради, яка виступила лідером національно-визвольного руху та виконувала роль вищого законодавчого державного органу нової держави – Української Народної Республіки. Водночас на запрошення генерального секретаря освіти першого українського уряду І. Стешенка Софія Федорівна очолює департамент дошкільної і позашкільної освіти Генерального секретарства (Міністерства) освіти. Крім того, вона

виступає як організатор та керівник Всеукраїнської учительської спілки, входить до редакційної колегії журналу «Вільна українська школа», разом із Ю. Сірим, Я. Чепігою, а з С. Черкасенком започатковує видавництво «Українська школа», викладає в кількох навчальних закладах [1, с. 142; 13].

На нараді для Вищих педагогічних шкіл України під головуванням Софії Федорівни (19–20 червня 1918 р.) обговорювалися питання організації вищої і середньої педагогічної освіти та українізації всіх освітніх закладів.

У 1920 р. С. Русова жила в Кам'янці-Подільському. Вона викладала в учительській семінарії та Кам'янець-Подільському державному українському університеті, який на той час ще сприймався як «українська твердиня», опікувалася університетським дитячим садком та іншими дитячими установами [1, с. 143; 5].

У брошурі під назвою «Нова школа» (1917) Софія закликає українських педагогів «з допомогою нових здобутків педагогічної науки створити справді народну школу, яка «ставить молоду людину на шлях самостійної чесної праці». «Хай навкруги учня будуть речі рідні, щоб він в них кохався, привчався любити все рідне, присвячувати йому всі сили свого духа й тіла. Любов до рідної країни – се перший найкращий крок до широкої вселюдської гуманності, пошана до людей – се вияв самоповаги й бажання собі й другим волі та незалежності. Хай на стіні нашої майбутньої рідної школи висить портрет великого апостола правди й науки – Тараса Шевченка, на вікнах стоять квітки, на стінах рушники з рідним вишиванням, хай у вікна тішать погляд рідні дерева й квіти» [1, с. 143; 8; 9].

Отже, Софія Русова була громадянкою і творцем нашої державності на початку кінця XIX – початку XX століття. Зміст національного виховання Софії Федорівни полягав в систематизованому, послідовному та цілеспрямованому освітньому процесі, спрямованому на формування національної свідомості, гордості, поваги до історії українського народу, його традицій.

Список використаних джерел та літератури:

1. Антоненко Н. Б. Русова Софія Федорівна / Н. Б. Антоненко // Українська педагогіка в персоналіях: У 2 кн. Кн. 2: Навч. посібник / За ред. О. В. Сухомлинської. Київ : Либідь, 2005. С. 136-145.

2. Березівська Л. Д. Розробка Проекту єдиної школи в Україні в період Директорії УНР (13 листопада 1919 – кінець 1920) як стратегічного документа розвитку шкільної освіти / Л. Д. Березівська // Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського держ. ун-ту. Серія соціально-педагогічна. Вип. 5. Т. 2 / Упоряд.: В.А. Гурський. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2007. С. 3-12.

3. Зайченко І. В. Педагогічна концепція С.Ф. Русової. 2-ге вид., доп. і перероб. Чернігів, 1999.

4. Копиленко Н. Б. Участь С. Русової у роботі громадсько-просвітницьких об'єднань кінця ХІХ – початку ХХ ст. // Педагогічна спадщина Софії Русової і сучасна освіта: Наук.-метод. посіб. / За ред. В.Г.Слюсаренка, О.П. Проскури. К., 1998.

5. Просвітницька діяльність Софії Русової: Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського держ. ун-ту. Серія соціально-педагогічна. Вип. 5. Т. 2 / Упоряд.: В.А. Гурський. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2007. 344 с.

6. Русова С. Ф. Другий Всеукраїнський учительський з'їзд. Націоналізація школи / С. Ф. Русова // Пед. журн. 1917. № 7-12. С. 57-69.

7. Русова С. Мої спомини. К., 1996.

8. Русова С. Ф. Національна школа / С. Ф. Русова // Світло. 1913. Кн. 7–8. С. 3-16.

9. Русова С. Ф. Нова школа / С. Ф. Русова. Вид. 2-ге. К. : Укр. шк., 1917. 20 с.

10. Русова С. Початкова географія. СПб., 1911.

11. Русова С. Український букварь / По підручнику О. Потебні. СПб., 1906.

12. Сухомлинська О. В. Софія Русова в контексті розвитку педагогічної думки // С. Русова – видатний педагог, державний, громадський діяч України: Мат. Всеукр. пед. читань / Відповід. ред. Є. І. Коваленко. Чернігів, 1996. Кн. 1.

13. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України ф. 3889с С. Ф. Русова, оп. 1, спр. 9. Русова С. Ф. Національна школа, 85 арк.

Ю. В. Олійник,
кандидат історичних наук
(м. Хмельницький)

ОСВІТА НА КАМ'ЯНЕЧЧИНІ В ДОБУ УНР В ДОКУМЕНТАХ КАМ'ЯНЕЦЬКОЇ ПОВІТОВОЇ ШКІЛЬНОЇ УПРАВИ

У статті аналізуються архівні документи стосовно шкільної політики, що зберігаються у фонді Р-2353 «Кам'янецька повітова шкільна управа», яка діяла в добу Української революції 1917–1921 років.

Ключові слова: *вчитель, вища школа, повітова управа, шкільна рада.*

Становлення освіти в населених пунктах Кам'янецьчини в період Української революції 1917–1921 років можна дослідити в фондах Подільської губернської та Кам'янецької повітової шкільних управ. Із цих двох фондів інформаційно насиченим є лише фонд Кам'янецької повітової шкільної управи, в якому зберігається 534 справи. На жаль, Подільська губернська управа зберігає лише 2 справи.

Фонд Кам'янецька повітова шкільна управа, зберігає різні за інформаційною насиченістю документи. В цьому документальному масиві відклалося більше ста облікових справ шкіл Кам'янецького повіту за 1919 – 1920 роки. Вони як правило містять облікову картку та листування з повітовою управою з різних питань. Фонд містить також документи з особового складу (особові справи педагогів), з яких ми можемо дізнатися про освіту вчителя, його сімейний стан, соціальне походження.

Окрему групу складає листування громадян з повітовою шкільною управою з різних питань. Цікавим для дослідників є листування щодо влаштування на роботу в школи повіту. Так, Олена Рудницька просила повітову управу призначити її викладачем французької мови в Городоцьку реальну школу [1, арк. 1]. Її заяву було розглянуто та призначено вчителем чужих мов у Городоцьку вищу початкову школу з платнею 200 крб. щомісячно.

Масова бідність населення призвела до таких явищ, як тимчасове оформлення на роботу. У фонді є чимало заяв від заявників з проханням призначити тимчасово на посаду вчителя. З такою заявою звернувся до повітової управи Петро Приступа. Він у заяві просив призначити його тимчасово виконувачем обов'язків вчителя у вищу Городоцьку початкову школу. Прохач закінчив Вінницьку учительську семінарію. Пропрацювавши в школі до листопада 1918 року, Приступа написав заяву на звільнення.

Оксана Левіцька прохала перевести її з посади помічника вчителя Кам'янецької вищої початкової школи на вчителя в цю ж школу. Освіта прохачки – 8 класів Кам'янець-Подільської гімназії імені Славутинської. Олександр Пузанюк звернувся до шкільної повітової управи з проханням перевести його з Полтавщини, де він вчителював, у рідний Кам'янець-Подільський: «Я корінний мешканець Кам'янця, і дуже бажаю працювати на користь освіти населення в цьому повіті. Через це звертаюся до шкільної ради з проханням назначити мене на посаду інспектора вищої початкової школи, як тільки ця школа буде відкрита у місті або десь поблизу» [2, арк. 11] Прохач закінчив Томський педагогічний інститут у 1909 році. Педагогічну діяльність проходив у Казахстані та Челябінську, а з 1917 року на Полтавщині. Заява прохача була задоволена. Його керівник повітової управи призначив інспектором Городоцької вищої початкової школи.

На роботу до цієї ж школи, на посаду вчителя малювання було направлено Ковальчука Івана, який закінчив Кам'янець-Подільську художню ремісничу просвітню майстерню.

Учитель Городоцької початкової школи Артем Панасюк просив призначити його на посаду вчителя співів та гімнастики в цю ж школу. Рішенням управи його до кінця року було зараховано на посаду виконувача обов'язків вчителя із згадуваних предметів.

Проблематичним було комплектування шкіл вчителями Закону Божого (законовчителями). Так, законовчителем у Городоцьку початкову школу було призначено священика м. Городок Мелетія Самолєвського. Але, як виявилось пізніше, він був позбавлений сану священика ще у 1916 році. Керівник Подільської духовної консисторії єпископ Подільський і Брацлавський Пимен вчителем Закону Божого в усіх Городоцьких школах призначив Володимира Багинського.

Останній проживав у Вінниці, закінчив духовну семінарію та Київські педагогічні курси, 20 років служив священиком та викладав Закон Божий у Вінницькій другокласній початковій школі. На прохання шкільної повітової управи дати дозвіл на викладання Закону Божого Самолевському єпископ Пімен відповів відмовою «Дать благословение быть законоучителем лишенному сана Самолевскому не могу» [3, арк. 54]. Назрівав конфлікт із викладанням Закону Божого і в Штатовській школі. Батьки дітей звинувачували вчителів, що ті не викладають їхнім дітям цей предмет. Натомість місцевий священик, який дав згоду на його викладання, на заняття не приходив. У 1918 році він у школі читав цей предмет лише двічі [4, арк. 1]. У Гниловідській школі Закон Божий читала вчителька Юркевич [5, арк. 3]. Неоднозначною була ситуація із призначенням вчителя Закону Божого у Великокарабчіївську вищу початкову школу. Прохання священика Іонанна Крочакевича на викладання цього предмета було задоволено, але його не попереджено. Внаслідок чого було зірвано його викладання.

Через незнання української мови відмовився від викладання цього предмета священик сіл Чернокозинець та Гораївки. Вчитель Рихтецької народної школи Омелян Гнатюк вимагав від шкільної управи заплатити йому зарплату за прочитані години Закону Божого, однак зарплату отримував місцевий священик Платон Снітковський.

Відкриті школи знаходилися в пристосованих приміщеннях, а нових місцева влада була неспроможна побудувати. Схожою була ситуація із відкритою в Городку вищою початковою школою. Повітовий шкільний відділ рекомендував директору школи взяти на баланс двоповерховий будинок, і в ньому розмістити школу та квартири для вчителів.

В Городку поряд із державними школами було відкрито міську приватну реальну школу. Вона мала кращу матеріальну базу та була укомплектована педагогічними кадрами, що дало їй змогу переманити учнів з вищої початкової школи. Щоб призупинити відтік учнів, керівник школи прохав управу негайно укомплектувати школу авторитетними педагогами.

Негатив у налагодження роботи шкільних установ вносили представники місцевої влади, які в пошуках придатних для розквартирування військових підрозділів, цивільних органів влади

використовували шкільні приміщення не за призначенням. Так, вчитель Шатавської початкової школи О. Стадник скаржився шкільній раді про неможливість проведення навчання через розквартирування у школі козацького підрозділу [6, арк. 2]. В квітні 1919 р. в шкільне приміщення було поселено польських вояків, які своїми діями нищили шкільне майно «... військо польське палить як в день, так і в ночі шкільними дровами, – писали очевидці, – розбирають плоти, навіть комору розбирають на паливо. Зі школи зробили щось неможливе: на підлозі дрова рубають» [7, арк. 5]. На безчинства поляків вказував у скарзі і вчитель цієї ж школи О. Стадник «Повідомляю повітову шкільну управу, що з 11 червня цього року польська жандармерія, виславши мене зо школи, зайняла весь шкільний будинок. Шкільна садиба та сад залишилась без нагляду» [8, арк. 11].

Схожою була ситуація у с. Кутківцях. Солдати однієї з польської військової частини декілька днів ночували у шкільному приміщенні, а інший військовий підрозділ виніс із школи шкільні меблі. Комендант села, боячись поширення тифу, взагалі навчання припинив. Польські жовніри господарювали також у школах сіл Острівчани та Слобідці Гуменецькій.

На свавілля влади постійно надходили скарги в Міністерство народної освіти та Раду міністрів. З метою врегулювання ситуації 31 січня 1919 року Рада міністрів ухвалила закон, який забороняв конфіскацію у шкіл приміщень, а якщо її уникнути не вдається, то потрібно було отримати погодження в зацікавлених відомствах, тобто органах, які контролюють роботу шкіл.

У фонді також зберігаються документи педагогічних рад шкіл, які розглядали питання від придбання школою канцелярського приладдя до вирішення поточних навчальних питань. Так, педагогічна рада Городоцької вищої початкової школи ухвалила на вимогу батьківського комітету запровадити навчання чужих мов (іноземних) та встановити для них платню таку, як для вчителів з інших предметів (200 крб. щомісячно).

В компетенції повітової шкільної управи було також надання стипендій. В 1919 році стипендії були призначені 6-ти слухачам вищої школи, 9 учням середніх шкіл та 9-ти учням професійних шкіл.

Для вирішення службових питань освітяни Поділля об'єднувалися в учительські спілки. 13 квітня 1919 р. було проведено

збори учительської спілки Кам'янця-Подільського та обрано голову Іваницького. На зборах обговорювалося питання організації шкільних рад. Наступні збори спілки відбулися в липні цього ж року в університетській аудиторії. Слід зазначити, що проведення зборів ініціював професор Державного українського університету Біднов. На засіданні з доповідями виступили губерніяльний та Кам'янецький повітовий шкільні комісари. «Обидва докладчики, – зазначалося в пресі, – констатували той факт, що українська школа не припиняє свої праці і провадить навчання, не вважаючи на злидні і те скрутне матеріальне становище, в якому зараз перебуває українське учительство» [6].

Список використаних джерел та літератури:

1. Державний архів Хмельницької області (далі ДАХМО), Р2353, оп.1, спр.1, арк. 1.
2. Там само. Спр. 1, арк. 1.
3. Там само. Спр. 1, арк. 54.
4. Там само. Спр. 124, арк. 1.
5. Там само. Спр. 123, арк. 1.
6. Там само. Спр. 124, арк. 2.
7. Там само, арк. 5.
8. Там само, арк. 5.

В.О. Парандій,
кандидат історичних наук, доцент
(м.Хмельницький)

ІСТОРИКО-ПОЛІТОЛОГІЧНІ ДИСКУСІЇ, ЩОДО НАЦІОНАЛЬНИХ ЕЛІТ ЯК ФАКТОРУ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

На сьогодні українська історична наука ще не має власної ґрунтовно розробленої науково-дослідницької версії історії України в її національно-державному вимірі, що відповідала б світовій історії. У різні часи наша історія була тісно пов'язана з різними імперіями, державами, народами. Водночас українська історія, після того, як В. Антонович відсепарував її від польської, а М. Грушевський – від російської, так і залишилась на рівні сепарації, замість того, щоб вступити у більш зрілу фазу – погодження з всесвітньою історією. Ми маємо в наявності російську, польську, єврейську та інші схеми історії України, котрі суперечать і не відповідають одна одній, оскільки не враховують, ігнорують, або ж подають у міфологічному обрамленні специфіку українського історичного процесу в контексті історії Східної Європи і світу, більшість ж українських істориків ще й досі перебувають у пострадянському періоді розвитку власної національної історичної науки.

Виведення наукового поняття власної історії для будь-якої нації передбачає два етапи: відображення себе у контраверсі та відображення себе у взаємовідносинах з іншими. Саме другий етап, який у нас, на відміну від Західної Європи, практично ще не починався, передбачає детальне вивчення й опрацювання різних перспектив відносин з колись домінуючими, спорідненими й іншими націями.

Саме схеми домінуючих націй без урахування української покладені в основу вивчення східноєвропейської історії у більшості країн світу. Під впливом домінуючих націй ми розуміємо впливи: а) політично домінуючих націй (націй, які панують); б) культурно-домінуючих націй; диференціюємо також впливи прямі і впливи

паралельні, ґрунтовані на подібності суспільних умов, спільності соціального походження, спільному попереднику [1].

У 1950–1960 рр. в українській діаспорі впр'яте піднімалися питання, щодо концепції “історичних” – “неісторичних” народів. Цю концепцію висунув на обговорення наукової громади її прихильник і теоретик І. Лисяк-Рудницький (1919–1984 рр.) ідейний послідовник В. Старосольського та О. Бочковського. Вона стала своєрідною відповіддю на створення так званої радянської концепції і схеми історії України.

Розвиваючи відому тезу Г. Гегеля і Ф. Енгельса про долю “народів без власної історії” І. Лисяк-Рудницький визначальним критерієм “історичної” нації вважав збереження нею своїх вищих соціальних верств, які виступають носієм політичної свідомості і вищої елітарної культури [2]. Асиміляція власної еліти на користь панівної нації, на його думку, неминуче позначається на соціальних, політичних та культурних умовах життя національно-пригнобленого народу, який зводиться до маси з культурою домінуючого народного характеру із низьким рівнем національної свідомості. Визначальним фактором тут виступає наявність або відсутність представницького вищого класу [3]. Національності другого типу, які залишилися неісторичними, формують нові еліти у формі інтелігенції. Для неісторичних народів характерним є також тісне переплетіння соціальних та національних конфліктів. Дворяни, поміщики і капіталістичні підприємці в Україні були, як правило, російської, польської та єврейської національності або чужинці.

На думку, І. Лисяка-Рудницького неісторичні національності приречені будувати модерні національні спільності на народному ґрунті знизу вгору – від нижчих шарів до верхніх елітних страт. Історичні національності, навпаки мають вирішувати протилежну проблему: трансформувати національно-державницькі ідеї від існуючої пануючої еліти до народу. Вважаючи основним чинником для визначення нації психічний фактор: бажання бути нацією і самоусвідомлення себе нею, вчений стверджує, що оскільки в минулі століття носіями національної свідомості були представники вищих елітних класів, то фізичне усунення або перехід їх на бік народу-завойовника призводить до “смерті нації”. Та аморфна, інертна

етнічна маса, що залишилась, була вже неповною, неструктурованою нацією.

Сучасний український дослідник теорії нації і націоналізму Г. Касьянов цілком слушно зауважує, що повторюючи тезу своїх попередників В. Старосольського та О. Бочковського про „смерть нації”, яка вртатила еліту, І. Лисяк-Рудницький призводить своїми міркуваннями до того, що пропагована ним типологія націй за принципом „історичні/неісторичні” стає неспроможною з суто логічного погляду [4]. Взагалі в поглядах І. Лисяка-Рудницького дуже чітко простежується те, що він керувався положенням теорії еліт розробленими італійськими соціологами Г. Моски (1854–1941 рр.) і У. Парети (1848–1923 рр.), які стверджували, що буття нації повинно визначатися національною елітою – самостійною вищою групою людей, наділених особливими якостями, згодом такі положення були викладені в українському трактуванні В. Липинським і С. Томашівським. Міркування І. Лисяка-Рудницького подекуди мають теологічний присмак і згідно з аргументацією вченого українська нація виникла тому, що вона мала виникнути.

Напротивагу І. Лисяку-Рудницькому Г. Грабович вважає, що “якщо деякі класи або групи зникають або втрачають своє панівне становище в “верхівці”, в інституціях, у соціальній стратифікації, нація від того не помирає і не стає неповною.” [5].

У своїх працях Г. Грабович зазначає, що відмінності, які визначають основу диференціації нації, охоплюють широкий пласт – проблеми соціальної і політичної структури, історичного досвіду, культури взагалі [6], оскільки, на думку дослідника, із втратою політичної незалежності польська нація в XIX ст. теж могла називатися неповноцінною. Якщо порівнювати, наприклад, українців і поляків XIX ст., то серед конкретних рис і структур соціального і політичного життя, які їх відрізняли, були відсутність або наявність досвіду і пам’яті незалежного державного існування, відмінності в соціальній структурі, різна кількість і міць специфічних класів та економічних груп, особливо еліт, відмінності в природі і функціонуванні різноманітних інституцій. Всі ці риси визначали національний характер і відображали природу національних рухів.

Не погоджуючись із твердженням І. Лисяка-Рудницького, що втрата еліт або правлячого класу призводить до неповноцінності нації,

Г.Грабович відкидає поширене серед політичних опонентів українського руху розуміння української нації як народу “хлопа і попа”, відзначає, що практично вся українська еліта першої половини XIX ст. була представлена вихідцями з вищих класів.

Відомо, що коли ми отримуємо протилежні інформації з двох різних джерел, варто спочатку перевірити, наскільки вони дійсно суперечать одна одній, чи не зіткнулися ми з проблемою різних перспектив. Якщо, наприклад, нація у західному, зокрема американському, розумінні часто ототожнюється з державою або країною (політичне тлумачення), або з народом (етнічне визначення), то більшість вітчизняних науковців у визначенні нації обирає “серединну” позицію, згідно з якою нація розуміється як великий соціокультурний колектив, що детермінується рядом характерних рис, які відрізняють її від нижчих спільнот – племен або етнічних груп. У даному контексті доцільним буде дати визначення нації, запропоноване політологом Е. Смітом, який вирізняє сім характерних рис, що детермінують націю і водночас відтворюють зв’язок між нею і нижчими спільнотами: 1) культурна і мовна диференціація; 2) територія і мобільність; 3) великі розміри; 4) зовнішні відносини; 5) групові відчуття і лояльність; 6) громадянські права, тобто ступінь політизації; 7) економічна інтеграція [7]. Перші дві ознаки визначають плем’я, перші п’ять – етнічну групу, всі сім разом націю. Якщо розуміти націю лише як спілку, яка усвідомлює себе нацією і бажає нею бути, то, в принципі, така нація вже сама по собі буде історичною. Якщо ж вона не є історичною в розумінні усвідомлення, тоді це не нація, а нижча формація – плем’я або етнічна група. Відповідно – наскрізною точкою ступеня і якості стану нації і держави є питання “представництва”, більше того, політичної свідомості і влади, тобто існування еліти, яка творить і підтримує українське культурне та інтелектуальне життя.

Також Е. Сміт вважає, що важливим елементом політичних еліт будь-якої країни є національна ідентичність, а найочевиднішою політичною функцією національної ідентичності є легітимація запроваджених юридичними інституціями єдиних юридичних прав та обов’язків, які визначають особні вартості й характер нації і відображують прадавні звичаї і обряди народу. Покликання на націю-

нальну ідентичність становить сьогодні головний засіб легітимізації громадського порядку та солідарності [8].

З огляду на це не можна стверджувати, що наприклад у XIX ст., після процесу інкорпорації український народ не втратив свої верхні стани, тобто еліту, оскільки своя еліта існувала й серед української селянської маси. Щоправда вона була менш численною і менш політично активною, порівняно з сусідніми націями, проте вона вирізнялася з будь-яких класів і страт суспільства та була здатною здійснювати управлінський та формотворчий вплив на одноплемінників. Отже, українська шляхта на початку XIX ст. нікуди не зникла, а продовжувала існувати в становій структурі Російської імперії. Такий погляд співпадає з позицією французького вченого Д. Бовуа який констатував: “Як відомо, ця категорія (дрібна шляхта) була здекласована у 1832–1850 рр., але всупереч тому, що я сам раніше думав і писав, ця група зовсім не злилася з масою українського селянства. Більшість зберігала рештки свого шляхетства...”[9].

Отже, якщо припустити, що насправді в історії активно діють лише окремі індивідууми (еліта), а не нація в цілому, і що еліти можуть виділятися з будь-яких страт суспільства, то можна стверджувати, що взагалі рушієм історії є еліта, яка лише використовує в тій чи іншій мірі народ. Сучасний український історик В. Потульницький подає наступне визначення еліти: «Еліта – це провідна верства, яка зв’язана перш за все з територією, є патріотом своєї землі і менталітет якої виключає комплекс ідей, пов’язаних із збагаченням і кар’єрою, споживацьким ставленням до держави, а натомість ідентифікується з необхідністю свого росту на своїй власній території. Еліта знаходить можливості для свого відтворення, їй притаманне явище тягlosti еліти. У визначенні еліти центральним поняттям є територія, а не народ [10]. Твердження про те, що центральним поняттям у визначенні еліти є територія не нове. В 60-их рр. XX ст. професор О. Пріцак у своїх теоріях брав за основу так званий територіальний принцип своєрідності кожної «місцевої історії», які лише в сукупності визначають історію націоналізму. Цим принципом раніше широко користувалися ряд істориків, одним з яких був В. Ключевський. У своїй версії історії Росії говорить про те, що територію Росії населяли різні культурні народи які спільними або

спадкоємними зусиллями на одній території нагромаджували і створювали єдину власну історію, і єдиним незмінним чинником який їх з'єднував, була територія. В. Липинський в свою чергу вказував на те, що спільної території, мови і належності до однієї етнічної групи недостатньо для створення ефективної національної еліти.

В. Потульницький дає власне визначення еліти прослідкувавши процес формування еліт в Україні скрізь призму історії і беручи до уваги, що, по-перше, правляча верства в Україні була теж ідентифікована, тобто теж мала право бути елітою; по-друге, що з елітою завжди зв'язана якась територія; і по-третє, що національна еліта не може ідентифікуватися, не будучи патріотом своєї землі (якщо це не еліта завойовників).

Якщо за феодалізму еліта ідентифікується з певним станом, то в XIX ст. цього вже не спостерігається. В XIX ст. в Європі розвинувся третій стан, який, проте, не дістав свого розвитку в Росії, до складу якої входила більша частина української території. На роль третього стану в Росії і в Україні претендувала інтелігенція, яка не мала матеріальних засобів, хоча вважала, що саме їй повинна належати влада. Якщо в Російській державі проблемою еліт була лояльність імператору, то в її наступниці – державі більшовицькій проблемою еліт (фактично різних груп інтелігенції) була лояльність комуністичній партії [11].

Засновник консервативної школи в українській політології В. Липинський привніс в українську історичну науку методологію школи еліт, розроблену Г. Моска та У. Парето [12]. Методологія шкіл еліт, якою користувався В. Липинський, ґрунтувалася на таких положеннях:

- інтерес до лідерських груп суспільства, функцією яких є регулювання соціальних систем;
- трактування суспільства як своєрідної піраміди, вершину якої складає соціально-політична еліта;
- узгляднення історії крізь призму ідеї постійної „циркуляції еліт”, тобто динамічного процесу постійної рівноваги й оновлення владх еліт;
- розуміння еліт як меншин, що витворюють найбільш здатну до історичної ініціативи частину суспільства, спроможну усвідомлено

визначати напрями соціальної, політичної та культурної орієнтації, і саме тому формують його керівний прошарок, беручи на себе зобов'язання щодо виконання певних загальнонаціональних завдань;

- чітке розмежування традиційних еліт (аристократія, духовенство), й еліт ситуаційних, як звичайних носіїв впливу.

Дослідник висуває і обґрунтовує ідею активної участі шляхетської верстви в Україні в політичному та національному відродженні української держави. Вступивши на політичну арену в 1907–1908 рр. він відразу заявив про себе як про продовжувача ідейно-теоретичних орієнтацій правобережної польської шляхти в пошуках їхньої ідентичності з краєм – з Україною. В. Липинський окреслював себе як “українця польської культури”. З метою допомогти польській шляхті, яка віками проживала на правобережних українських землях, відродити повністю українську шляхетську свідомість і культуру, щоб стати однією з еліт українського народу, і ототожнити себе з програмою створення української державності під проводом цієї шляхти, В. Липинський разом з Л. Радзейовським, Б. Ярошевським і Т. Михальським заснував в Києві часопис “Przegląd Krajowy” (1909–1910 рр.) на сторінках якого неодноразово підіймалися зазначені проблеми.

Основоположник державницького напрямку в українській історичній і політичній науці, В. Липинський вибудовував свою концепцію української державності, використовуючи різноманітні соціологічні, історичні і політологічні методи дослідження і в синтезі методологічно їх трансформуючи на українському ґрунті. Як відомо, одним з основних напрямків і однією з ідейних течій державницької концепції в українській політичній науці став консерватизм.

Його поява була викликана необхідністю обґрунтування політико-правних підстав монархічного гетьманського ладу на Україні в 1918 р. Вчений вирішував цілий комплекс таких важливих для розвитку політичної теорії взагалі і української політології зокрема проблем, як дослідження історичних етапів становлення української державності в контексті зовнішньо-політичних відносин України з іншими народами і країнами, порівняльний аналіз ролі і функціонування еліт на Україні, національної і соціально-класової диференціації еліт у процесі їх еволюції, типології українських еліт, їх етнопсихологічних характеристик і політичної культури і т.д. Ряд ідей

В.Липинського, таких як ідея територіального патріотизму, об'єднання і примирення Сходу і Заходу у власній нації, – вже зараз намагаються втілити в життя.

Вчений вважав необхідним відродження українського консерватизму, постійна відсутність якого завжди спричиняла поразку всіх українських державних творень і визвольних прагнень. Консерватизм, за Липинським, – це утвердження всередині українського громадянства організованих сил авторитету, дисципліни, правопорядку, політичної культури, здатних стати в майбутньому носіями української державної влади, приборкувати і скеровувати в потрібне русло різних бунтарів. На думку вченого, обов'язковою передумовою успіху в справі побудови незалежної і міцної української держави має бути поворот до українства традиційних консервативних соціальних шарів, які до 1917 р. стояли на ґрунті російської або польської національно-культурної чи політично-державної свідомості: «Шлях до реальної, а не тільки літературної, – шлях до повної, а не односторонньої, – Української нації веде через відродження українського консерватизму. Зміцнююча консерватизм монархічна форма організації і поповнення ріденьких старих консервативних рядів свіжими силами з-поміж українства – це основа цього відродження» [13]. Народи, що не вміють витворити або відтворити власних «панів», тобто власної провідної верстви, засуджені на те, щоб навіки коритися панам чужим.

Фактично в цей самий час у Радянській Україні марксистський вчений М. Яворський у багатьох своїх виданнях загальних курсів історії України намагався застосувати в тлумаченні історії України марксистські схеми. Дослідник визнавав, що минула історія України тільки в деякі періоди входила в загальноруський процес історичного розвитку. Напротивагу йому опоненти зі школи академіка М. Покровського цієї думки не визнавали, а стверджували, що потрібно негайно офіційно проголосити всерадянське суспільство з історичною схемою українсько-російської єдності [14].

Разом з тим, і марксизм, і школа М. Грушевського в Радянській Україні, котрі самі по собі були опонентами, мали спільну ірраціональну історіософію Г. Гегеля з його вченням про „історичні” – „неісторичні” народи, і на цій основі різноманітними науковими

методами або відсепаровували український народ від російського, або, навпаки, об'єднували їх у вічному прагненні до злиття.

Таким чином наведений матеріал дозволяє стверджувати: 1) місце та роль національних еліт в процесі державотворення завжди була і залишається предметом гострих наукових дискусій, участь в яких приваблює провідних вітчизняних та зарубіжних науковців; 2) саме національна еліта виступає головним чинником, що забезпечує державотворчий потенціал будь-якого-народу; 3) в різні часи в різних країнах роль національних еліт виконували різні верстви та прошарки населення.

Список використаних джерел та літератури :

1. Потульницький В.А. Україна і всесвітня історія: Історіософія світової та української історії XVII – XX століть. – К.: Либідь, 2002. – С.33-50. (Така диференціація вже була обґрунтована вченим в попередніх дослідженнях: Potul'nyts'kyj V. Deutsche Einflüsse auf die Entwicklung des historischen Denkens in der Ukraine. – S.496-499.)
2. Rudnytsky J. “Historical” and “Non-Historical” Nations // Harvard Ukrainian Studies, 1981. – Vol. V, №3. – P. 362 – 363.
3. Потульницький В.А. Нариси з української політології (1819 – 1991). – К., 1994. – С.310 – 311; Лисяк – Рудницький І. Нариси з історії нової України. – Львів, 1991. – С.16.
4. Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму. – К., 1999. – С.74, 75.
5. Grabowicz G. Toward a History of Ukrainian Literature // Harvard Ukrainian Studies. 1978. – Vol. I, №4. – P. 510.
6. Grabowicz G. “Non-Historical” Nations and “Incomplete” Literatures // Harvard Ukrainian Studies. 1981. – Vol. V, № 3. – P. 370.
7. Smith A. Theories of Nationalism. – New York, 1972. – P. 186 – 189.
8. Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність. – К., 1994. – С.
9. Бовуа Д. З проблеми соціальної і культурної історії Правобережної України XIX – початку XX ст. // Другий Міжнародний конгрес українців. – Ч.1. – Львів, 1994. – С.174.
10. Потульницький В.А. Нариси з української... – С.315.

11. Потоульницький В.А. Теорія української політології. – К., 1993. – С. 123 – 133.

12. Mosca G. Elementi di scienza politica. – Bari, 1964; Idem. Teorica dei governi e governo parlamentare. – Milano, 1968; Pareto V. The Mind and Society. – New York, 1963; Idem. Transformazioni della democrazia. – Rocca San Casciano, 1929; Idem. Trattato di sociologia generale. – Firenze, 1923.

13. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. – Відень, 1926. – С.444.

14. Покровский М.Н. Всесоюзная конференция историков-марксистов // Историк-марксист. – 1929. – №11. – С.3-11.

УДК 606.89

*А.М. Тришньовський,
кандидат медичних наук, професор
(м.Маріуполь)*

ЕТНОПСИХІАТРИЧНА КАТАСТРОФА В УКРАЇНІ ТА МЕТОДИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ

У 2019 році після скандальних виборів президента України та народних депутатів Верховної Ради на авансцену вийшла нова актуальна наука етнопсихіатрія, - розділ соціальної психіатрії, присвячений вивченню етнічних психозів, культурологічних чинників у розвитку і перебігу психічних захворювань суспільства, які мають усі ознаки клінічних хвороб – етіологію, патогенез та прояви [3,с.12],[4,с.21],[5,6,7,11].

Звісно, етнопсихіатричні проблеми мають причинно-наслідкові зв'язки з довготривалим колоніалізмом, який супроводжувався небаченим геноцидом, лінгвоцидом, психоінформаційним програмуванням, апартеїдом та дискримінацією українського народу [8,с.45],[19]. Наразі спостерігаємо чіткий прояв філософського закону про боротьбу та єдність протилежностей, котрий проявляється з одного боку патріотизмом та самопожертвою однієї половини народу та українофобією, аутоагресією іншої половини населення [16,с.78],[17,с.105].

Хоча офіційно усе населення України є моноетнічним – у паспортах не вказана національність, клінічно існують яскраво виражені національні і етнопсихологічні особливості усіх етнічних складових нової політичної нації. Особливо деструктивне значення для прогресу держави мають споконвічні конфліктні стосунки українського корінного народу та представників окупаційного етносу – росіян та зросійщених українців, які стали результатом брутальної денаціоналізації поневолених народів [7,с.67],[8,10]. Цей конфлікт врешті решт досяг свого максимуму і призвів до російсько-української війни, яка була неминучою і котра проходить в умовах розгулу кримінального грабунку держави.

Біполярне, двомовне, амбівалентне антагоністичне класове суспільство є вкрай нестійкою соціально-політичною конструкцією і вимагає проведення невідкладних рішучих дій та глибокого наукового вивчення, адже подальша деструкція веде до криміналізації суспільства, розширення зони військового протистояння, експорту тероризму та хаосу.

Психічний склад української нації є результатом інтеграції елементів авторитарної окупаційної езекутивної культури Сходу та демократичної інтенціональної культури Заходу, симбіозної спадщини Золотої Орди та Візантії [14 с.23].

Особливості етнічних психозів, аналіз взаємовпливу біології та культури складають область досліджень етнопсихіатрії [26 с.67].

Історики науки вважають, що першим сформулював завдання етнопсихіатрії (як розділу культурної антропології) Е. Сепір в статті "Культурна антропологія і психіатрія" (1932). Як показує А. А. Белик [3], у багатьох наступних колективних монографіях, в роботах авторитетних антропологів Г. Мюррея, Дж. Хоїгмана, В. Барнова, Е. Бургіньой, А. Марселле, Дж. Інгхем та інших присутній розділ або спеціальна глава про міжкультурне дослідження психічних захворювань. Спеціально проблемою "норма і патологія" в антропологічній етнопсихології в 1960-1980 рр. займалися Р. Едгертон, А. Уоллес, Дж. Деверо [1], Ф. Л. Хсю, Дж. Де Витті і ін.[23, с.76],[22, 24,с. 34],[27, с.97]

Численні антропологічні дослідження показали: існує спектр чинників, що визначають специфіку протікання психічних хвороб у людини. В їх числі - біологічні особливості організму, варіабельність екологічного оточення, етнокультурні стереотипи поведінки, різного роду заборони в їжі, поведінці [18, 20].

У 1939р. етнолог і психоаналітик Дж.Деверо, який вважається родоначальником етнопсихіатрії, на підставі проведених етнологічних досліджень запропонував соціологічну теорію шизофренії [3, с.133]. На його думку, шизофренія є наслідком дезорієнтації в мінливому соціокультурному середовищі, хоча саме середовище не виступає причиною шизофренії. На думку Дж.Деверо, шизофренія – це етнічний психоз західних культур, а самі ці культури систематично насаджують шизоїдну модель. Він підкреслює, що шизофреніка, котрий живе в шизоїдному суспільстві, вилікувати дуже важко [21].

Дж.Деверо описав деякі етнічні психози. Зокрема : амок - психічний стан, властивий жителям Малайзії та прилеглих регіонів, який характеризується різким руховим збудженням і агресивними діями, безпричинним нападом на людей. Арктична істерія - стан, що проявляється в дикому співі, крику, пристрасі до темряви, раптових переходах від абсолютної інертності до шаленої нестями; поширена у північних народів, часто інтерпретується як одержимість духами і є однією з ознак, за якими визначають майбутнього шамана. Іму - вид істерії, що спостерігається у племені айнів; блукаючий погляд, головний біль, невралгія, функціональні паралічі, що супроводжуються видіннями, випадками, несвідомою промовою, агресивністю. Жінка, яка перехворіла на іму, стає одержимою духом, шаманкою. Психоз вендіго - психічний розлад у індіців-алгонкінів, які живуть на північному сході Канади, при якому у людини спостерігається неймовірно сильне бажання їсти людське м'ясо, незважаючи на те, що поблизу може перебувати звичайна їжа.

В Україні подібні етнічні психози слід назвати яничарською охломутацією – стійким олігофренічним несприйняттям своєї національної ідентичності, яка поєднана з суїцидними еквівалентами та аутофобією. Для ілюстрації буде доречним патогномонічний симптом у таких пацієнтів, який проявляється у постійному акцентованому наголошуванні : « Я стижусь того, что я украинец ! » Таких хворих досить багато і вони впливають на електоральні настрої.

Досі проблеми етнопсихіатрії в Україні не досліджувалися і ця праця є першою, яка висвітлює загрозливі смертоносні тенденції суїцидного суспільства.

Дж. Деверо виділив чотири типи етнопсихіатричних розладів особистості:

1) типові розлади, пов'язані з соціальною структурою; невроз приналежності; невроз меншовартості, 2) етнічні розлади, пов'язані з культурними моделями (pattern) групи; погоня за владою; багатствами; престижем, 3) священні хвороби шаманічного типу (невроз покірності, релігійність, залежність від телебачення та соціальних мереж, мазохістичні відхилення) 4) ідіосинкразичні розлади. Ідіосинкразія є патофізіологічним феноменом, який лежить в основі виникнення клінічних змін у відповідь на дію чинників

подразнення. Відрізняється від алергії ще й тим, що може розвинутися і після першого контакту з подразником [5 с.79], [25 с.108].

Така класифікація найбільш зручна для вивчення етнопсихіатричної катастрофи в Україні.

По-перше, внаслідок існування кримінальної влади, яка нехтує Конституцією, правами та свободами громадян, у переважній кількості громадян виникли комплекс меншовартості, стійка депресія та апатія, аутоагресія та суїцидні настрої. Демагогія, приватизація з порушенням чинного законодавства, тотальна корупція, матеріальне зубожіння, відсутність соціальних ліфтів та перспектив призводять до деструктивної еміграції, що знижує демографічні показники до критичних.

По-друге, наявність величезної кількості представників окупаційної нації призводить до міжетнічних конфліктів, до сепаратизму та до російсько-української війни, яка роздмухана імперської верхівкою РФ, широкими шовіністичними та релігійними колами країни-агресора за участі українських антидержавних партійно-церковних елементів.

По-третє, небачений вплив телебачення та соціальних мереж призвели до негативного нейро-лінгвістичного програмування польових структур аури людини, які стримують його духовно-інтелектуальний розвиток. У якості прикладу можна навести велику кількість заробітчан із заходу України, які їдуть на заробітки до Московії та майже 52% громадян, які під час війни з РФ позитивно відносяться до цієї країни-окупанта.

По-четверте, досі на тридцятому році незалежності, миру і війни є велика кількість громадян неукраїнського походження, політиків, громадських та релігійних діячів, які відкрито зневажають символи, державну мову, культурні традиції, архетипи та державні інститути незалежної України. Такі психопати у повсякденному побуті та соціально-політичному житті відіграють патогенетичну роль у подальшому етнопсихіатричному занепаді держави. Токсичну дію на морально-психологічний клімат у суспільстві відіграє інерційне зросійщення, яке наразі отримало нове прискорення. Несприятлива етнопсихологічна та етнопсихіатрична ситуація вигідна лише кримінальним олігархічним силам та міжнародній мафії, які під серпанком зухвалої демагогії намагаються остаточно

заволодіти природними багатствами українського народу. Підсилюють цю вкрай несприятливу ситуацію алкоголізм, наркоманія, субкультура андеграунду, лібертаріанство, толерантність, антипатріотизм. Алкогольна адикція широко поширена в молодіжному середовищі. Вживання алкоголю та обценної лексики стало стереотипом поведінки в молодіжних компаніях. У більшості молодих людей є гедоністична життєва позиція і немає установок на тверезий спосіб життя. Громадська думка якщо не заохочує, то дуже толерантно ставиться до вживання спиртного. Є значні упущення з боку загальної освіти і батьківського виховання в сфері формування навичок здорового способу життя у підлітків.

Навіть на заході України, де завжди був високий рівень патріотизму, релігійності та пасіонарності пішли процеси деградації та розумової відсталості.

З огляду на загрозливу етнопсихіатричну ситуацію в Україні, варто глибоко задуматися на способах її паліативного і, надалі, радикального усунення, адже колись дуже потужний, а наразі ображений, хворий, упосліджений, змутований, деградований та денаціоналізований народ є психолого-психіатричним інвалідом, недієздатним історичним суб'єктом, який не в змозі побудувати власну державу.

Аналізуючи етнопсихіатричний стан українського суспільства, вимальовується характерна суїцидна поведінка нашого народу та її наслідки.

По-перше: досі при владі залишилася паразитична аморальна компартійно-комсомольська буржуазія, яка у змові з керівництвом силових структур та вождями кримінальних угруповань створила злочинний конгломерат політика+бізнес+криміналітет. Цей мафіозний спрут має регіональні клани, які інколи між собою ворогують але всі разом виконують чітку програму свого центру – безмежне збагачення шляхом розкрадання державної власності під прикриттям спеціально пролобійованих законів. В результаті цього за межею бідності знаходиться біля 90% населення, створено рабовласницький лад, який не має геополітичних та реальних цивілізаційних перспектив.

По-друге: продовжується постгеноцидний синдром, який почався під час голодомору та сталінських репресій спільно з лінгвоцидом корінної нації – українців, що негативно впливає на

загальний прогрес популяції. Досі 90% інформації подається на мові російської національної меншини. Русифікація є кілером української нації [9].

Зросійщенні українці через конфлікт між архетипами та нав'язаною чужою ментальністю, не в змозі правильно самоідентифікуватися і залишаються дезінтегрованою та змутованою частиною народу. Величезна кількість таким методом психологічно покалічених українців призводить до інвалідизації історичної нації [12 с.58], [19, 20]. Такий електоральний матеріал використовується колишньою метрополією для своїх геополітичних неоколоніальних цілей.

По-третє: демографічні показники свідчать про інволюцію нації. Негативне сальдо між народжуваністю та смертністю, скорочення тривалості життя, апатія, депресія, зростання захворювань на гепатит, СНІД, туберкульоз, психічні розлади, висока смертність та хворобливість новонароджених, зростання наркозалежності та масова алкоголізація та, зрештою, еміграція, підтверджують гіпотезу зникнення етносу. Стимуляція сексуального інстинкту через легалізацію проституції, еротики та порноіндустрії свідчить про його виснаження.

По-четверте: духовна деградація суспільства за принципом зачарованого кола призводить до руйнування інституту жінки і матері, що передає духовну деформацію на елементарну частинку суспільства – родину. З кожним поколінням дефективність сім'ї прогресує.

По-п'яте: хижацька та кримінальна стадія розвитку капіталізму спонукала до розквіту люмпенської субкультури, яка дає великі прибутки аморальним ділкам. Шляхетна та рідна національна культура, звичаї та святині українського народу витіснені на узбіччя історії.

По-шосте: за принципом ланцюгової реакції розпоширюється яничарський менталітет, який вже дістався західних теренів держави.

По-сьоме: відсутність міцного національного проводу та відсутність харизматичного лідера, який би на платформі нової національної ідеї зміг би об'єднати всі політичні сили та весь народ разом з іншими етнічними складовими заради прогресу та одновекторного розвитку. Нинішній німецький президент,

парламентська кабафонія та саботажно-антидержавницька діяльність певних партій обезголовлюють суспільство. Пасіонарна енергія нації катастрофічно зменшується, національний прогрес зникає.

По-восьме: ворожнеча між православними церквами є одним із головних чинників занепаду молодої держави. При цьому слід зауважити, що російська православна церква в Україні нарощує свій агресивно-імперський потенціал і стоїть на позиціях ортодоксального колоніалізму та шовінізму.

По-дев'яте: гігантське казнокрадство та корупція, масштаби котрих гідні книги рекордів Гіннеса, тотальна криміналізація всіх органів влади по вертикалі та по горизонталі, дають змогу ефективно працювати агентам ворожих країн, проводити диверсійну роботу по дискредитації та ліквідації держави українського народу.

По-десяте: кримінальним та аморальним керівництвом держави створено систему апартеїду та дискримінації щодо духовно-нормальних українців, підтримується система терору та свавілля, брутально порушуються конституційні права громадян. Це призводить до антипатріотизму, мізантропії та психології соціального суїциду[2].

На авансцену потужно вийшла нова наука, - етнопсихіатрія, яка наразі особливо актуальна на східних теренах країни.

З огляду на викладені вище актуальні проблеми самовбивчих тенденцій нашого суспільства, пропонується наступний рецепт для дезінфекції, санації та реабілітації важко хворої української нації. Точний діагноз вимагає радикальних оперативних методів лікування:

1. припинення демагогії про існування демократії в Україні.
2. обрання на посаду президента України авторитарної, патріотичної, харизматичної особистості, яка свою керівну діяльність поєднає з демократією місцевого самоврядування.
3. конституційна диктатура терміном на два роки, люстрація органів державної безпеки, прокуратури, міліції, судів, антитерористична діяльність проти криміналітету, оновлення керівних кадрів.
4. проведення радикальних прогресивних реформ. Повернення у власність держави великих підприємств. Монополія держави на торгівлю землею, золотом, горілкою, тютюном, газом та електроенергією.

5. заборона діяльності антиукраїнських партій та Української православної церкви Московського патріархату..

6. політична психотерапія та пропаганда нової національної ідеї на платформі функціонального українського патріотизму, безкомпромісна агресивна реукраїнізація і українізація освіти, домінування української державної мови в усіх сферах життя [1,10, 13,14],[15 с.44].

7. культурологічна та естетична цензура, захист української ноосфери, котрпропаганда. Потужна групова психотерапія та психокорекція із залученням ЗМІ, особливо телебачення [1].

Після проведення цих реанімаційних заходів створиться найпотужніший антисуїцидний потенціал через згуртованість політичного, релігійного, сімейного та етнокультурного середовищ, активізуються потрібні архетипи та ідеї. Тільки після цього загроза летального кінця через масове божевілья стане неможливою.

Список використаних джерел та літератури :

1. Авруцкий Г.Я., Недува А.А. Лечение психических больных. – М.: Медицина, 1988.
2. Акопян К.З. Самоубийство: проблемы мотивации (размышления в связи с психологическим этюдом Н.А. Бердяева «О самоубийстве») // Психологический журнал. – Т. 17. – №3. – 1996.
3. Белик А.А. Норма и патология в условиях различных культур. Этнопсихология. Вопросы теории и практики.-М., .2005.
4. Гегель Г.В.Ф. Философия истории. – М., 1998.
5. Гердер Й.Г. Идеи к философии истории человечества.– М., 2002.
6. Гумилёв Л.Н. Этногенез и биосфера Земли // Сост. и общ. ред. А.И. Курчи. – М., 1997. (Сер. альманахов «Сочинения Л.Н. Гумилева», вып. 3).
7. Дикал Л.Г., Махнач А.В. Отношение человека к неблагоприятным жизненным событиям и факторы его формирования // Психологический журнал – Т. 17. – № 3. – 1996.
8. Донцов Д. Де шукати наших історичних традицій. Дух нашої давнини. – МАУП., 2005.

9. Дюркгейм Э. Самоубийство: социологический этюд // Суицидология. Хрестоматия по суицидологии. – К.: А.Л.Д., 1996.
10. Коваль Р. М. Підстави націократії. – К.: Вид. «Незборима нація». – 1994.
11. Майерс Д. Социальная психология // Пер. с англ. – СПб.: Питер, 1996.
12. Муздыбаев К. Переживание времени в период кризисов // Психологический журнал. – Т. 24. - №4. – 2000.
13. Сопильник А.Н. Новая украинская идея. Мариуполь. //Изд. «Приазовский рабочий». – 1997.
14. Сопільник А.М. Українська мрія. Маріуполь. // Вид. «Приазовский рабочий». – 1998.
15. Старшенбаум Г.В. Формы и методы кризисной терапии : Методические рекомендации. – М., 1987.
16. Фрейд Э. Печаль и меланхолия // Суицид. Хрестоматия по суицидологии. – К.: А.Л.Д., 1996.
17. Фромм Э. Бегство от свободы. – М.: Прогресс, 1990.
18. Чуприков А.П., Пилягина Г.Я. Украине необходима суицидологическая служба // Медичний всесвіт. – Т. 1. – №1. – 2001.
19. Юнг К.Г. О природе психе. – М.: Прогресс, 2007.
20. Юнг К.Г. Архетип и символ. – М. 2000.
21. Эдгерсон Р. Б. Антропология, психиатрия и природа человека // Личность, культура, этнос / Под ред. А. А. Белика. М., 2001.
22. Altman I. Privacy as an interpersonal boundary process // Human ethology / Ed. M. von Cranach et al. Cambridge, 1979. 9.
23. Barnouw V. Culture and personality, Chicago, 1985.
24. Devereux G. Basic problems of ethnopsychiatry. Chicago, 1980.
25. New Directions in Psychological Anthropology. Cambridge, 1999.
26. Prince R. Indigenous Yoruba psychiatry // Magic, faith and healing / Ed. A. Kiev. New York, 1964.
27. Sapir E. Cultural Anthropology and Psychiatry // Journal of Abnormal and Social Psychology, 1932. V. 27.

ДОДАТКИ

Додаток 1.

ОСНОВНІ ДАТИ ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ С. Ф. РУСОВОЇ

18 лютого 1856 р. – народилася у с. Олешня на Чернігівщині у високоосвіченій родині Ліндфорсів.

1866 р. – переїзд сім'ї Ліндфорсів до Києва. Вступ Софії до Фундуклеївської гімназії.

1870 р. – закінчила Фундуклеївську гімназію з золотою медаллю.

1871 р. – смерть батька. Відкриття першого дитячого садка у Києві сестрами Ліндфорс – Марією та Софією.

1872 р. – стала членом українського товариства в м. Києві, куди входили відомі діячі науки й мистецтва – В. Антонович, Ф. Вовк, М. Драгоманов, П. Житецький, О. О'Коннор, П. Косач, М. Лисенко, О. Русов, М. Старицький, П. Чубинський.

1874 р. – вийшла заміж за Олександра Русова.

1876 р. – подружжя Русових перевезли на Україну підготовлені ними та видані у Празі два томи „Кобзаря” Т. Шевченка, куди ввійшли заборонені рукописні вірші поета без цензурних скорочень.

1876–1901 рр. – здійснювала активне громадське і культурне життя у Чернігові, Єлисаветграді, Харкові, Одесі, Херсоні, Вінниці.

1880–1905 рр. – у боротьбі за національно-культурне відродження України С. Русову заарештовували п'ять разів.

1902 р. – вимушений переїзд родини Русових із Полтави до Петербурга.

1905 р. – участь у Всеросійському з'їзді вчителів у Петербурзі.

1906 р. – видання двох підручників на українській мові: „Початкова географія” і „Буквар”.

1907 р. – вийшла стаття „Хроніка національної школи” в журналі „Русская школа”.

1909 р. – переїзд до Києва, початок роботи викладачем педагогіки у Фребелівському жіночому інституті.

1910 р. – викладач французької мови у Комерційному інституті, член вчительської колегії комерційної школи і вчительського товариства.

1910–1914 рр. – співредактор та автор публікацій першого україномовного педагогічного часопису „Світло”.

1911–1913 рр. – поїздки до Брюсселя та Берліну, знайомство з роботою зарубіжних дитячих садків.

1915 р. – евакуація родини Русових до Саратова, де перебував Комерційний інститут у роки Першої світової війни. Смерть чоловіка – О. Русова.

1916 р. – повернулась до Києва: викладала педагогіку у Фребелівському інституті, французьку мову – у Комерційному.

1917 р. – працювала у Центральній Раді Української Народної Республіки (УНР) під керівництвом М. Грушевського. Очолювала два відділи Міністерства освіти України – позашкільної освіти та дошкільного виховання.

7 листопада 1917 р. – виступила співзасновником Педагогічної Академії для підготовки вчителів українознавства.

1917–1920 рр. – голова Всеукраїнської учительської спілки, член редакційної колегії часопису „Вільна українська школа”.

1919 р. – читала лекції у м. Кам’янець-Подільський у Першому українському університеті на запрошення ректора І. Огієнка.

1920 р. – прийняла рішення емігрувати через переслідування радянської влади – перейшла річку Збруч і дісталася до м. Львів.

1921 р. – отримала запрошення читати лекції в Українській академії у Подебрадах у Чехії. Українська Жіноча Рада делегувала С. Русову у м. Гааз на збори Інтернаціональної Жіночої Ради. Від неї світова громадськість дізналась про голод в Україні.

1923–1927 рр. – брала участь у розробці організаційних питань щодо створення у м. Прага Українського Педагогічного інституту ім. М. Драгоманова. Були надруковані нові праці С. Русової – „Теорія і практика дошкільного виховання”, „Дидактика”, „Нові методи дошкільного виховання” та ін.

1937 р. – увійшла до ради Світового союзу жінок.

5 лютого 1940 р. – Софія Русова померла у Празі, де й похована.

Додаток 2.

Література про життя і діяльність С.Ф. Русової

1. Берегиня української національної школи. До 140-річчя від дня народження С.Ф. Русової. 1856-1940 // Календар знаменних і пам'ятних дат на 1 кв. 1996 р. - с. 82.
2. Берегиня української національної школи: Урочистості до 135-річчя від дня народження // Рідна школа. – 1991. - № 2. – с. 86-87.
3. Богуш А. Біологічне та соціальне у поглядах С. Русової на виховання. // Дошкільне виховання. – 1996. - № 9. – с. 8 - 9.
4. Гонюкова Л.В. Спогади Софії Русової //Український історичний журнал. – 1999. - № 5. – с. 133-148.
5. Губко О. Т. Формування національної свідомості юнацтва у світлі ідей Софії Русової // Рідна школа. – 1992. - № 1. – с. 13 - 15.
6. Гураш Л. Виховувати малят на засадах педагогіки Софії Русової // Дошкільне виховання. – 1998. - № 4. - с. 22 - 23. - Бібліогр.: 7 назв.
7. Гураш. Л. Софія Русова – «апостол Правди і Науки» // Дошкільне виховання. – 2001. - № 2. – с. 10-11.
8. Дацюк Г. Софія, бо мудра // Початкова школа. - 1992. - № 1. – с. 59, 61.
9. Дворецька В. Присв'ячується Софії Русовій // Дошкільне виховання. - 2001. - № 2. - с. 11.
10. Джус, Оксана Володимирівна. Творча спадщина Софії Русової періоду еміграції / Прикарпатський ун-т ім. Василя Стефаника. - Івано-Франковськ, 2002. - 260 с.
11. Дичек Н.П. С.Ф. Русова і зарубіжна педагогіка // Педагогіка і психологія. – 1996. - № 3. С. 169 - 177.
12. Зайченко І. Листи Олександра та Софії Русових до Михайла та Віри Коцюбинських // Київська старовина. – 1999. - № 5. – с. 70 - 81.
13. Ільєнко І. / Про життя, педагогічну, видавницьку діяльність С. Русової та її спілкування з М. Рильським // Ільєнко І. Жага: Труди і дні Максима Рильського. - К., 1995. – с. 6 - 65.
14. Калениченко Н.П., Конилєнко Н.Б. Софія Русова // Рідна школа. - 1991. - № 12. - с. 68, 71.

15. Качкан В.А. Просвітницький вогонь Софії Русової // Качкан В.А. Українське народознавство в іменах. У 2 ч. ч. 1.: Навч. посіб. (За ред. А.В. Москаленко; Передм. А.Г. Погрібного. – К., 1994. – с. 151-159.

16. Ківшар Т. Недруковані матеріали автобіографії Софії Русової // Київська старовина. – 1994. - № 1. – с. 105.

17. Ківшар Т. Просвітянєвська спадщина Софії Русової // Праці центру пам'язознавства. – К., 1993. - Вип. 2. – с. 173-187.

18. Коваленко, Євгенія Іванівна, Пінчук Ірина Миколаївна. Освітня діяльність і педагогічні погляди Софії Русової. - Ніжин, 1998. – 213 с.

19. Коваленко Є. Софія Русова педагог- просвітитель, державний діяч, вчений // Рідна школа. – 2000. - № 8. – с. 35-38. – Бібліогр.: 5 назв.

20. Козуля О. Велика просвітителька // Козуля О. Жінки в історії України. - К., 1993. - с. 99-103.

21. Кучинський М. Педагог і вчений (Софія Русова) // Історичний календар. – 2001. – К., 2001. – с. 115-118.

22. Лахтадир О. Вчимося мудрості у Софії. (С. Русова) // Дошкільне виховання. – 1996. - № 3. – с. 13 - 14.

23. Мазур Г. Педагогічну спадщину С.Ф. Русової – в масову практику роботи національної школи // Початкова школа. – 2001. - № 5. – с. 5-53.

24. Мамновська Н.В. Концепція мовної освіти і мовленнєвого розвитку дітей у педагогічній спадщині Софії Русової // Педагогіка і психологія. – 1999. - № 1. – с. 129 - 135.

25. Матеріали Всеукраїнських педагогічних читань, присвячених 140-річчю з дня народження С.Ф. Русової/ АПН України, інститут педагогіки/ Є.І. Коваленко (ред). - Чернігів, 1996. Кн. 1: С. Русова – видатний педагог, державний, громадський діяч України. - 1996. - 59 с. Кн. 2. Проблеми національного виховання у спадщині С. Русової. – 1996. - 70 с. Кн. 3: Проблеми шкільної педагогіки і психології навчання і виховання у творчій спадщині Софії Русової – 1996. - 125 с.

26. Мельничук М. Світ правдивий і чистий. Духовність дитини очима Софії Русової // Дошкільне виховання. - 1997. № 6. - с. 14 - 15.

27. Палієнко М. Софія Русова // Історія України в особах, 19-20 ст. / Авт. Колектив: І. Войцеховська (керівник та ін. – К., 1995. – с. 355 – 358.

28. Проскура О. Софія Русова // Освіти України. – 1997. - № 33.

29. Проскура О. Педагог і діяч // Дошкільне виховання. – 1996. - № 3. – с. 12-13.

30. Проскура О.В. Софія Русова – вчений, педагог, громадський діяч // Педагогіка і психологія. – 1996. - № 1. – с. 171–180.

31. Проскура С. Софія Русова // Дивослово. – 1995. - № 9. – с. 53-58.

32. Проскура О.В. Софія Русова - талановита дочка України // Початкова школа. – 1993. - № 3. – с. 44 - 46.

33. Проскура О.С. С.Ф. Русова й концепція українського дитячого садка // Дошкільне виховання. – 1991. - № 7. – с. 16 – 18.

34. Рацул А. Віднайдене ім'я повертається до народу (С. Русова) // Освітнянське слово. - 1996. № 4.

35. Сергєєва В.Ф. Софія Русова про фізичний розвиток дітей дошкільного віку // Педагогіка і психологія. – 1996. - № 2. – с. 146-151.

36. Соловей М. Шкільна географія і краєзнавство у педагогічній спадщині Софії Русової // Географія та основи економіки в школі. - 2000. - № 1. - с. 33-34.

37. Сухомлинська О. Софія Русова в контексті розвитку педагогічної думки // Початкова школа. - 1996. - № 9. - с. 54.

38. Чередниченко Д. Софія Русова і сучасна школа // Українська мова і література в школі. - 1992. - № 1. - с. 38 - 42.

39. Ярема О. Повертається забута спадщина // Дошкільне виховання. – 1991. - № 6. – с. 21

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Білий Леонід Григорович – кандидат педагогічних наук, доцент, директор Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Хмельницький).

Адамський Віктор Романович – кандидат історичних наук, викладач Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (м. Хмельницький).

Атаманчук Олександр Іванович – вчитель історії і правознавства Гвардійського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів, гімназія» Гвардійської сільської ради Хмельницького району Хмельницької області.

Блажевич Юрій Іванович – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри суспільних дисциплін Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, Почесний краєзнавець України (м. Хмельницький).

Воляннюк Артем Віталійович – магістрант 2 року навчання, юридичного факультету Чорноморського Національного університету імені Петра Могили (м. Миколаїв).

Галатир Віталій Вікторович – кандидат історичних наук, доцент, головний науковий співробітник відділу інформаційних технологій Державного архіву Хмельницької області (м. Хмельницький).

Гжехулка Олена Василівна – викладач кафедри теорії та практики туризму Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Хмельницький).

Грицишина Олена Олексіївна – Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека, завідувача відділом абонементу (м. Хмельницький).

Денисюк Анна Ігорівна – здобувачка вищої освіти, 4 курс, спеціальність 014.02. Середня освіта (Мова і література (англійська), Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (м. Кам'янець-Подільський).

Ковальчук Оксана Леонідівна – старший викладач циклової комісії суспільних дисциплін Хмельницького політехнічного коледжу Національного університету «Львівська політехніка» (м. Хмельницький).

Кулеша Яна Олегівна – здобувачка освіти Гвардійського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I-III ступенів, гімназія» Гвардійської сільської ради Хмельницького району Хмельницької області.

Никитюк Світлана Іванівна – старший викладач кафедри англійської мови факультету іноземної філології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (м. Кам'янець-Подільський).

Олійник Валентина Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент; завідувач кафедри психології Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Хмельницький).

Олійник Юрій Васильович – кандидат історичних наук, начальник відділу інформаційних технологій Державного архіву Хмельницької області (м. Хмельницький).

Парандій Валентина Олександрівна – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Хмельницький).

Тришньовський Анатолій Миколайович – доцент кафедри фізіології та патологічної фізіології Донецького Національного медичного університету, лікар-психіатр, кандидат медичних наук, професор кафедри медичної психології та психокорекції, член Національної спілки письменників України, генерал-хорунжий Українського Козацтва (м. Маріуполь)

ЗМІСТ

Білий Л. Г.

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ СОФІЇ РУСОВОЇ: КЛЮЧОВІ ІДЕЇ.....	3
--	---

Адамський В. Р.

ПРОСКУРІВСЬКЕ ЗЕМСТВО НА ПОЧАТКУ 1918 РОКУ: РОЗПОДІЛ ПОВНОВАЖЕНЬ МІЖ ПОВІТОМ ТА ВОЛОСТЯМИ	9
---	---

Блажевич Ю. І.

ІВАН ОГІЄНКО ПРО ЗАСАДИ УКРАЇНІЗАЦІЇ, СОБОРНОСТІ І АВТОКЕФАЛІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ (1918-1920 РР.)...	17
--	----

Воляннюк А.В.

АКТ ВОЗЗ'ЄДНАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ЯК ВІДПРАВНА ТОЧКА ДЛЯ УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ	24
--	----

Галатир В.В.

ЗАХОДИ ЯНА ТОКАРЖЕВСЬКОГО-КАРАШЕВИЧ ЗІ СТВОРЕННЯ САМОСТІЙНОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ МИТРОПОЛІЇ В УКРАЇНІ ТА ВИЗНАННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ У 1918-1920 РР.....	28
---	----

Гжехулка О.В.

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ.....	42
--	----

Грицишина О.О.

СОФІЯ РУСОВА – ТАЛАНОВИТИЙ ПЕДАГОГ ТА ПРОСВІТИТЕЛЬ.....	48
--	----

Денисюк А.І., Никитюк С.І.

ПРОБЛЕМА ВМОТИВОВАНОСТІ УЧНІВ ПІД ЧАС
ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ..... 55

Кулеша Я.О., Атаманчук О.І.

УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА НА ТИХОМУ ОКЕАНІ..... 59

Ковальчук О.Л.

СОБОРНІСТЬ – НЕВІДЄМНИЙ АТРИБУТ ПОБУДОВИ
УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ..... 68

Олійник В.В

ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ СОФІЇ РУСОВОЇ:
НАЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ..... 77

Олійник Ю.В.

ОСВІТА НА КАМ'ЯНЕЧЧИНІ В ДОБУ УНР
В ДОКУМЕНТАХ КАМ'ЯНЕЦЬКОЇ ПОВІТОВОЇ
ШКІЛЬНОЇ УПРАВИ..... 81

Парандій В.О.

ІСТОРИКО-ПОЛІТОЛОГІЧНІ ДИСКУСІЇ, ЩОДО
НАЦІОНАЛЬНИХ ЕЛІТ ЯК ФАКТОРУ УКРАЇНСЬКОГО
ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ..... 86

Тришньовський А.М.

ЕТНОПСИХІАТРИЧНА КАТАСТРОФА В УКРАЇНІ
ТА МЕТОДИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ..... 96

ДОДАТКИ..... 105

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ..... 110

ЗМІСТ..... 112

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ДЕНЬ СОБОРНОСТІ УКРАЇНИ: ІСТОРИКО-ПОЛІТОЛОГІЧНІ ДИСКУСІЇ

(до 80-річчя з дня смерті активної учасниці руху за українізацію освіти,
авторки «Українського букваря», членкині Української Центральної
Ради Софії Русової (18.02.1856 р. - 05.02.1940 р.)

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

День Соборності України: історико-політологічні дискусії :
зб. наук. пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. – Хмельницький : Вид-во Хмельниц.
ін-ту МАУП, 2020. – Вип. 7. – 114 с.

*За достовірність фактів, назв, посилань на літературні джерела
відповідальність несуть автори. Редколегія не завжди поділяє їхні погляди.*

Приватне акціонерне товариство “Вищий навчальний заклад
“Міжрегіональна Академія управління персоналом”
Свідोцтво про внесення до Державного реєстру суб’єктів
видавничої справи ДК №3262 від 26.08.2008 р.

Хмельницький інститут
імені Блаженнішого Володимира,
Митрополита Київського і всієї України
29015, м. Хмельницький, проспект Миру 101 А
Тел.: (0382) 63-03-05, 63-70-24
Ел. адреса: himaup@ukr.net
www.maup.km.ua

Здано в набір 5 лютого 2020 р. Підписано до друку 28 січня 2020 р.
Формат 60х84 1/16. Гарн. Times. Ум. друк. арк. 2,4.
Друк офсетний. Папір офсетний. Тираж 200 прим.

*Без глибокої національної свідомості
нема ані мистецтва, ані культури,
ані ідеалізму, бо без неї
викреслюється з життя вся краса
оригінального творчого натхнення,
людина губить свою власну
кольорову привабливість.
Ця краса захована в мові, в мелодії, пісні,
в гармонії ліній та в різних рисах
темпераменту.*

Софія Русова